

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 65 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146 / fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS

Issue 42, Cycle B, November/December 2003
Vrυσakίου 15 & Kλάδου, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146 / fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Παναγιώτης Δεσποτόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Θανάσης Παπιάς
Ταμίας: Βασίλης Καλλιωνάτης
Ειδ. Γραμματέας: Αλέκος Βράκας
Μέλη: Μηνάς Αγγελίδης
Δημήτρης Αναστασιάδης
Δημήτρης Μαραβέας
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Παντελής Νικολακόπουλος
Ειρήνη Σιγάλα-Μαγιάφα
Αλέκος Χαλικιάς
Βασίλης Χατζηκίδης
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D P. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9931 839, 9235 487
fax: 210 9222 743
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Σημαιοφορίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομνήδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Κυριάκος Κοσμάς
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
Λάμπης Δορλής
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Βάνα Διαμαντοπούλου,
Αρετή Κατή, Μέλω Παπαδοπούλου,
Χρυσούλα Μουσουράκη
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Sharpen

Φίλωνος 64 Δάφνη, τηλ.: 210 9709 586
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Speed Press Ταχυεκτυπωτική ΕΠΕ
Κρέοντος & Αίμωνος 71 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 5148 900, 210 5149 909
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ■ τεύχος 42 – περίοδος Β ■ Νοέμβριος/Δεκέμβριος 2003

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
25 **Β. Παναγιωτοπούλου**, «Σε νευρική κρίση... για την Ομόνοια»
27 **Θ. Παπαγιάννης**, «Πικιώνης: γεφυρώνοντας το χτές με το αύριο»
29 **Μ. Κουρμπανά**, «4η Πανελλήνια Έκθεση Αρχιτεκτονικού Έργου»
31 **Π. Τουρνιακώτης**, «Ο αθλητισμός, το σώμα και η μοντέρνα αρχιτεκτονική»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Η διάπλαση των αρχιτεκτόνων 2^ο

- 50 **Γ. Μ. Σαρηγιάννης**, «Το σύστημα διδασκαλίας είναι η διδασκαλία του συστήματος, ή αλλιώς, όπως σχεδιάζουμε έτσι και κτίζουμε»
54 **Θ. Φωτίου**, «Έμπνευση και παρωδία: Η σχέση Φιλοσοφίας και Αρχιτεκτονικής στο τέλος του 20ού αιώνα»
58 **Ν. Μάρδα**, «Αρχιτεκτονικές έννοιες και διδακτικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της σύνθεσης»
62 **Λ. Τσουλουβής**, «Απολογισμός ενός εξαμήνου»
65 «Συζήτηση για τη “διάπλαση των αρχιτεκτόνων”»
68 **Α. Μαριάτος**, «Όταν οι αρχιτεκτονικές σπουδές, κάποτε τελειώσουν...»
70 **Ε. Σελιανίτη, Ε. Χεριανίδου**, «Σχόλιο για τις σπουδές στην Αρχιτεκτονική του ΑΠΘ»
72 **Β. Τεντοκάλη, Λ. Καλλιπολίτη, Α. Τσάμης**, «Από την ποιητική εικόνα στον εικονικό μύθο»
75 **Ν. Πατσαβός**, «Επιχειρήσεις. Έρευνα. Αρχιτεκτονική»

78 Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

80 Β Ι Β Λ Ι Ο Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Η

Στο εξώφυλλο: (πάνω) Σχέδιο με μολύβι και λαβή του Αγ. Θεράποντα Μυτιληνής, (κάτω) αρχιτεκτονικά ψηφιακά σχέδια

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μιχάλης Α. Βιδάλης
Φάνια Δορκοφύκη
Γιάννης Ζερβός
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Αναστασία Πεπέ
Κυριάκος Πιπίνης
Γιώργος Μ. Σαρηγιάννης

Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΣΚΕΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ PRINT-OUT ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ. ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΩΝ Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΥΜΑΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ 1000-1200 ΛΕΞΕΙΣ (ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ Ή ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ), ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΕΠΙΚΑΙΡΩΝ 700 ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 400 ΛΕΞΕΙΣ. ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Σ.Ε. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. ΤΟ ΙΔΙΟ ΙΣΧΥΕΙ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Στο δεύτερο τεύχος του αφιερώματος «η διάπλαση των αρχιτεκτόνων» συνεχίζεται ο προβληματισμός πάνω στο θέμα, με νέες θέσεις διδασκόντων κυρίως, οι οποίες σπάνια ταυτίζονται. Το ίδιο συμβαίνει και μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων, πράγμα φυσικό άλλωστε, μια και σήμερα η εκπαίδευση δεν ακολουθεί ενιαίο πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων, άλλο ένα δείγμα της εποχής. Από τη θετική πλευρά, κάτι τέτοιο μπορεί να ερμηνευτεί ως διεργασία εξέλιξης και έρευνας, από την αρνητική, ως δείγμα γενικού αποπροσανατολισμού ή γενικής παρακμιακής κατάστασης...

Η συζήτηση των καθηγητών του ΕΜΠ με μέλη της Συντακτικής Επιτροπής οδηγεί σε πολλά συμπεράσματα, συχνά αντικρουόμενα, αναλόγως με την οπτική που αντιμετωπίζει κανείς το θέμα. Η Συντακτική Επιτροπή στη συζήτηση στρογγυλής τράπεζας που οργάνωσε, προσπάθησε να μην προβάλει θέσεις, αλλά να αφήσει να εκφραστεί ανεπηρέαστα ο σημερινός προβληματισμός που επικρατεί στις Αρχιτεκτονικές Σχολές.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι και στα δύο τεύχη του αφιερώματος περιοριστήκαμε στα δύο παλαιότερα Πολυτεχνεία, Αθήνας και Θεσσαλονίκης, και αυτό έγινε συνειδητά, αφήνοντας τα νεώτερα για κάποιον προσεχή διάλογο, μετά την οριστική τους διαμόρφωση. Πρακτικοί ήταν οι λόγοι που επέβαλαν τον περιορισμό της συζήτησης στο ΕΜΠ. Τα πιεστικά χρονικά πλαίσια δεν έδιναν δυστυχώς τη δυνατότητα απομάκρυνσης προς την περιφέρεια.

Το θέμα της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης είναι καίριο, φλέγον, αφορά ολόκληρη την αρχιτεκτονική κοινότητα και σίγουρα δεν εξαντλείται στα δύο αυτά τεύχη. Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ και το περιοδικό ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ σκοπεύουν να επανέρχονται συχνά σε αυτό το τόσο καθοριστικό για την εξέλιξη του κλάδου θέμα.

Θα θέλαμε να υπενθυμίσουμε στους συναδέλφους τα θέματα των επομένων τευχών και να ζητήσουμε τη συμβολή τους. Η Συντακτική Επιτροπή δεν «αναθέτει» άρθρα σε συγκεκριμένους συναδέλφους (φαίνεται άλλωστε από τους εναλλασσόμενους συγγραφείς τα τελευταία χρόνια), όμως γίνεται αυτό αναγκαστικά σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει προσφορά ύλης. Σκοπός μας είναι αυτές οι περιπτώσεις να ελαχιστοποιηθούν.

Τα προσεχή αφιερώματα είναι:

τεύχος 43/2004, «Επαγγελματικοί Χώροι»,

τεύχος 44/2004, «Φύση-Αρχιτεκτονική-Αειφορία»,

τεύχος 45/2004, «Μνήμη & Αρχιτεκτονική».

Πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2003, ο δημόσιος χώρος της πόλης ως δημόσιος λόγος...
(φωτ. Β. Παναγιωτοπούλου)

Προς το ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Γραφείο Υπουργού

Θέμα: **Συγκρότηση Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και Κεντρικού Συμβουλίου Νεοτέρων Μνημείων**

Κύριε Υπουργέ,

Με το Ν. 3028/28.6.2003/ΦΕΚ 153/Α' /προβλέπεται η συγκρότηση των παραπάνω αναφερόμενων Συμβουλίων.

Η αρχιτεκτονική διαπερνά τις δραστηριότητες και το αντικείμενο των παραπάνω Συμβουλίων και η εμπειρία φανερώνει ότι κρίσιμες αποφάσεις λαμβάνονται εξετάζοντας ενδελεχώς και την παράμετρο αρχιτεκτονική.

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων θεωρεί πρωταρχική ανάγκη την ενσωμάτωση της αρχιτεκτονικής επιστήμης στις αρμοδιότητες του Υπουργείου Πολιτισμού, όπως γίνεται και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές Χώρες. Η ενδυνάμωση των δράσεων και πρωτοβουλιών για τη διεύρυνση και διάχυση της αρχιτεκτονικής στην Ελληνική Κοινωνία αποτελεί ζητούμενο.

Με βάση τα παραπάνω το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων ζητά να διερευνηθεί η δυνατότητα συμμετοχής εκπροσώπων μας στο ΚΑΣ και στο ΚΣΝΜ ως απαραίτητη μιας νέας σχέσης με το Υπουργείο Πολιτισμού για την εποπτεία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής με τη συμμετοχή των καθ' ύλην αρμοδίων.

Προς την Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ
κα. Βάσω Παπανδρέου

Προς τον Γενικό Γραμματέα ΥΠΕΧΩΔΕ
κ. Σταύρο Καμπέλη

Θέμα: **Ρυθμίσεις σ/ν γι' αυθαίρετα και λειτουργία Πολεοδομικών γραφείων**

Κυρία Υπουργέ,

Τόσο ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων, όσο και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, γραπτώς και προφορικώς έχουν καταθέσει ένα σαφές και ολοκληρωμένο πλαίσιο για τη διαμόρφωση του πλαισίου για τα παραπάνω θέματα.

Ωστόσο δεν υπάρχει καμία ανταπόκριση από την πλευρά του Υπουργείου που να στοιχειοθετεί έναν ουσιαστικό διάλογο. Εμείς, ο κλάδος των αρχιτεκτόνων, θεωρούμε πως οι θέσεις μας είναι προϋπόθεση για περαιτέρω ανάπτυξη του διαλόγου. Κατ' αυτή την έννοια αναμένονται οι απόψεις του Υπουργείου σας επί των θέσεων των Συλλογικών φορέων των μηχανικών.

Διαφορετικά δεν νοείται διάλογος ούτε γίνονται αποδεκτές οι νέες ρυθμίσεις του σχεδίου νόμου.

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ
ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΟ 26.10.2003 ΣΤΟ ΒΟΛΟ

Συνεδρίασε το Συντονιστικό Όργανο των Συλλόγων και Τμημάτων του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων, στο Βόλο, το διήμερο 25-26 Οκτωβρίου 2003.

Το Σάββατο 25.10.2003 πραγματοποιήθηκε από το Σύλλογο Αρχιτεκτόνων Μαγνησίας (ΣΑΜ) εκδήλωση με θέμα: «Η εκπαίδευση του αρχιτέκτονα και μετά τι;», στο Αμφιθέατρο του ΤΕΕ/Τμήμα Μαγνησίας με μεγάλη επιτυχία της συμμετοχής των τοπικών φορέων της πόλης και συμμετοχή αρχιτεκτόνων.

Την Κυριακή 26.10.2003 έγινε η συνεδρίαση του Συντονιστικού Οργάνου στην οποία συμμετείχαν οι πρόεδροι και εκπρόσωποι τους από τους περιφερειακούς Συλλόγους και τμήματα:

1. ΣΑΔΑΣ- Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων
2. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ Τμήμα Κορίνθου
3. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ Τμήμα Χανίων
4. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ Τμήμα Χίου
5. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Εύβοιας
6. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης
7. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Κέρκυρας
8. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Λάρισας
9. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Μαγνησίας
10. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νομού Αχαΐας
11. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νομού Ημαθίας
12. Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νομού Σερρών

Στη συνεδρίαση συζητήθηκαν εκτενώς τα παρακάτω θέματα και συμφωνήθηκαν για την περαιτέρω προώθηση των προτάσεων και αιτημάτων του κλάδου:

Α. Σχέδια νόμου και σχέδια Π.Δ. για τα μείζονα θεσμικά – επαγγελματικά θέματα

Συζητήθηκε όλο το πλέγμα των νομοσχεδίων και Π.Δ. που προωθεί το ΥΠΕΧΩΔΕ και διαπιστώθηκε πως χωρίς κανένα διάλογο με τους φορείς των Μηχανικών, χωρίς συνολική αντιμετώπιση του όλου πλέγματος των ιδιωτικών Έργων «οι πρωτοβουλίες» αυτές οδηγούνται σε αδιέξοδο. Επιπλέον οδηγούν μονοσήμαντα στη ριζική μεταβολή των όρων άσκησης του επαγγέλματος με στόχο τον εξοβελισμό των πολλών από την παραγωγική διαδικασία.

Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις αντιμετωπίζουν με απαξία τον καθοριστικό ρόλο των Ελλήνων Αρχιτεκτόνων και των διπλωματούχων μηχανικών, ενώ τέλος το Συντονιστικό επιβεβαιώνει τις βασικές – στρατηγικές θέσεις του κλάδου, όπως αυτές διαμορφώθηκαν τόσο στην πρόσφατη πανελλαδική συνεδρίαση της Αντιπροσωπείας όσο και στις συνεδριάσεις του Δ.Σ.

Οι θέσεις του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων και στη συνεδρίαση του Συντονιστικού στη-

85/384/EEC και της ενσωμάτωσής της σε μια νέα κοινή οδηγία για όλα τα ελεύθερα επαγγέλματα που προωθεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Επίσης παρότρυνε τους οργανισμούς-μέλη του C.A.E. να κάνουν τις αναγκαίες παρεμβάσεις στις Κυβερνήσεις των χωρών μελών για την υποστήριξη των προτεινόμενων τροπολογιών εκ μέρους του C.A.E. στο κείμενο της νέας οδηγίας, που η εισαγωγή της προς συζήτηση και υιοθέτηση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναμένεται εντός του 2004.

Η Γ.Σ. ενέκρινε επίσης:

- τη μέχρι στιγμής εργασία για την έκδοση της αναθεωρημένης «Λευκής Βίβλου» που θα περιλαμβάνει τις πολιτικές του C.A.E. για την Αρχιτεκτονική,
- την πρόταση για την εμπλοκή του C.A.E. στη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Τεχνολογικής Πλατφόρμας για τον κατασκευαστικό τομέα,
- τη μέχρι στιγμής εργασία της Ομάδας Εργασίας για το περιβάλλον και την Αειφόρο Αρχιτεκτονική,
- τη μέχρι στιγμής εργασία της Ομάδας Εργασίας για τα πολεοδομικά θέματα και υιοθέτησε την πολιτική του C.A.E. για την Αστική Διακυβέρνηση,
- τη μέχρι στιγμής εργασία της Ομάδας Εργασίας για το Επαγγελματικό προφίλ,
- τη μέχρι στιγμής εργασία της Ομάδας Εργασίας για το Εμπόριο και τις Υπηρεσίες,
- το περίγραμμα του προγραμματιζόμενου προς έκδοση ντοκουμέντου με θέμα «Η καλύτερη άσκηση στις Δημόσιες Προμήθειες» καθώς τη μέχρι στιγμής εργασία της Ομάδας εργασίας για τις Δημόσιες Προμήθειες,
- τη μέχρι στιγμής εργασία της Ομάδας Εργασίας «Δημόσιοι Ιδιωτικοί Συνεταιρισμοί»,
- τη μέχρι στιγμής εργασία της Ομάδας εργασίας «Εγγραφή και Άδεια Άσκησης Επαγγέλματος».

Επίσης η Γ.Σ.:

- Υιοθέτησε τις υποδείξεις προς τους οργανισμούς μέλη του C.A.E. για την πολιτική προστασίας των καταναλωτών – χρηστών (σύμφωνα με το έργο της ομάδας εργασίας για τον ανταγωνισμό της οποίας το έργο ολοκληρώθηκε).
- Ενέκρινε την επανενεργοποίηση της Ομάδας Εργασίας για το Ηλεκτρονικό Εμπόριο με στόχο να εγκαινιάσει σε Ευρωπαϊκό επίπεδο μια εξειδικευμένη θεώρηση της εφαρμογής των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας στην άσκηση του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα.

Παρουσιάσθηκε εξάλλου στη Γενική Συνέλευση, η αναφορά της Ομάδας Εργασίας με τίτλο «Ολικό Κόστος Ζωής στην Κατασκευή» και το νέο γλωσσάριο με τις ακριβείς διατυπώσεις στο πεδίο του ανταγωνισμού των Υπηρεσιών στις Δημόσιες Συμβάσεις.

Τέλος τις εργασίες της Γενικής συνέλευσης παρακολούθησαν εκπρόσωποι των Ενώσεων των Αρχιτεκτόνων των ΗΠΑ, της Ρωσίας, της UIA, της UMAR και της Τουρκίας που σε παρεμβάσεις τους επεσήμαναν την επιθυμία για διεύρυνση της συνεργασίας των Ενώσεών τους με το C.A.E. και τη χάραξη κοινών πολιτικών στα θέματα της αρχιτεκτονικής και της αμοιβαίας αναγνώρισης άσκησης του επαγγέλματος.

Προς τον Υπουργό ΥΠΠΟ
κ. Ευάγγελο Βενιζέλο

Θέμα: **Διαμαρτυρία για το «ΞΕΝΙΑ» Λάρισα**

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ έγκαιρα και με σαφήνεια εξέφρασε απόψεις και γνωστοποίησε στους αρμόδιους φορείς πως τα ΞΕΝΙΑ, ως εξαιρετικά δείγ-

ματα της αρχιτεκτονικής, πρέπει να χαρακτηριστούν διατηρητέα και η όποια «αξιοποίησή» τους να υπόκειται σε συγκεκριμένους κανόνες.

Δυστυχώς και στην περίπτωση της Λάρισας (όπως και στο ΞΕΝΙΑ Ηρακλείου), η μετατροπή του ΞΕΝΙΑ σε Ξενοδοχείο 5 αστέρων «το κατακρεούρησε» σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Λάρισας και έτσι η αρχιτεκτονική του Α. Κωνσταντινίδη θα αποτελεί διαχρονική πολιτισμική αξία για τον τόπο μας!!!

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ζητά την άμεση παρέμβαση του Υπουργού Πολιτισμού ώστε να σταματήσουν οι όποιες εργασίες και κάθε σχέδιο «αναβάθμισης» να τύχει της οφειλόμενης έγκρισης από τα αρμόδια όργανα.

Κοινοποίηση:

1. *ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΑΚΙΝΗΤΑ*
2. *Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος*
3. *Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Λάρισας*
4. *Περιφερειακοί Σύλλογοι Αρχιτεκτόνων & Τμήματα ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ*
5. *Ημερήσιος Τύπος – ΜΜΕ*
6. *Περιοδικό «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ»*

Προς τον Υπουργό ΥΠΠΟ
κ. Ευάγγελο Βενιζέλο

Προς τον Δήμαρχο Ηρακλείου Κρήτης
κ. Γιάννη Κουράκη

Θέμα: **Ξενία Ηρακλείου**

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ έγκαιρα και με σαφήνεια εξέφρασε απόψεις και γνωστοποίησε στους αρμόδιους φορείς πως τα ΞΕΝΙΑ, ως εξαιρετικά δείγματα της αρχιτεκτονικής, πρέπει να χαρακτηριστούν διατηρητέα και η όποια «αξιοποίησή» τους να υπόκειται σε συγκεκριμένους κανόνες.

Δυστυχώς και στην περίπτωση του Ηρακλείου, οι σχεδιαζόμενες επεμβάσεις, και εν προκειμένω η επαπειλούμενη κατεδάφισή του, όχι μόνο δεν τηρούν τα παραπάνω άλλα αντιβαίνουν και στην απόφαση παραχώρησης του Ξενία από τα Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα στο Δήμο, της 10.06.2003, σύμφωνα με την οποία ο Δήμος μπορεί πλέον να χρησιμοποιήσει το Ξενοδοχείο και τον περιβάλλοντα χώρο χάριν του κοινού οφέλους αλλά δεν μπορεί να το κατεδαφίσει διότι εξακολουθεί να ανήκει ιδιοκτησιακά στα Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα που το παραχώρησαν μόνο για χρήση από το Δήμο.

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ζητά την άμεση παρέμβασή σας ώστε να σταματήσει η οποιαδήποτε εργασία και κάθε σχέδιο «αναβάθμισης» να τύχει της οφειλόμενης έγκρισης από τα αρμόδια όργανα. Εξαιρετικά επείγον και πρωτεύον είναι η μη κατεδάφιση του κτιρίου.

Τέλος σας επισυνάπτουμε προηγούμενο έγγραφό μας σημειώνοντας πως και ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νομού Ηρακλείου έχει εκφράσει αντίστοιχες θέσεις για το θέμα.

Κοινοποίηση:

1. *Σύλλογο Αρχιτεκτόνων Νομού Ηρακλείου.*
2. *Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε.*
3. *Ζ' Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Ηρακλείου.*
4. *Ενημερωτικό Δελτίο Τ.Ε.Ε.*
5. *Εφημερίδες – Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.*
6. *Περιοδικό «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ»*

Σε νευρική κρίση... για την Ομόνοια

Βασιλική Παναγιωτοπούλου, αρχιτέκτων

*πάνω: Πλατεία Ομονοίας στα τέλη του παρασμένου αιώνα
κάτω: Πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, 1932 (αρχείο Μουσείου Μπενάκη)
Οι δύο παραπάνω εικόνες είναι από το βιβλίο του Γ. Καϊροφύλα, «Η Αθήνα και οι Αθηναίοι, 1834-1934»*

*πάνω: Πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, 1960 (από το αρχείο της έκθεσης «Τοπία εκμοντερνισμού – Ελληνική Αρχιτεκτονική '60 και '90»
κάτω: Πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, 2003 (φωτ. Β. Παναγιωτοπούλου)*

(1925): «Η πλατεία Ομονοίας έγραφε η εφημερίδα “Πολιτεία”, απώλεσεν αιφνιδίως την μορφήν της... Ξετένιστη, άπλυτη, με τα μάτια αλλοίθωρα και την μύτην εγγίζουσαν στο σαγόνι, μπορεί να είχε μορφήν άσχημη, αλλ’ είχε πάντοτε μορφήν. Δεν κατόρθωσαν να της την αφαιρέσουν ούτε ο Δήμαρχος που εφύτευσε φοίνικας, ούτε ο Δήμαρχος που εφύτευσε πρασιάς, ούτε ο Δήμαρχος που άφησε να ξεραθούν και φοίνικες και πρασιές. Το κατόρθωσε η Αστυνομία Πόλεων...».¹

(1980): «...Η διοίκηση, που για ιδανικό της πάντοτε, κάτω από όλα τα καθεστώτα, έχει το “ησυχία, τάξις και ασφάλεια”, ...έκλεισε τα καφεενεία τα διανυκτερεύοντα και τώρα για ένα τρίωρο περίπου, από τις 2 τη νύχτα ως τις 5 τα ξημερώματα, επικρατεί στα πεζοδρόμιά της, ανάμεσα στις τάξεις των αστέγων της, θλίψη και κατίφεια και έλεγχοι και εξακριβώσεις και κυνηγητό μερικές φορές... Στην Ομόνοια συκνάζουν υποψιασμένα κορμιά...».²

(1990): «Βγαίνουμε αμέσως βόλτα στην πόλη αναζητώντας το άγνωστο, το ανώνυμο, που δεν κραυγάζει... Κυνηγάμε εικόνες. Το ρεπεράζ της ζωής μας στις διαδρομές της αστικής λαογραφίας. Ένα ταξί. Σήμα. Βολευόμαστε κάπως στο μπροστινό κάθισμα... Πρώτος σταθμός: επαρχιώτης στην Ομόνοια. Καλώς όρισε ψυχή μου...».³

(1995): «...Η διαδρομή μου ήταν γνωστή. Άφιξη με κάποιο μεταφορικό μέσο στην πλατεία Μεταξουργείου και στη συνέχεια πορεία προς την Ομόνοια. Εκεί έπρεπε να κατευθυνθώ, στον ομφαλό της πρωτεύουσας όπου φθάνουν όλοι με κόπο και με την ακράδαντη πεποίθηση πως κάτι επωάζεται στο πανδαιμόνιο, απρόβλεπτο και θελκτικό...».⁴

(2003): «Πάνε αρκετοί μήνες από τότε που αφήσαμε τα γραφεία της Ομόνοιας. Πάντα όμως επιστρέφω σε αυτή τη κοάνη. Τελευταία περπάτησα στη νεοδιαμορφωμένη πλατεία... Έκανε ζέστη... Τράβηξα προς το κέντρο της πλατφόρμας, το ελαφρώς υπερυψωμένο, με το επίμηκες “παγκάκι”. Όλο το κέντρο, η καρδιά της πλατείας ήταν κατειλημμένη από εκατοντάδες τοξικομανείς, ανθρώπινα ράκη στο όριο του αφανισμού... Το κατάστρωμα της πλατείας... μαύρο... όλο μια γλίτσα, σκουπίδια, βρωμιά, σπασμένα οικοδομικά στοιχεία... Το σοκ όμως, δεν προέρχεται από τα σκουπίδια, μα από τους ανθρώπους που έχουν σωριαστεί εκεί, τα ανθρώπινα αποκαϊθια που στέκουν σαν καθρέφτης για όλους, για όσους βημα-

τίζουν βιαστικοί στην περιφέρεια της Ομόνοιας. Η κεντρική πλατεία της πόλης είναι ένας σκουπιδοτενεκές...».⁵

Ομόνοια: Ο «ομφαλός» της πρωτεύουσας, το κέντρο που ενυπάρχει στις διηγήσεις, στις διαδρομές, στις στάσεις όλων όσων έρχονται σε επαφή μαζί της. Η Ομόνοια αποτελούσε ανέκαθεν τον κεντρικό πρωταγωνιστή στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αναπαριστούν την πόλη τους, την Αθήνα, και ανασυστίνουν το βίωμα της αστικής τους καθημερινότητας. Το περιβάλλον της Ομόνοιας βιώνεται διαμεσολαβημένο από το σώμα και τις αισθήσεις. Περιπατητές που εισχωρούν μέσα στο κέντρο, σ’ αυτό το «εργαστήρι των θαυμάτων», εμπλέκονται σωματικά με το πλήθος, αποδέχονται την πολυμορφία και τους ρυθμούς του. Ανασυνθέτουν με τη σειρά τους το «σώμα» της πόλης, που υφίσταται όλες τις μεταβολές, τις αλλοιώσεις, τα πάθη ή τις όποιες καταστάσεις χαρακτηρίζουν γενικά τους ζωντανούς οργανισμούς.

Βιάζουμε την πόλη δια του σχεδιαστικού λόγου; Τα υλικά τεχνουργήματα καθώς και η ίδια η πόλη είναι γεγονότα ζωής και σαν τέτοια είναι ατελείωτα, ανοικτά στις εκπλήξεις και στις δημιουργικές αναστατώσεις που προσφέρει η διάσταση του χρόνου. Πώς μπορεί τότε, ο σχεδιασμός να ενσωματώσει και να εκφράσει την αναπάρταση της πόλης; Αν απεκδυθούμε τα σχήματα, τις φόρμες, και δώσουμε σημασία στις διαδικασίες που τις γέννησαν, το σώμα τότε καταλαμβάνει κεντρική θέση. Θα ξεφύγουμε έτσι από εικόνες ηγεμονικές ή καθαρά αυτιστικές. Μετά από μια μακρά περίοδο κατά την οποία η φύση μας χρησίμευσε για να εκφράσουμε συγκινήσεις και ιδέες, να μπορούσαμε άραγε να τοποθετήσουμε το σώμα στην καρδιά του σχεδιασμού της αρχιτεκτονικής; Βλέπω, διαβάζω, αναπαριστώ: Μια γραμμική πορεία η οποία πρώτα νομιμοποιεί τον τρόπο προσέγγισης του χώρου και μετά συσπίνει τον προσωπικό τρόπο με τον οποίο ο καθένας απαντά στο ζητούμενο και οργανώνει τη σχεδιαστική του πρόταση. Συγκροτούν έτσι ένα «τεχνούργημα» που εισχωρεί στην πραγματικότητα της παράστασης της πόλης. Η πλατεία Ομονοίας και ό,τι αυτή σημασιολογικά εμπεριέχει και αναπαριστά, οφείλει να ανταποκριθεί χάριν του σχεδιασμού; Μερικές φορές η «αφήγηση» που υιοθετείται από το σχεδιασμό δεν είναι μονοσήμαντη και προκαθορισμένη. Είναι τότε που το έργο μας προσκαλεί –όλους εμάς, ως εμπλεκόμενους: θεατές, χρήστες, αρχιτέκτονες– να παρέμβουμε νοηματικά στο σώμα του

Πικιώνης: γεφυρώνοντας το χτές με το αύριο¹

Θύμιος Παπαγιάννης, αρχιτέκτων

χτού σε άπειρες δυνατότητες και ταυτόχρονα περιοριστικού σε κάθε νέα επιλογή μας;

Σημειώσεις

1. Μαρκογιάννη Μ.: *Ματιές στην Αθήνα που έφυγε*, Τόμος Β', Φιλίπποτης, Αθήνα 1996, σελ. 191
2. Μητρογιαννόπουλος Ν.: *Επαρχιώτης στην Ομόνοια, Καθρέφτης*, Γ.1, Καλοκαίρι 1996, σ. 55-58
3. Ιωάννου Γ.: *Ομόνοια 1980*, Κέδρος, Αθήνα 1988, σελ. 36, 40
4. Καραποστόλης Β.: *Χειροποίητη πόλη*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1995, σελ. 15
5. Ξυδάκης Ν.: *Το κέντρο: μια κοάνη, Καθημερινή*, Κυριακή 6 Ιουλίου 2003
6. Αυγέ Μ.: *Για μια Ανθρωπολογία των Σύγχρονων Κόσμων*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999, σελ. 175
7. Bourdieu P.: *Κείμενα κοινωνιολογίας*, Στάχυ, Αθήνα 1999, σελ. 29
8. Derrida J.: *Η έννοια του αρχείου*, Εκκρεμές, Αθήνα 1996, σελ. 107

πάνω: Πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, 1998, εργοτάξιο μετρό (από το αρχείο της έκθεσης «Τοπία εκμοντερνισμού – Ελληνική Αρχιτεκτονική '60 και '90»
μέσα: Πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, 2003, ημιτελείς κατασκευές – βουβές φωνές (φωτ. Β. Παναγιωτοπούλου)

κάτω δεξιά: Πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, 2003, μετά τα κάγκελα του Αβραμόπουλου ενέσκηψαν τα πανέρια της Ντόρας (φωτ. Β. Παναγιωτοπούλου)

και να χαράξουμε το προσωπικό μας δρομολόγιο για την κατάκτησή του.

Είναι αρχή της ουτοπίας η οριοθέτηση ενός χώρου που δεν υπάρχει πουθενά αλλού, μέσα από τη ρήξη με τον περιβάλλοντα κόσμο. Αυτή η διήθηση του χρόνου σε επιβραδυντικούς ρυθμούς συνιστά άρνηση, αμφισβήτηση και εξέγερση ενάντια στον «στιγμιαίο» χρόνο, στο χρόνο που δεν έχει έδαφος, δεν έχει επικράτεια.

Τόπος και μη τόπος ταυτόχρονα. Κατά τον Αυγέ «αναζητάμε χώρους όπου το νόημα του τόπου θα συνδυάζεται με την ελευθερία του μη τόπου». Αίτημα ταυτόχρονα ουτοπικό και ωστόσο θεμιτό.⁶ Πρόκειται για μια οντολογική συνενοχή: η πόλη επικοινωνεί κατά κάποιον τρόπο με τον εαυτό της, στοχάζεται μέσα στον εαυτό της, στοχάζεται τον εαυτό της. Οδηγείται λοιπόν στο να αναπαραστήσει, να παροντοποιήσει τα παρελθόντα της. Γιατί όπως υποστηρίζει ο P. Bourdieu «αυτό που μια φορά υπήρξε έχει για πάντα εγγραφεί όχι μόνο στην ιστορία, πράγμα αυτονόητο, αλλά και στο κοινωνικό ον, στα πράγματα και επίσης στα σώματα».⁷ Χρόνος και σώμα, συνθέτουν την ύλη και τη σημασιολογία της μνήμης και της πόλης, της διατήρησης και της εγγραφής_ αποθηκεύουν, συσσωρεύουν, διαμορφώνουν επάλληλα αρχαιακά στρώματα, κλεισμένα σφικτά το ένα μέσα στο άλλο. Στις παρυφές των συνδέσεών τους, στα κενά των συνδεσμολογιών τους, βλέπουμε «μια πύλη να ανοίγει ή να κλείνει απέναντι σε μια άλλη».⁸ Σχηματίζεται τότε μια εικόνα. Μήπως πρόκειται για την εικόνα ενός μέλλοντος ανοι-

Για το έργο και την προσωπικότητα του μεγάλου Έλληνα αρχιτέκτονα και δάσκαλου Δημήτρη Πικιώνη έχουν γραφτεί πολλά και αξιόλογα κείμενα, κυρίως από διακεκριμένους μαθητές και συγγενείς του. Θα απαιτούσε επομένως μεγάλη τόλμη από κάποιον που δεν θύευσσε κοντά του, ούτε τον γνώρισε προσωπικά, να αναφερθεί στη συμβολή του.

Ίσως όμως θα ήταν χρήσιμο να τεθούν δυο καιρία ερωτήματα. Πρώτο, τι διδάγματα πήραμε εμείς οι υπόλοιποι από το έργο και τη ζωή του Πικιώνη. Και δεύτερο, εάν τα διδάγματά του αυτά μπορούν ακόμα να αποτελούν αναφορά στα προβλήματα και τις προοπτικές της σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής. Στα ερωτήματα αυτά θα προσπαθήσω να δώσω μια προσωπική κάπως απάντηση.

Διδάγματα

Για κάποιον που επέστρεφε στην Ελλάδα μετά από σπουδές στο εξωτερικό την περίοδο 1950-1970, μέσα στο κλίμα του νεωτεριστικού κινήματος της μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής, η διδασκαλία του Πικιώνη θα μπορούσε να φανεί κάπως γραφική. Γρήγορα όμως, ξεπερνώντας τις χαριτωμένες και κάποτε εκκεντρικές πλευρές του, έβρισκε στο έργο και στα κείμενα του Πικιώνη θεμελιώδεις αρχές, που είχαν σχέση όχι μόνο με την αρχιτεκτονική, αλλά και με τον τόπο, και την αρμονία ανθρώπου και φύσης.

Πρώτο και κύριο δίδαγμα ήταν η βαθύτατη αγάπη για την αρχιτεκτονική, την παραδοσιακή και την καινούργια, που επεκτεινόταν στα υλικά, και από εκεί στην ίδια τη φύση, στις λεπτομέρειες, και από αυτές στα έργα χειρός του ανθρώπου και μετά στον ίδιο τον άνθρωπο

και τον πολιτισμό του. Και όλα αυτά μέσα σε ένα πλαίσιο ευρύτατης και πολύμορφης παιδείας. Δεύτερο, η αίσθηση της ιδιαιτερότητας του χώρου –φυσικού και δομημένου– αποτέλεσμα μακράιωνης αλληλεπίδρασης ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φυσικών διεργασιών, με πολιτισμότες αξίες φυσικές και πολιτιστικές. Χώρου, που έπρεπε να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα και πλαίσιο ένταξης της αρχιτεκτονικής δημιουργίας.²

Τρίτο, η διαλεκτική σχέση με την ελληνική αρχιτεκτονική παράδοση, ως πηγή συνεχούς μάθησης και αναφοράς και όχι ως δεξαμενή άντλησης κοινότυπων μορφολογικών στοιχείων.³ Παράδοσης που δεν αντιφάσκει με την οικουμενικότητα, μια και οι παραδοσιακές αξίες των μεγάλων πολιτισμών είναι οικουμενικές:

«Η οικουμενικότητα τούτη –προνόμιο όλων των μεγάλων παραδόσεων του Αρχαίου Κόσμου– λανθάνει μέσα στη λαϊκή μας παράδοση».⁴

Τέταρτο, η σεμνότητα, όχι μόνο στην προσωπική συμπεριφορά, αλλά κυρίως στο αρχιτεκτονικό έργο, που θα 'πρεπε να καταλαμβάνει με περισσή περίσκεψη τη θέση του στο χώρο και στο χρόνο.

Πέμπτο και αντίρροπο, η φανατική επιμονή στη διαφύλαξη της ακεραιότητας της κάθε δημιουργίας και η υποχρέωση του δημιουργού να προστατεύει το έργο του από τις όποιες επιβουλές και να εξασφαλίζει την καλή του ολοκλήρωση, παρά τα όποια εμπόδια:

«Δεν πρέπει γι' αυτό να μας απελπίζουν οι δυσκολίες. Ούτε το μάκρος του χρόνου. Τι θα άξιζε αν ήταν έργο εύκολο; έργο της στιγμής και της καλής μας πρόθεσης; Πώς μπορεί να' ναι τέτοιο ένα έργο που ξεπερνά τις εφήμερες βουλήσεις του ατόμου, και που η βαθύτερή του πρόθεση είναι να δουλέψει στη βούληση της ίδιας της ζωής».⁵

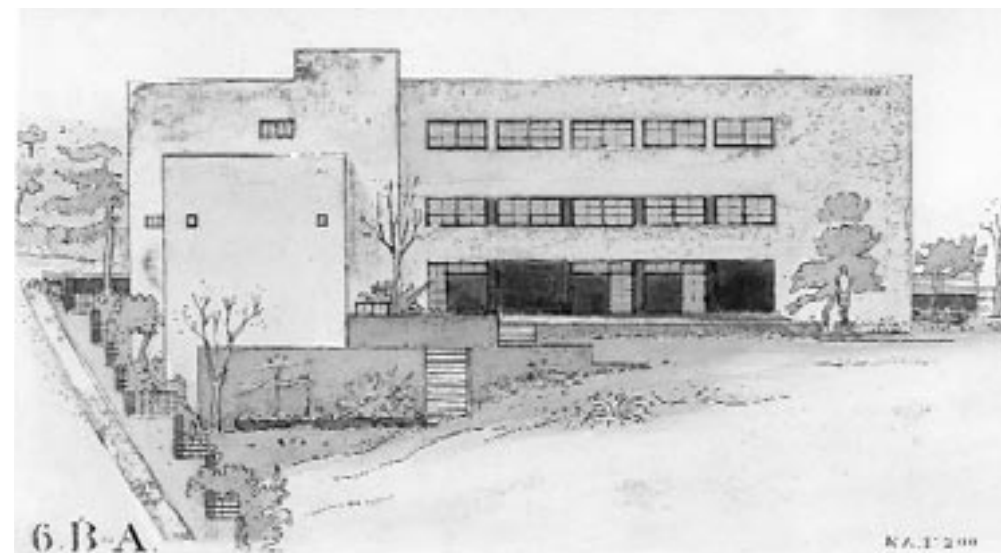
Τα διδάγματα αυτά ούτε εύκολα ήταν ούτε άμεσα κατανοητά. Στην καλύτερη των περιπτώσεων, απαιτούσαν χρόνο και ωρίμανση ωστόσο περάσουν στο υποσυνείδητο του κάθε αρχιτέκτονα και επηρεάσουν το έργο και τη συμπεριφορά του. Μα έτσι ήταν πάντα η διδασκαλία του Πικιώνη, ήπια και επίμονη σαν την ψιλή βροχή.

Η σημερινή πραγματικότητα

Έχουν όμως τα θεμελιώδη αυτά διδάγματα κάποια σημασία για τη σημερινή αρχιτεκτονική πραγματικότητα;

Γύρω μας βλέπουμε να συντελείται μια κοσμογονία. Η πτωχή και απομονωμένη Ελλάδα του 1950 έχει εξελιχθεί στην αρχή του 21ου αιώνα σε ένα εύπορο και αναπτυσσόμενο μέλος της

πάνω: Ο Δ. Πικιώνης στους Δελφούς
κάτω: Δ. Πικιώνης, Δημοτικό σχολείο στα Πευκάκια

4η Πανελλήνια Έκθεση Αρχιτεκτονικού Έργου

Μαρία Κουρμπανά, Πρόεδρος Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Ν. Αχαΐας

πάνω: Δ. Πικιώνης, Οικία Μουσούρη στην Αιξωνή

Οι εικόνες των σελ. 27 και 28 είναι από το Λεύκιωμα «Δ. Πικιώνης», επιμ. εκδ. Α. Πικιώνη, Αθήνα 1994

Ευρωπαϊκής Ένωσης, που φαίνεται να έχει υιοθετήσει ένα ιδιότυπο νεοφιλελεύθερο προσανατολισμό. Ως αποτέλεσμα, και παρά τα κάποια –ανααιμικά και λιγοστά όμως– θετικά βήματα, ο φυσικός και αγροτικός χώρος αστικοποιείται με ταχύτατους ρυθμούς και άναρχο τρόπο, βορά στην ισχυρή πίεση πολυεπίπεδων συμφερόντων, ενώ κατακερματίζεται από άτεχνα συγκοινωνιακά και άλλα δημόσια έργα. Οι οικισμοί χάνουν τη δομή και λειτουργικότητά τους και επεκτείνονται ανεξέλεγκτα συνήθως με αυθαίρετους τρόπους. Το ευαίσθητο ελληνικό τοπίο πλήττεται καιρία, ο φυσικός πλούτος της χώρας υποβαθμίζεται, ενώ η πολιτιστική μας κληρονομιά δεινοπαθεί. Και αυτή η αρνητική κατάσταση που δημιουργήσαμε συνεχίζει ακάθεκτη. Όρα και τα πρόσφατα νομοσχέδια για τα αυθαίρετα και για τα δάση...

Μέσα σε αυτό το δυναμικό – αλλά και ζοφερόπλευρο, η ελληνική αρχιτεκτονική έχει φτάσει πια στο χαμηλότερο σημείο απαξίωσης. Με οδηγό το δημόσιο τομέα, η κοινωνία μας –με χίλιους τρόπους– ευτελίζει, υπονομεύει ή αγνοεί την αρχιτεκτονική δημιουργία, αλλά και τους αρχιτέκτονες.

Η ολοκλήρωση μεγάλων έργων χωρίς έλληνα αρχιτέκτονα σε ρόλο καθοριστικό (όπως στην περίπτωση του νέου αεροδρομίου), το άθλιο σύστημα των μελετοκατασκευών με τη διχοτόμηση του ρόλου του αρχιτέκτονα και την υποδούλωσή του στους εργολάβους, η διαφθορά στο κύκλωμα της κατασκευής που οδηγεί στον εξανδραποδισμό των μελετών, η ελεεινή κατασκευή δημόσιων έργων χωρίς ουσιαστική επίβλεψη, η άκριτη καταφυγή σε διεθνείς «φίρμες» που εξάγουν ένα ομοιόμορφο προϊόν, οι εξουσιαστικές τάσεις κάποιων πολιτικών και υπηρεσιακών παραγόντων, η ζήτηση επιφανειακών μόνο σχεδιαστικών υπηρεσιών σύγχρονης «μόδας», η συνειδητή αποφυγή δημόσιας αναγνώρισης της συμβολής του αρχιτέκτονα και άλλα αμέτρητα, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Άλλωστε η πενόμενη Ελλάδα του 19ου και μεγάλου τμήματος του 20ού αιώνα έφτιαχνε έργα ιστορικά, όπως το Παναθηναϊκό Στάδιο, τα νεοκλασικά δημόσια κτίρια της Αθήνας, τους πεζό-

δρομους του Πικιώνη γύρω από την Ακρόπολη. Τι κατασκευάζει η «ισχυρή» Ελλάδα του σήμερα;

Προοπτικές

Μέσα σε όλα αυτά τα δυσάρεστα και απαισιόδοξα, ποια μπορεί να είναι πλέον η συμβολή της διδασκαλίας του Πικιώνη; Κατά τη γνώμη μου τεράστια και καθοριστική.

Πιστεύω ότι η σημερινή κατάσταση –της ανεξέλεγκτης παγκοσμιοποίησης, της περιβαλλοντικής καταστροφής και της πολιτιστικής ισοπέδωσης– δεν είναι βιώσιμη ούτε στο ελληνικό, ούτε στο παγκόσμιο επίπεδο. Πιστεύω ότι θα υπάρξουν σύντομα ανατρεπτικές αλλαγές, ελπίζω με τρόπο ήπιο και εξελικτικό, ίσως όμως και με βίαιο και επώδυνο, με πολέμους και καταστροφές. Πιστεύω ότι οι επερχόμενες γενεές θα ανατρέψουν τη σημερινή θλιβερή πραγματικότητα και θα την αντικαταστήσουν με νέες αρχές και πρακτικές, που ίσως σε μας να μην είναι αρεστές. Τα σημάδια είναι ήδη ορατά. Προσέξτε τους τριγμούς του παγκόσμιου συστήματος πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής επικυριαρχίας. Κοιτάξτε γύρω μας τους νέους που αγωνίζονται για κοινωνική δικαιοσύνη, για την προστασία της φύσης και του πολιτισμού, για την ποιότητα ζωής στα αστικά κέντρα.

Σε μια τέτοια προοπτική, είμαι βέβαιος ότι η αρχιτεκτονική θα ανανεωθεί και θα ανακαταλάβει τη θέση που της αρμόζει. Και τα διδάγματα του Πικιώνη, βασισμένα σε πανανθρώπινες και προαιώνιες αρχές, θα γίνουν και πάλι επίκαιρα, γεφυρώνοντας διαχρονικά το χτες με το αύριο.

Σημειώσεις

1. Με την ευκαιρία των εγκαίνιων της έκθεσης των σχεδίων του Πικιώνη για την αρχιτεκτονική της Χίου στην Αθήνα στις 13 Οκτωβρίου 2003.
2. Βλέπε Πικιώνη Δ. (1987), «Η ελληνική αρχιτεκτονική», Δ. Πικιώνη: Κείμενα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, σσ. 171-173.
3. Βλέπε Πικιώνη Δ. (1978), «Το πνεύμα της παράδοσης», *ibid*, σσ. 157-159.
4. Πικιώνη Δ. (1978), «Ανοικοδόμηση και παράδοση», *ibid*, σ. 163.
5. Πικιώνη Δ. (1978), «Το πνεύμα της παράδοσης», *ibid*, σ. 157.

Το Σάββατο 1η Νοεμβρίου 2003 πραγματοποιήθηκαν με μεγάλη επιτυχία στην Πάτρα τα εγκαίνια της 4ης Πανελλήνιας Έκθεσης Αρχιτεκτονικού Έργου με θέμα: «Παράλιες Ζώνες και Αστικά Συμβάντα»

Στα εγκαίνια παραβρέθηκαν και καιρέτησαν: ο υφυπουργός παιδείας Γιώργος Θωμάς, ο δήμαρχος Πατρέων Ανδρέας Καράβολας, ο πρόεδρος του Σ.Α.Δ.Α.Σ.-Π.Ε.Α. Τάκης Γεωργακόπουλος, ο πρόεδρος του Τ.Ε.Ε. Τμ. Δυτικής Ελλάδος Νίκος Κοντοές, ο πρόεδρος του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Πανεπιστημίου Πατρών καθηγητής Νίκος Πολυδωρίδης, ο πρόεδρος του Ο.Λ.ΠΑ. Γιώργος Λάζαρης και ο αντινομάρχης Αχαΐας Γιώργος Αθανασόπουλος. Επίσης παραβρέθηκαν δήμαρχοι πόλεων του νομού, συνάδελφοι αρχιτέκτονες από όλη την Ελλάδα και πλήθος κόσμου. Η έκθεση οργανώνεται από το Σύλλογο Αρχιτεκτόνων Ν. Αχαΐας με την αρωγή του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος Τμήματος Δυτικής Ελλάδος, του Περιφερειακού Ταμείου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος, αλλά και με την πολύτιμη συμβολή του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών, όσον αφορά τη διοργάνωση των ημερίδων που πλαισίωσαν την Έκθεση...

Η κεντρική προβληματική της 4ης Πανελλήνιας έκθεσης και των παράλληλων εκδηλώσεων, όπως πρόδηλα φαίνεται από τον τίτλο, εστίασπε στο χειρισμό του ορίου της πόλης με το νερό και στο σχεδιασμό του θαλασσιού μετώπου ως καθοριστικού μηχανισμού στη δυναμική της ανάπτυξης της πόλης. Η προβληματική ωστόσο διευρύνεται έτσι ώστε υπό τον τίτλο «Αστικά Συμβάντα» να συμπεριλάβει ζητήματα σχεδιασμού του αστικού χώρου και ανάπλασης της πόλης και θέματα επαναπροσδιορισμού της σχέσης του κατοικούμενου χώρου με τα φυσικά στοιχεία (και ιδιαίτερα με το νερό)...

Σε διεθνές επίπεδο αυτά τα ζητήματα καθίστανται σήμερα επίκαιρα στο πλαίσιο μιας αρχιτεκτονικής συζήτησης που, αποδεχόμενη την κυριαρχία του αστικού φαινομένου στη σύγχρονη ζωή, αναζητά μεθοδολογία ανάλυσης, τρόπους κατανόησης και εργαλεία χειρισμού του...

Σε πανελλήνιο επίπεδο, με δεδομένη τη συγκυρία της διοργάνωσης από τη χώρα μας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, καθώς και της ανάληψης του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας για το έτος 2006 από την πόλη της Πάτρας, η προβληματική της έκθεσης εντάχθηκε στην

ευρύτερη προσπάθεια προβολής στη διεθνή κοινότητα της πολιτιστικής μας ταυτότητας και στη δημιουργία γόνιμου και κριτικού διαλόγου πάνω στα ζητήματα της σύγχρονης ελληνικής πόλης.

Τέλος, σε τοπικό επίπεδο, όσον αφορά την πόλη της Πάτρας, το δισυπόστατο του τίτλου/θέματος «Παράλιες ζώνες και Αστικά συμβάντα» αποκαλύπτει και ένα σημαντικό παράδοξο. Η Πάτρα, πόλη-πύλη της Ελλάδος προς τη Δύση, λιμάνι της Μεσογείου, γράφει το μεγαλύτερο κομμάτι της ιστορίας της διαμέσου της θάλασσας, αναπτύσσεται και ακμάζει σε συνάρτηση με τη θάλασσα, οφείλει τη φήμη της σε μεγάλο βαθμό στη θάλασσα και ωστόσο είναι μια πόλη αποφασιστικά αποκομμένη από τη θάλασσα... Ο αστικός χώρος της πόλης εξυφανίζεται πάνω σ'

αυτήν ακριβώς την αντίφαση και η προβληματική της έκθεσης την ενσωματώνει.

Πρώτος βασικός στόχος της 4ης Πανελληνίας Έκθεσης Αρχιτεκτονικού Έργου και των παράλληλων εκδηλώσεων είναι η προβολή του σύγχρονου αρχιτεκτονικού έργου, μέσα από την παρουσίαση του ευρύτερου δυνατού φάσματος μελετών και προτάσεων της τελευταίας πενταετίας 1997-2002. Η ανταπόκριση στην προκήρυξη της έκθεσης υπήρξε εντυπωσιακή, τόσο σε ποιότητα όσο και σε ποσότητα. Στο πλαίσιο αυτό, από τις 226 μελέτες που αρχικά υποβλήθηκαν προς αξιολόγηση, η κριτική επιτροπή αποτελούμενη από τους αρχιτέκτονες Σάββα Κονταράτο, Γιώργο Πανέτσο και Ρένα Σακελλαρίδου, επέλεξε (μέσα από μια ιδιαίτερα επίπονη διαδικασία) 95, οι οποίες και εκτέθηκαν σήμερα στο χώρο της έκθεσης. Το σύνολο των μελετών παρουσιάστηκε σε τέσσερις υποενότητες - ή «γειτονιές» με βάση την οργάνωση του χώρου της έκθεσης:

1. χώροι κατοικίας, 2. χώροι συλλογικότητας, 3. χώροι κατανάλωσης και αναψυχής, 4. χώροι εργασίας και παραγωγής, ενώ μια πέμπτη υποενότητα αφιερώθηκε στις διπλωματικές/μεταπτυχιακές εργασίες.

Δεύτερος βασικός στόχος ήταν αφενός η δημιουργία συζήτησης σχετικά με την παραγωγή του αρχιτεκτονικού έργου και αφετέρου η δημιουργία, με τη συμμετοχή του συνόλου των φορέων που εμπλέκονται στην παραγωγή του δομημένου περιβάλλοντος, ενός κοινού πλαισίου ανοικτού δημοσίου διαλόγου με κεντρικό ζήτημα την επεξεργασία μιας κοινής αστικής πολιτικής για το σύνολο του αστικού χώρου της πόλης. Στο πλαίσιο αυτό η Πάτρα πρέπει να αναζητήσει και να ανακαλύψει την ταυτότητά της, τον δικό της μύθο τον οποίο κατόπιν θα αφηγηθεί μέσω του συνόλου των χειρισμών και των επεμβάσεων στο αστικό χώρο της.

Φιλοδοξία της 4ης Πανελληνίας Έκθεσης Αρχιτεκτονικού Έργου και των παράλληλων εκδηλώσεων της είναι να αποτελέσει ένα βασικό εργαλείο στην ευρύτερη προσπάθεια που συντελείται σήμερα στο κρίσιμο σημείο καμπής που βρίσκεται η πόλη, να αποτελέσει ένα όχημα που θα την μεταφέρει στο πεδίο δράσης της διεθνούς αρχιτεκτονικής συζήτησης.

Την οργανωτική επιτροπή της έκθεσης και των παράλληλων εκδηλώσεων αποτέλεσαν οι συνάδελφοι:

- Αντώνης Αθανασόπουλος
- Ρηνιώ Αργυριάδου
- Δήμητρα Ασημακοπούλου
- Μαρία Κουρμπανά
- Ελίνα Κυριακού
- Κώστας Μπάρλας
- Γιάννης Παντζόπουλος
- Νικόλας Τραβασάρος
- Αγγελική Τσονάκα

Η έκθεση λειτούργησε στην αίθουσα Dock 3, μέσα στο λιμάνι της Πάτρας από 1η έως 30 Νοεμβρίου 2003.

Ο αθλητισμός, το σώμα και η μοντέρνα αρχιτεκτονική

Παναγιώτης Τουρνικιώτης, αρχιτέκτων

Την Παρασκευή 31 Οκτωβρίου και το Σάββατο 1 Νοεμβρίου 2003 οργανώθηκε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου το Πρώτο Διεθνές Σεμινάριο της Επιτροπής Καταγραφής της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής του DO.CO.MO.MO. με την ευθύνη της Ελληνικής Ομάδας DO.CO.MO.MO. και τη στήριξη του Δικτύου Αρχιτεκτονικής του Υπουργείου Πολιτισμού, των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη και της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ. Το σεμινάριο αυτό ήταν το πρώτο από μια σειρά Διεθνών Σεμιναρίων που αποβλέπουν στην τεκμηριωμένη καταγραφή και την κριτική θεώρηση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής στην τυπολογική διάστασή της. Το θέμα του πρώτου Σεμιναρίου, Ο αθλητισμός, το σώμα και η μοντέρνα αρχιτεκτονική, απέβλεπε ειδικότερα στην τεκμηριωμένη καταγραφή αθλητικών κτιρίων και εγκαταστάσεων της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και στη θεωρητική προσέγγιση της καλλιέργειας του σώματος και

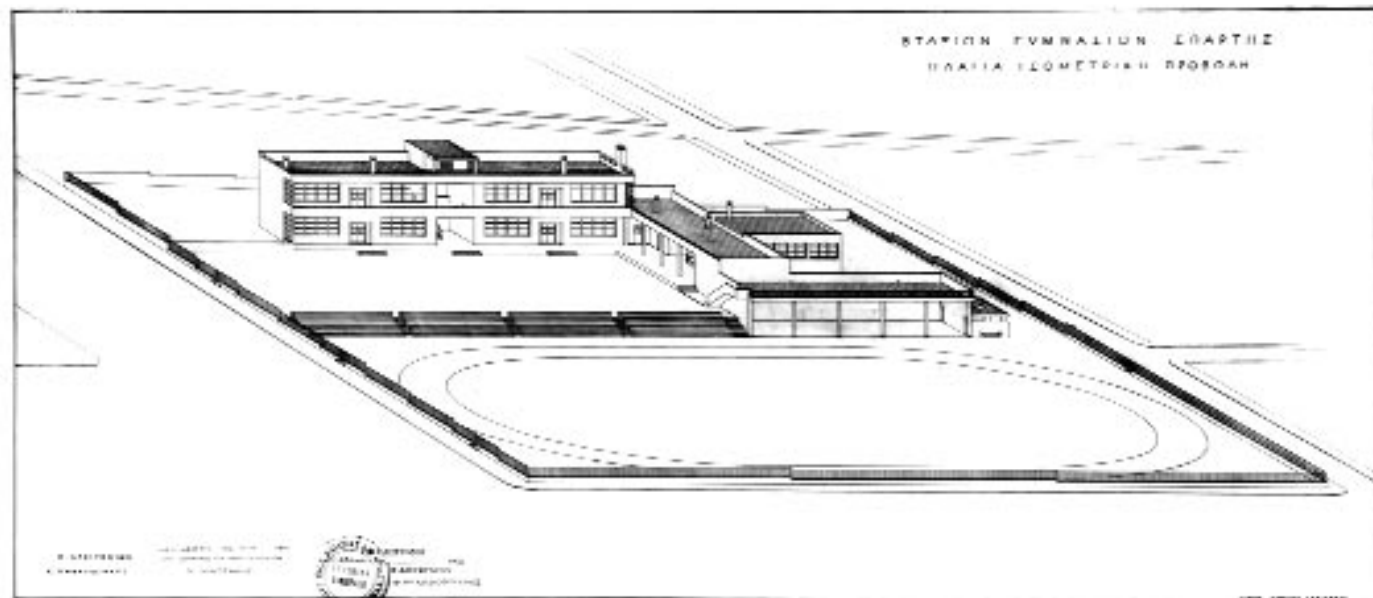
κάτω: Δημήτρης Φατούρος, Το κλειστό κολυμβητήριο της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων στον Πειραιά, 1957

των ιδανικών του αθλητισμού στην εποχή της νεωτερικότητας.

Ο αθλητισμός είναι στενά δεμένος με τη διαμόρφωση του μοντέρνου πνεύματος και είναι στην ουσία του ένα αποτέλεσμα, είναι μια έκφραση του επαναπροσδιορισμού του σώματος, από ιατρική, κοινωνική και αισθητική σκοπιά, που συνδυάστηκε με την εξίσου μοντέρνα εφεύρεση του ελεύθερου χρόνου, της αργίας του Σαββατοκύριακου, των καλοκαιρινών διακοπών, της υγείας και ομορφιάς του γυμνασμένου σώματος. Εξίσου ενδιαφέρουσα είναι η ηθική διάσταση που έλαβε η άθληση, ιδιαίτερα στο μεσοπόλεμο, ως υγιής συντροφική δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου σε ηλιόλουστους χώρους, σε αντιπαράθεση με τους πολλούς κινδύνους της σκοτεινής μεγαλούπολης. Στο ευρύτερο αυτό σχήμα, τα νέα αθλητικά κτίρια –τυπολογικά, λειτουργικά, αισθητικά και κατασκευαστικά νέα– αποτέλεσαν παραδειγματικό πεδίο εφαρμογής για τις ιδέες του Μοντέρνου. Τα μεγάλα γήπεδα, τα κλειστά κολυμβητήρια, τα γυμναστήρια των σχολείων είναι εξ ορισμού μοντέρνα και αποτελούν ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Με αυτή την έννοια, το ενδιαφέρον του DO.CO.MO.MO. για τα αθλητικά κτίρια ανοίγει μια συζήτηση που συνδυάζει τη θεωρητική προσέγγιση του αθλητισμού με τα προβλήματα της τεκμηρίωσης και διατήρησης λειτουργικών κτιρίων. Και το λέω αυτό γνωρίζοντας ότι οι προδιαγραφές αλλάζουν, οι υλικές αντοχές εξαντλούνται, η αισθητική και η λειτουργική αντίληψη μεταβάλλονται, γνωρίζοντας ακόμα ότι όλα σχεδόν τα παλιά μας γήπεδα εκσυγχρονίζονται επιφανειακά, ή εκ βάθρων, τους τελευταίους μήνες, για καλό βεβαίως σκοπό, αλλά πριν προλάβουμε να μάθουμε ακόμα και το όνομα του αρχιτέκτονα τους.

Πολλά από τα ιδανικά του αθλητισμού εκφράστηκαν στον 20ό αιώνα στο πλαίσιο Ολυμπιακών Αγώνων, σε διαφορετικές και κάποτε αντιφατικές συνθήκες. Η επιλογή του θέματος και της χώρας που φιλοξένησε την πρώτη Συνάντηση ήταν προφανώς συνδυασμένη με την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, σε μια ευρεία διάσταση πολιτισμού. Επιπλέον, το Σεμινάριο οργανώθηκε στην Αθήνα, στη Σχολή Αρχιτεκτόνων, που συνδέθηκε συμβολικά με το μοντέρνο κίνημα το 1933, στη διάρκεια του 4ου C.I.A.M. Το Συνέδριο εκείνο και η Χάρτα των Αθηνών αναζήτησαν για πρώτη φορά μια θέση για την άθληση του σώματος στη σύγχρονη οργανική πόλη, σε μια προοπτική στην οποία επανερχόμαστε το 2003 με ιστορική

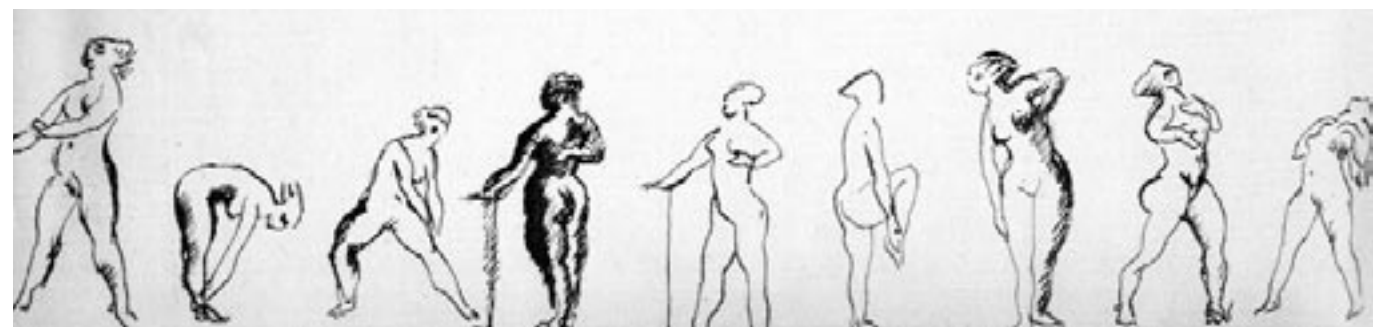

πάνω: Κυριακούλης Παναγιωτάκος, Γυμνάσιο και Λύκειο Σπάρτης, 1932
κάτω: Σκίτσα του Le Corbusier από το Album La Roche

και κριτική διάθεση αλλά και άνοιγμα στο μέλλον. Με αυτή την έννοια, το Σεμινάριο του DO.CO.MO.MO αποτέλεσε μια υπόμνηση των εβδομήντα χρόνων από το 4ο C.I.A.M. Στις εργασίες του σεμιναρίου, που παρακολούθησε ευρύ κοινό, συμμετείχαν 15 ομιλητές από 9 χώρες. Με τη σειρά του προγράμματος, μίλησαν: Ο Παναγιώτης Τουρνικιώτης, για τον επαναπροσδιορισμό του σώματος και τον αθλητισμό στη μοντέρνα αρχιτεκτονική. Η Maristella Casciato για τον αθλητισμό και τον ελεύθερο χρόνο στη Ρώμη από τα χρόνια του φασισμού ως του Ολυμπιακού αγώνες. Η Fabienne Chevallier για την αρχιτεκτονική και τον αθλητισμό στη Γαλλία, στην περίοδο 1918-1945. Ο Δημήτρης Φιλιππίδης για τις αρχαιότητες, τον αθλητισμό και τον τουρισμό στην Ελλάδα της δεκαετίας του '30. Η Ivana Lazanja για την αθλητική αρχιτεκτονική στην Κροατία του μεσοπολέμου. Η Yildiz Salman για την καλλιέργεια του σώματος και τα αθλητικά κτίρια στη μοντέρνα αρχιτεκτονική της Τουρκίας. Ο Dennis Sharp για τη συνύπαρξη αυτοκρατορίας και Ολυμπιακής ιδέας στα στάδια του Wembley. Η Marieke Kuipers για την επιβίωση του Ολυμπιακού Σταδίου του Άμστερνταμ. Η Anna Maria Odenthal για την αποκατάσταση και τον εκσυγχρονισμό του Ολυμπιακού Σταδίου του Βερολίνου. Η Hikka Hogstrom για την Ολυμπιακή αρχιτεκτονική στη Φινλανδία. Ο Sergio Poretti για τα έργα του Pier

Luigi Nervi στους Ολυμπιακούς του 1960 στη Ρώμη. Η Μάρω Αδάμη για την υγιεινή και τον αθλητισμό στα σχολικά κτίρια του μεσοπολέμου. Ο Ανδρέας Γιακουμακάτος για την αντίληψη των αθλητικών εγκαταστάσεων στην ελληνική νέα αρχιτεκτονική. Ο Δημήτρης Φατούρος για το κλειστό κολυμβητήριο της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων στον Πειραιά. Και η Νίκη Λοϊζίδη για το σώμα και το άθλημα ως φορείς της αισθητικής ιδεολογίας του μοντερνισμού. Ακολούθησε συζήτηση με συντονιστές την Maristella Casciato και τον Παναγιώτη Τουρνικιώτη.

Το DO.CO.MO.MO. είναι ένας διεθνής μη-κυβερνητικός οργανισμός που ιδρύθηκε το 1988, και έχει 46 εθνικές ομάδες. Η έδρα του είναι στο Παρίσι και ο κύριος στόχος του είναι η τεκμηρίωση και η διατήρηση αρχιτεκτονικών κτιρίων και συνόλων του Μοντέρνου Κινήματος. Η Επιτροπή Καταγραφής (International Specialists Committee on Registers – ISC/R) είναι μια από τις τέσσερις διεθνείς επιτροπές του DO.CO.MO.MO. και έχει στόχο την καταγραφή και τεκμηρίωση της Μοντέρνας αρχιτεκτονικής σε διεθνές επίπεδο. Η έδρα της είναι στο Ρότερνταμ. Η Ελληνική Ομάδα DO.CO.MO.MO. ιδρύθηκε το 1990 και σήμερα βρίσκεται υπό την αιγίδα των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη.

αφιέρωμα

Η Αρχιτεκτονική Σχολή του ΕΜΠ (φωτ. Γ. Σαρηγιάννης)

Η διάπλαση
των αρχιτεκτόνων (2^ο)

Το σύστημα διδασκαλίας είναι η διδασκαλία του συστήματος, ή αλλιώς, όπως σχεδιάζουμε έτσι και κτίζουμε

του Γεώργιου Μ. Σαρηγιάννη, αρχιτέκτονα, καθηγητή Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ

1. Το σύστημα διδασκαλίας... Η λογικά αμφίδρομη σχέση παιδείας και κοινωνίας, έχει τον τελευταίο καιρό δραματικά ισχυροποιήσει την επιρροή της κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας της αγοράς επάνω στην αρχιτεκτονική παιδεία, σύμπωμα και αυτό της πολιτισμικής κρίσης του Συστήματος. Ενός Συστήματος που εκτός των άλλων οχυρώνεται όλο και περισσότερο για να αποτρέψει την αμφισβήτησή του και την επερχόμενη αποσύνθεσή του.

Ανάμεσα στα εκατομμύρια κυβικά που κτίζονται καθημερινά, ορισμένη ποσότητα «απατεί» και αρχιτεκτονική ποιότητα, είτε για λόγους γοήτρου ή και ανησυχιών του ιδιοκτήτη, είτε για λόγους δημοσίου γοήτρου, αν ιδιοκτήτης είναι δημόσιος ή ιδιωτικός φορέας. Εδώ έχουμε δύο παράλληλες μορφές: εκείνη που κατασκευάζεται με απόλυτη ευθύνη του εργοδότη και εκείνη που έχει αυξημένες απαιτήσεις αρχιτεκτονικής δημιουργίας, είτε με απ' ευθείας ανάθεση είτε μέσω αρχιτεκτονικών διαγωνισμών. Στην πρώτη περίπτωση, κυριαρχεί το εργαλαβικό κέρδος και το αποτέλεσμα είναι το απλούστερο και οικονομικότερο, στηρίζεται σε κατασκευαστικά δεδομένα που προκύπτουν από τις προσφορές της κατασκευαστικής βιομηχανίας, με άμεση συνέπεια να θυμίζουν κακές προκατασκευές ή φτηνές απλοϊκές μορφές αν και το κόστος τους είναι «πολυτελείας». Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα κτίρια του νέου αεροδρομίου, όμοια των οποίων ξεφύτρωσαν σχεδόν σε όλη την Αθήνα, ακόμη και στο Πολυτεχνείο, μιλάμε για το

1. Ξενοδοχείο Sofitel της Hochtief στο νέο αεροδρόμιο (φωτ. Γ.Σ.)
2. Σχολή Πολιτικών Μηχανικών ΕΜΠ, Ζωγράφου (φωτ. Γ.Σ.)
3. Πλατεία Μοναστηρακίου, προοπτικό σε ΗΥ «Καθημερινή» 24.1.1999

κλασικό πλέον λευκό ή γκριζό κουτί με τα τετράγωνα εν σειρά παράθυρα, πασαλισμένο με διάφορα «αρχιτεκτονολίκια» όπως άχρηστα στέγαστρα από κυματιστό πλαστικό και άλλα ευρήματα.

Στη δεύτερη περίπτωση όμως, έχουμε μια σειρά άλλους παράγοντες, κοινούς ή μη με την πρώτη, όπως: το κόστος της κατασκευής και η σύνδεση με την κατασκευαστική βιομηχανία, που μας οδηγεί στην πρώτη περίπτωση. Την αρχιτεκτονική παιδεία του δημιουργού, την αρχιτεκτονική φιλοσοφία της κριτικής επιτροπής του διαγωνισμού, το περιρρέον πολιτισμικό περιβάλλον που επηρεάζει δημιουργούς και κριτές. Θα αποδειχθεί ότι τελικά ο καθοριστικός παράγοντας είναι αυτό το περιρρέον περιβάλλον, μια

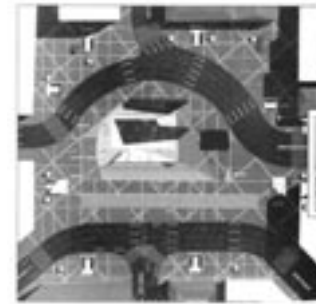
και οι διδάσκοντες και οι κριτές, συνδέονται ισχυρά με την «αγορά», και δεν έχουν την απαιτούμενη ακαδημαϊκή ελευθερία για το λειτούργημά τους.

Πώς συμβαίνει αυτό; Το Σύστημα, επιτρέπει δύο κατευθύνσεις, η μία είναι να πλέουν διδάσκοντες και διδασκόμενοι σε ονειρικούς και νεφελώδεις κόσμους, έτσι που όταν έλθει η ώρα της αλήθειας και της κατασκευής, να μην έχουν διαμορφώσει δική τους άποψη και να υποτάσσονται εύκολα στα κυκλώματα κατασκευής. Ο άλλος επιδιωκόμενος δρόμος είναι να περνά η ιδεολογία των κυκλωμάτων αυτών απ' ευθείας στους διδάσκοντες και στη συνέχεια στους διδασκόμενους. Φυσικά οι κριτές των διαγωνισμών αλλά και οι θεωρητικοί αναλυτές της σύγχρονης αρχιτεκτονικής είναι συνήθως σαρκί εκ της σαρκός τους, πρόκειται απλά για τα ίδια φυσικά πρόσωπα που κινούνται στο χώρο της αρχιτεκτονικής και που όντας αποδεδειγμένοι πιστοί του Συστήματος, έχουν την αμέριστη συμπαράσταση, προβολή και προώθηση της ιδεολογίας τους, ακόμη και επαγγελματική στήριξη από το Σύστημα. Και φυσικά το «Σύστημα» δεν είναι κάτι το θεωρητικό και αφηρημένο, αλλά έχει φυσικά πρόσωπα, στελέχη, εκφραστές, φορείς, επιστημονικές εταιρείες και κυκλώματα, αναθέσεις δημοσίου ή «επιφανών» ιδιωτών, αρχιτεκτονικά περιοδικά ή σελίδες στον σοβαρό ημερήσιο Τύπο και κάθε είδους ισχύ και εξουσία στα ΜΜΕ, ακόμη και δυνατότητες άλωσης ολόκληρων Πανεπιστημίων, όπου οι «πιστοί» εκλέγουν τους «πιστούς» και δημιουργούνται συμπαγείς ομάδες που ελέγχουν εκλογές, προγράμματα μαθημάτων, διπλωματικές και διδακτορικά, συνέδρια, δημοσιεύσεις...

Μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα, απλές κορυφές του παγόβουνου:

Στην τελευταία εξεταστική περίοδο στο ΕΜΠ, παρουσιάστηκε διπλωματική με τίτλο «αντύνοντας την Όπερα» και αντικείμενο τη διαμόρφωση του υπερκείμενου και του περιβάλλοντα χώρου του Μεγάλου Μουσικού, με γκαζόν, και ελαφρές κατασκευές πεζοδρόμων, κλπ.

Το παράδειγμα της Ομόνοιας –και σαν Ομόνοια, μπορούμε να επεκταθούμε και σε άλλες διαμορφώσεις δημοσίων χώρων, όπως το Μοναστηράκι, την Πλατεία Κου-

4. Κάτοψη πλατείας Ομόνοιας σε ΗΥ «Καθημερινή» 24.1.1999
5. Κυκλοφορία σε αθηναϊκό δρόμο (φωτ. Γ.Σ.)
6. Ανισόπεδο κόμβοι στην Αθήνα (δημοσιεύσεις στον τύπο)
7. Αθήνα 2003 από την Πετρούπολη (φωτ. Γ.Σ.)
8. Κουτσουρεμένο δένδρο στο Μαρούσι (φωτ. Γ.Σ.)
9. Διπλωματική εργασία του 1999 στο ΕΜΠ (φωτ. Γ.Σ.)
10. Διπλωματική εργασία στο ΕΜΠ 1999 (φωτ. Γ.Σ.)

μουνδούρου, την Πλατεία Κοτζιά κ.ά. – όπου το αποτέλεσμα εξόργισε (επιτέλους) την Κοινή Γνώμη. Ποιος φταίει γι' αυτό; Οι ευθύνες εκτείνονται σε τρία επίπεδα: στους αρχιτέκτονες που σχεδίασαν αυτή τη λύση, στους καθηγητές τους που διδάσκουν αυτή την αρχιτεκτονική και τους διαμόρφωσαν έτσι, και στους κριτές του διαγωνισμού που επέλεγον τέτοιες λύσεις. Και εδώ βέβαια θα δούμε ότι εν πολλοίς τα τρία αυτά επίπεδα είναι συγκοινωνούντα αγγεία.

Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, όπου βνάουσα κακοποιείται ο περιβάλλον χώρος του Ιερού Βράχου, το κτίριο Βάϊλερ και ολόκληρη αρχαία και μεσαιωνική συνοικία της Αθήνας, στην κακοποίηση αυτή είναι εμπλεγμένοι και συνένοχοι, αρχιτέκτονες, καλλιτέχνες διεθνούς φήμης, καθηγητές, πολιτικά πρόσωπα, κάθε είδους διανοούμενοι και πολλοί άλλοι.

Συμφωνήσαμε με το ολόγκαν που ήταν για χρόνια γραμμένο σε κάποιο τοίχο της Σχολής «το σύστημα διδασκαλίας είναι η διδασκαλία του Συστήματος». Ποιο όμως είναι αυτό το Σύστημα που διδάσκεται στη Σχολή; – είναι η κυριαρχία του ΙΧ απέναντι στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, που οδηγεί στη μετατροπή του δημόσιου χώρου σε οχετό οχημάτων και πάρκινγκ,

– είναι η μέχρις εσχάτων κερδοσκοπική οικοδόμηση κάθε χώρου, με αποτέλεσμα το πράσινο σε κάθε μορφή του, από το άλοος μέχρι και το μεμονωμένο δέντρο, να θεωρείται εμπόδιο στην έκφραση της σύγχρονης Αρχιτεκτονικής (στην καλύτερη περίπτωση απλά αγνοείται),

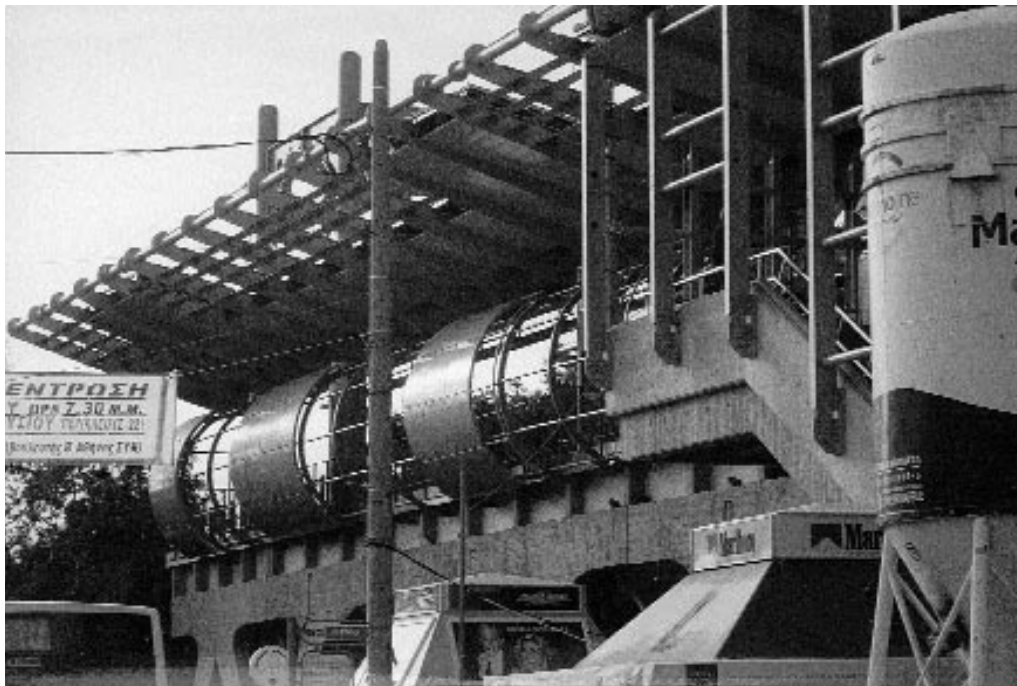
– είναι η εξώθηση στο περιθώριο της κατασκευαστικότητας και της λειτουργικότητας του αρχιτεκτονικού έργου, η οποία μάλιστα «θεωρητικοποιείται» μέσα σε ένα δήθεν θεωρητικό συνοθύλευμα ανύπαρκτων χαράξεων, κλοπής μορφών από τη φυσική ή άλλες επιστήμες, άρνησης κάθε λειτουργικής ή κατασκευαστικής λογικής,

– είναι τελικά η διαστρεβλωμένη έννοια του χώρου και της κατασκευής, όπου χωρίς λειτουργική ανάγκη εισβάλλουν στο χώρο παράλογα σχήματα, λοξά, γωνιώδη, επιμελώς στρεβλά και με προβοκατόρικα χρώματα,

11. Σταθμός ΗΣΑΠ στο Μαρούσι (φωτ. Γ.Σ.)
 12. Λ. Καυτατζόγλου, τομή και κάτοψη Αρσακείου. Κατάλογος Έκθεσης επ. εκδ. Δ.Φιλίππιδης, Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα 1996, σελ.3 5
 13. Δ. Φωτιάδης, κατοικία Α. Αργυροπούλου, Δ. Φιλίππιδης, οπ. παρ., σελ. 237
 14. Αριστερά: Π. Τζελέπης τύπος κατοικίας για την Νέα Αλεξάνδρεια. Δεξιά επάνω ομοίως του Κ. Λάσκαρι, δεξιά στη μέση ομοίως του Α. Σιάγα. Δ. Φιλίππιδης, Νεοελληνική Αρχιτεκτονική, Αθήνα 1984, σελ. 219
 15. Στ. Παπαδάκης, οικία διαδόχου Παύλου, Τζ. Χατζήδημητρίου, Σπίτια του '30, σελ. 177

11

– είναι η απουσία ιδανικών και συμβόλων, που μεταφράζεται σε κυνήγι στελέσφορης πρωτοτυπίας και μετατροπής των κτιρίων σε κακέκτυπα τσίρκων και λούνα πάρκ.

– είναι επίσης η «θεωρητικοποίηση» της απόλυτης (κερδοσκοπικής) ελευθερίας οικοδόμησης του κάθε ιδιοκτήτη οπουδήποτε χωρίς δεσμεύσεις, που παράλληλα με την απώλεια ιδεολογίας καταλήγει στην αυτάρεσκη καταστροφική ρήξη με το παρελθόν και την Ιστορία και την οδηγεί στη βεβήλωση της αρχιτεκτονικής και ιστορικής κληρονομιάς όπου αυτή μπαίνει εμπόδιο στην κερδοσκοπική mania της αγοράς,

– είναι η εμπορευματοποίηση των πάντων, που οδηγεί στη φαλκίδευση του δημόσιου χώρου και στη μετατροπή του σε εμπορικά εκμεταλλεύσιμο ιδιωτικοποιημένο χώρο.

2. Όπως σχεδιάζουμε... Βλέποντας σχέδια, και συσχετίζοντάς τα με τα οικοδομημένα κτίρια που αντιστοιχούσαν σ' αυτά, μπορεί να έχει ακόμη μια εικόνα της Αρχιτεκτονι-

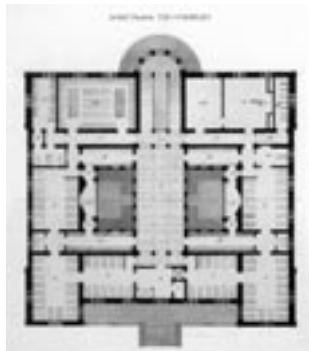
κής. Σχέδια του 19ου και των αρχών αλλά και των μέσων του 20ού αιώνα, είναι σχεδιασμένα με το χέρι, από το αρχικό σκίτσο μέχρι το τελικό κατασκευαστικό σχέδιο. Του Μεσοπολέμου πιο απλά χωρίς όμως να χάνεται ο κόπος της σχεδίασης που είναι ακόμη ορατός επάνω στο σχέδιο, του 19ου αιώνα με περίτεχνες τεχνικές, (μολύβι, σιλική μελάνη, χρώμα, λαβή). Τα κτισμένα κτίρια αντιστοιχούν σ' αυτά, η αυστηρότητα του Μπούουχάους αντιστοιχεί στην αυστηρή σχεδίαση του μεσοπολέμου, η ανεπανάληπτη νεοκλασική αρχιτεκτονική αντιστοιχεί στο σχέδιο του Prix de Rome. Ανάλογα, η στεγνή και απλουστευτική μέχρις εξοργιστικής αφέλειας ψηφιακή σχεδίαση – και ως

14

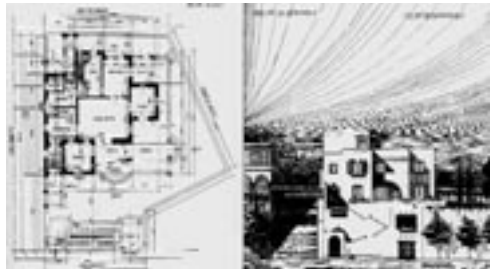
15

12

13

16. Δ. Πικιώνης, οικία Μωραΐτου στις Τζιτζιφιές. Από το Λεύκωμα «Δ. Πικιώνης», επιμ. εκδ. Α. Πικιώνη, Αθήνα 1994
 17. Φωτογραμμετρική αποτύπωση μνημείου σε μηχανική σχεδίαση. (Ι. Μπαντέκα, Συμπόσιο Διεθνούς Επιτροπής Φωτογραμμετρίας 1975. «Τεχνικά Χρονικά» 4/1977, σελ. 120)
 18. Σχολή Πολιτικών Μηχανικών ΕΜΠ, Ζωγράφου (φωτ. Γ.Σ.)
 19. Κτίριο στον Κηφισό (φωτ. Γ.Σ.)

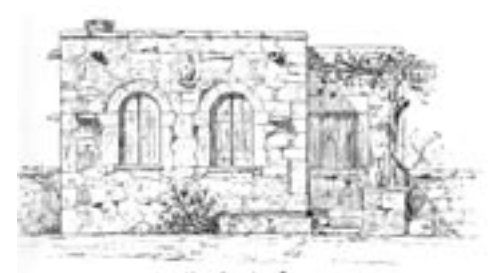

17

18

μην προσπαθούν να μας πείσουν ότι ο ΗΥ είναι απλά ένα εργαλείο που δεν φταίει αυτός αν δεν χρησιμοποιείται σωστά, γιατί ο τρόπος σχεδίασης αυτός, από την ίδια του τη συγκρότηση οδηγεί εκεί που οδηγεί: χωρίς ευαισθησία στα πάχη και στις εντάσεις των γραμμών που γίνονται με το χέρι αλλά με την απόλυτη ισόπαχη και ισόχρωμη ψηφιακή γραμμή, χωρίς τόνους σκιάς και φωτός αλλά με μια «επιφανειακή σκιαγραφία» στεγνή και μηχανιστική. Το τελικό αποτέλεσμα τα εξηγεί όλα, τα κτίρια της Hochtief

16

δεν είναι τυχαία ενός κακού αρχιτέκτονα, είναι η φυσική και νομοτελειική συνέπεια αυτού του τρόπου σχεδίασης που ανταποκρίνεται παράλληλα και με τις δυνατότητες και ανάγκες της αγοράς στη μαζική παραγωγή έτοιμων κουφωμάτων, πετασμάτων, ακόμη και φερόντων οργανισμών. Και η Hochtief είναι πλέον παντού σε όλη την Αττική, μέσα και έξω από το αεροδρόμιο, στην εθνική οδό, στα ολυμπιακά του ΟΑΚΑ στην Κηφισιάς, στη λεωφόρο Συγγρού και μέσα στο ίδιο το Πολυτεχνείο.

Σημείωση:
 Ι. Ως μέλος της Εξεταστικής Επιτροπής, θεώρησα ότι αυτή η εργασία δικαιώνει τον Οργανισμό Μεγάρου Μουσικής, και αρνήθηκα να μετάσχω στην εξέταση και τη βαθμολόγηση.

19

Εμπνευση και παρωδία: Η σχέση Φιλοσοφίας και Αρχιτεκτονικής στο τέλος του 20ού αιώνα

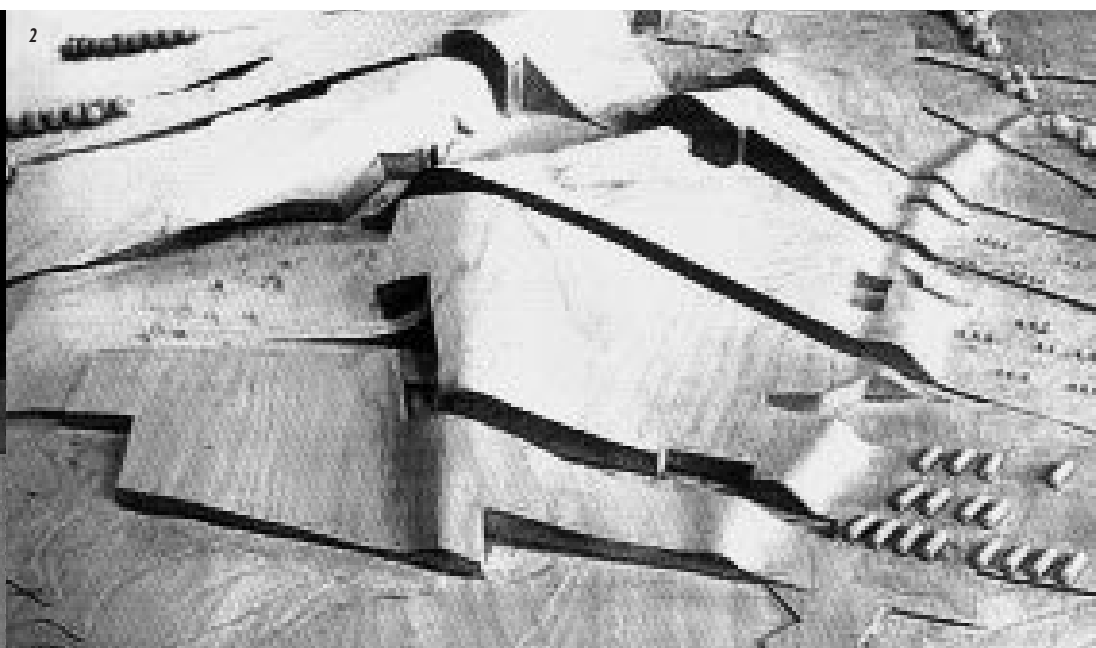
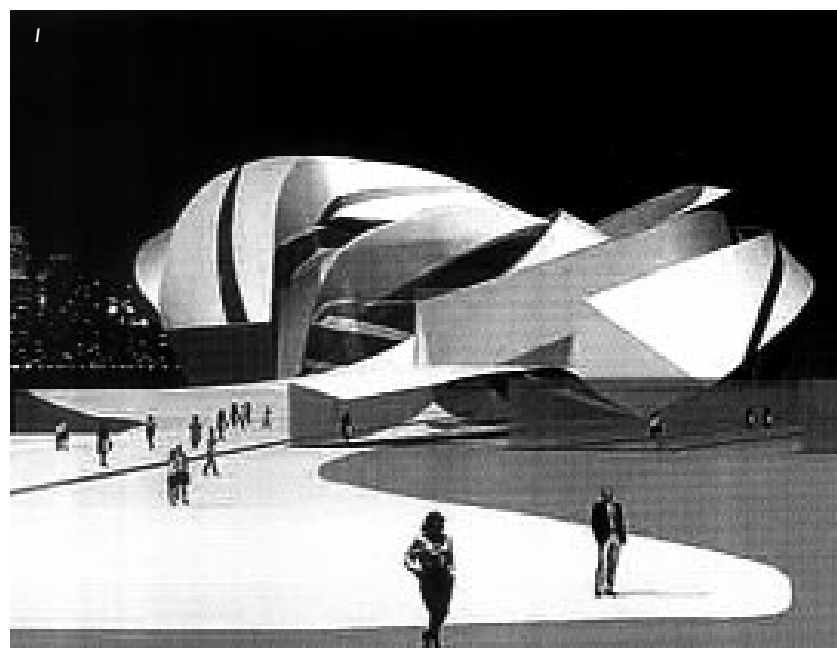
της **Θεανώς Φωτίου**, αναπλ. καθηγήτριας Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ

Στην περιορισμένη έκταση αυτού του άρθρου θα αναφερθώ συνοπτικά στην ιδιαίτερη και προνομιακή σχέση αρχιτεκτονικής και φιλοσοφίας τα τελευταία 20 χρόνια και στις επιπτώσεις της στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση. Θα διευκρινίσω 4 παραδοχές:
Α. Η Φιλοσοφία προσδίδει «επιστημονική εγκυρότητα» στους νεωτερισμούς της αρχιτεκτονικής πρακτικής επικοινωνώντας τους με τα εκάστοτε σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα.

– Την «παγκοσμιοποίηση» και τον κοινό Ευρωπαϊκό χώρο για τη δημιουργία και διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών.

Α. Η επιστημονική εγκυρότητα

Οι αρχιτέκτονες, στερούμενοι τη θεωρία και μεθοδολογία μιας συγκροτημένης επιστήμης απ' ενός και διαχειριζόμενοι θέματα κοσμολογικά απ' ετέρου, στρέφονταν ανέκαθεν προς τη φιλοσοφία και τις εκάστοτε κυρίαρχες τάσεις

Εικόνα 1: P. Eisenman, Staten Island, Ινσταούτο τεχνών και επιστημών

Εικόνα 2: P. Eisenman, Santiago de Compostela, Πόλη του πολιτισμού

Εικόνα 3: Lars Spuybroek & Nox-Holland, Παραθαλάσσιο περίπτερο (εγκατάσταση διαντίδρασης)

Εικόνα 4: Frank Gehry, New York-Conde Nast, Καφετέρια

Β. Η σχέση φιλοσοφίας και αρχιτεκτονικής διευρύνει τα τελευταία 20 χρόνια τους ορίζοντες και των δύο πειθαρχιών στη θεωρία και την έρευνα.

Γ. Η φιλοσοφική σκέψη νομιμοποιεί και πριμοδοτεί την εισαγωγή νέων μεθοδολογικών προσεγγίσεων για τη διδασκαλία της Αρχιτεκτονικής Σύνθεσης.

Δ. Πολύ συχνά όμως η φιλοσοφία γίνεται παρωδία, καθώς χρησιμοποιείται για την ευθεία μεταφορά φιλοσοφικών εννοιών σε εικόνες.

Η επιρροή της Φιλοσοφίας στις 4 εκδοχές της Αρχιτεκτονικής (πράξη, θεωρία, έρευνα και διδασκαλία) εξετάζεται μέσα στο πλαίσιο σημαντικών αλλαγών, οι οποίες προκαλούνται από:

– Την επικράτηση και κυριαρχία των ψηφιακών μέσων αναπαράστασης και επικοινωνίας (ηλεκτρονικοί υπολογιστές, διαδίκτυο, τηλεόραση).

– Την εμφάνιση και διάδοση νέων μορφών στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό και την απαξίωση της μεταμοντέρνας ιστορικοστικτικής τάσης.

της. Συσχέτιζαν έτσι, πολλές φορές αυθαίρετα, τα δικά τους νέα βήματα (νέες μορφές και νέες απόψεις για το χώρο) με τις τρέχουσες φιλοσοφικές απόψεις, επιχειρώντας να εγκαθιδρύσουν και να νομιμοποιήσουν το «νέο παράδειγμα», την κυρίαρχη δηλαδή άποψη για το χώρο, η οποία θα αποκτούσε παγκόσμια αναγνώριση και θα καθίστατο παράδειγμα προς μίμηση. Στις αρχές του αιώνα μας αυτά τα νέα βήματα αφορούσαν κυρίως την κατασκευή και τη δυναμική των νέων υλικών (οπλισμένο σκυρόδεμα και ατσάλι). Στο τέλος του αιώνα μας, τα νέα βήματα προκύπτουν από τα εργαλεία αναπαράστασης του χώρου, τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τις υβριδικές μορφές που παράγουν, οι οποίες δεν υπάγονται στους κανόνες της ευκλείδειας γεωμετρίας. Οι υβριδικές μορφές θεωρούνται εγγύτερες στις μορφές της φύσης και τις νέες οντολογικές ερμηνείες, οπτικοποιώντας και μεταφέροντας στην αρχιτεκτονική τις θεωρίες του χάους ή των fractals. Αυτές οι υβριδικές μορφές αποστειρωμένες από χρήσεις, πολιτιστικές αξίες, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα, απαιτούν τη

Zaha Hadid, Wolfsburg Science Centre [από το Autodesk, Vision and Reality, 2002]

φιλοσοφική κάλυψη που θα τους επιτρέψει να γίνουν το «νέο παράδειγμα».

Για τον Charles Jencks, είμαστε στην εποχή για την εγκαθίδρυση του «νέου παραδείγματος», αφού τόσο τα νέα υλικά όσο και οι νέες κοσμολογικές θεωρήσεις επιβάλλουν τη δημιουργία του.

Θεωρητικοί και αρχιτέκτονες-δημιουργοί επιχειρούν τη νέα νομιμοποίηση. Στρέφονται στους φιλοσόφους. Αυτό βέβαια, όπως λέει ο Mark Jarzombek «... συμβαίνει εδώ και έναν αιώνα, όταν ο Le Corbusier διάβαζε, έγραφε και αναφερόταν στον Nietzsche ή ο E. Mendelshon στον Martin Buber». Οι αρχιτέκτονες τότε στρέφονταν στις άλλες επιστήμες και την ψυχανάλυση για να συνδεθούν με τους επιστημονικούς και φιλοσοφικούς προσδιορισμούς της νεωτερικότητας...»

Είναι ακριβώς το ίδιο που επιχειρείται σήμερα, όταν συσχετίζονται τα κτίρια του P. Eisenman και οι «θεωρίες» του για το «folding», με τα φιλοσοφικά κείμενα του Gilles Deleuze από το σημαντικό βιβλίο του «Le Plí». Όταν συσχετίζεται η δουλειά του D. Liebeskind ή του E. Miralles, του W. Allsop ή του Frank Gehry με τη θεωρία των fractals. (εικό-νες 1-8)

νουν αυτοδιδάκτους φιλοσόφους. Διδάσκοντες – διδασκόμενοι και ερευνητές σκύβουν ξανά στα φιλοσοφικά κείμενα, αναδεικνύοντας τα τμήματα εκείνα που αφορούν το χώρο, την πόλη, την οργάνωση της κοινωνίας, την αισθητική, την αναπαράσταση. Εκδίδονται και επανεκδίδονται με επιτυχία σχετικά βιβλία που αναφέρονται σε κείμενα φιλοσόφων. Αρχιτεκτονικά ρεύματα αντιστοιχίζονται με φιλοσοφικά.

Όπως λένε και οι S. Best και D. Kellner «... Οι μετα-στρουκτουραλιστές έδωσαν προτεραιότητα στο σημαίνον ως προς το σημαϊνόμενο, αναδεικνύοντας τη δυναμική παραγωγικότητα της γλώσσας, την αστάθεια των εννοιών και την τομή με σχήματα αναπαράστασης των εννοιών...».

Αυτό βέβαια το οποίο είναι ενδιαφέρον και καινοφανές είναι ότι οι Φιλόσοφοι τώρα μοιάζουν να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα με τα ερωτήματα για το χώρο. Φαίνεται ότι ανακαλύπτουν στην Αρχιτεκτονική μια σημαντική περιοχή για τις φιλοσοφικές αναζητήσεις τους. Στα αρχιτεκτονικά ακροατήρια, ένα νέο δίδυμο κάνει την εμφάνισή του: του Αρχιτέκτονα και του Φιλόσοφου, ιδανικά εικονογραφημένο από τον P. Eisenman και τον Jacques Derrida.

Γ. Η νομιμοποίηση των νέων μεθοδολογικών προσεγγίσεων

Η παιδαγωγική διδασκαλία της αρχιτεκτονικής στα συνθετικά θέματα δεν φαίνεται να άλλαξε μέσα σ' ένα αιώνα. Διδάσκοντες και διδασκόμενοι εξακολουθούν σε μία πρόσωπο με πρόσωπο σχέση να εφαρμόζουν μια παιδαγωγική που βασίζεται λίγο ή πολύ στο «μαθαίνω δια του πράττειν» με (προσεγγιστικά) διαδοχικά βήματα που ακολουθούν τη διαδικασία «trial and error» (δοκιμή και λάθος) ή του «reflection in action», όπως το χαρακτηρίζει ο Schön.

Αυτό που αλλάζει είναι το περιεχόμενο των θεμάτων, οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και τα μέσα αναπαράστασης, τα οποία αντανακλούν κάθε φορά τις αλλαγές των κυρίαρχων φιλοσοφικών ρευμάτων, όπως χρησιμοποιούνται και προβάλλονται στο αρχιτεκτονικό πεδίο. Πολύ σχηματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι:

Την περίοδο του Μοντερνισμού, οι Αρχιτεκτονικές Σχολές αντανακλούν το δικασμό της Μοντέρνας Σκέψης ανάμεσα στο Ρομαντισμό και τον Εμπειρισμό, ανάμεσα στις κοινωνιολογικές και μεθοδολογικές της προκαταλήψεις και το ιδανικό του καλλιτέχνη Δημιουργού (artistic creative self). Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται στο σχεδιασμό είναι οι αναλυτικές μέθοδοι και το δόγμα form follows function.

Την περίοδο του Μεταμοντερνισμού, ο Στρουκτουραλισμός ανοίγει το δρόμο στις σημειολογικές προσεγγίσεις και το δίδυμο του σημαίνοντος – σημαϊνόμενου βρίσκει

Εικόνα 5: C. Fournier, P. Cook, Graz Austria, Πινακοθήκη

Εικόνα 6: Zaha Hadid, Taichung Taiwan, Πινακοθήκη

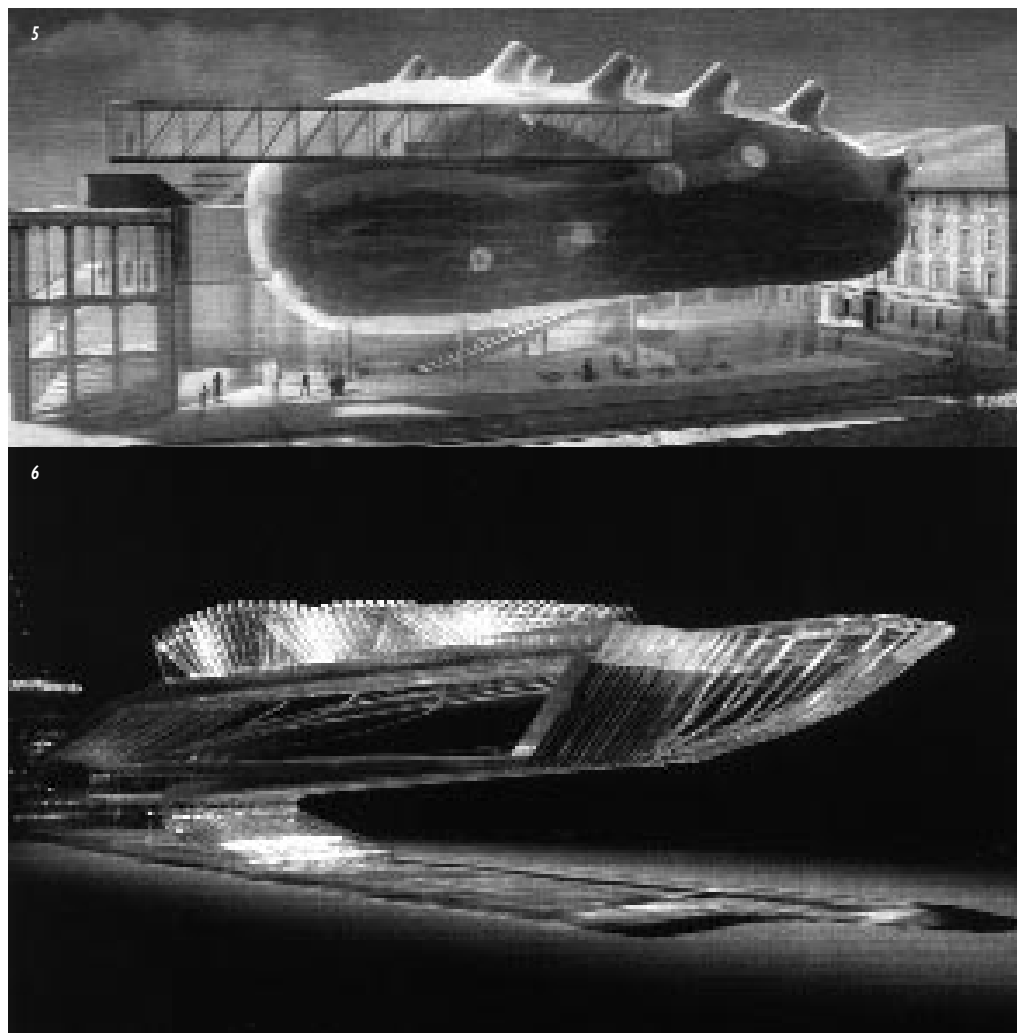
στην τυπολογία το βασικό όχημα για τη σύνθεση, ενώ παράλληλα η φαινομενολογία επανεισάγει το ιδεώδες του καλλιτέχνη Δημιουργού.

Τη δεκαετία του '90 η Μεταστρουκτουραλιστική σκέψη (Lacan, Foucault, Derrida, Althouser) απελευθερώνει τις Αρχιτεκτονικές Σχολές από τις προκαταλήψεις των προνομιακών μεθοδολογικών πεδίων και νομιμοποιεί σχεδόν οτιδήποτε ως όχημα για έμπνευση και σχεδιασμό στην Αρχιτεκτονική Σύνθεση.

Αυτό που βιώνουμε σήμερα στις Αρχιτεκτονικές Σχολές είναι η ασταθής συμβίωση όλων των μεθοδολογικών από-

Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, παρουσιάσεις αρχιτεκτονικού έργου, αρχιτεκτονικά συνέδρια, εκθέσεις, αποκτούν τίτλους από φιλοσοφικές έννοιες. Ο νομάδας του Deleuze, ή η πτύχωση, η αποδόμηση του Derrida, τα quartz του Virillio γίνονται τα φετίχ των αρχιτεκτόνων και των θεωρητικών της αρχιτεκτονικής.

Και η παρωδία συνίσταται στο ότι οι φιλοσοφικές έννοιες αποκτούν υλικότητα, δηλαδή γίνονται μορφές, οπτικοποιούνται κυριολεκτικά από την αρχιτεκτονική πράξη. Δεν είναι πια οι έννοιες τα οχήματα για την αρχιτεκτονική σκέψη και φαντασία, αλλά η οπτικοποιημένη αντιστοιχία

ψων, σε μια χαοτική αλλά ελπιδοφόρα συγκρουσιακή συνύπαρξη.

Δ. Η φιλοσοφία ως παρωδία

Πολύ συχνά όμως οι φιλοσοφικές έννοιες μετασχηματίζονται ευθέως σε χώρο. Χρησιμοποιούνται στα αρχιτεκτονικά ακροατήρια σαν λέξεις-κλειδιά που αμέσως προσδίδουν «νόημα» σε ό,τι ενδιαφέρον ή α-νόητο, ωραίο ή άσχημο εκτίθεται. Οι μαγικές αυτές λέξεις είναι δάνεια από το λόγο φιλοσόφων. Πολλές φορές δεν χρειάζεται καν να ξέρει ο ομιλητής το περιεχόμενό τους ή το φιλοσοφικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν. Αρκεί να τις εκφέρει. Μέσα σ' ένα κλίμα συνεννοητής ο ομιλητής κλέβει το μάτι πονηρά στους γνωρίζοντες, λέγοντας «είμαι ένας από σας» και απαξιώνει όσους ομολογούν ότι δεν κατάλαβαν τίποτα.

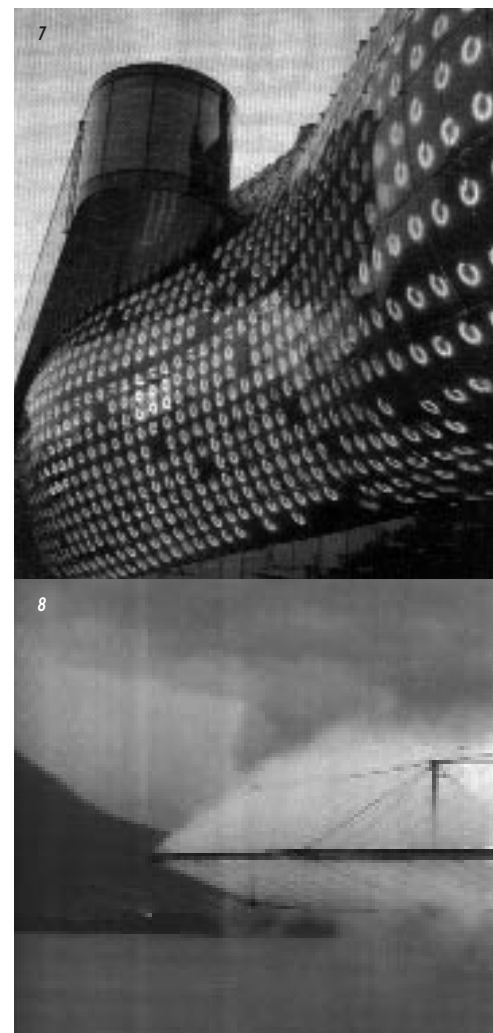
τους με μορφές της αρχιτεκτονικής πράξης. Ο φετικισμός αυτός εξυπηρετεί και έναν άλλο μείζονα στόχο. Οι άυλοι υβριδικοί χώροι που παράγονται από τα νέα προγράμματα των ηλεκτρονικών υπολογιστών και οι μορφές επιστημονικής φαντασίας που προβάλλονται είναι απολύτως αποστειρωμένοι από τις κοινωνικές σχέσεις, τις περιβαλλοντικές ανάγκες, τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, ή τις οικονομικές δυνατότητες. Είναι χώροι που προκύπτουν από το «αθώο μάτι» του ηλεκτρονικού υπολογιστή και τις επεμβάσεις του χειριστή του, για να παραφράσω τη γνωστή φράση του Moholy-Nagy. Είναι αναγκαία λοιπόν η συσχέτισή τους με φιλοσοφικές έννοιες που επιχειρούν είτε να κατανοήσουν μείζονες εκφράσεις του πολιτισμού μας (π.χ. κινητικότητα – αποξένωση κ.ο.κ.), είτε να ερμηνεύσουν τις επιστημολογικές τομές στην κατανόηση του σύμπαντος (θεωρίες του χάους, fractals κ.λπ.), διότι έτσι αποκτούν επιστημονική και πολιτισμική εγκυρότητα.

Εικόνα 7: C. Fournier, P. Cook, Graz Austria, Πινακοθήκη

Εικόνα 8: Diller & Scofidio, Swiss EXPO 2002, Κτίριο στην ομίλη

Ε. Επανεξετάζοντας την Αρχιτεκτονική

Η Φιλοσοφία προσφέρει τις έννοιες για την επανεξέταση της Αρχιτεκτονικής στο νέο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της ψηφιοποίησης και ο ρόλος της είναι αναντικατάστατος. Είναι το ασφαλές έδαφος ανάπτυξης κριτικής σκέψης για την κατανόηση και ερμηνεία κομβικών στοιχείων του πολιτισμού μας: το ρόλο των media, της εικόνας, τον κυβερνοχώρο, τις διευρυμένες παγκόσμιες αγορές και τον μετακινούμενο άνθρωπο-νομάδα που απαιτούν. Επανεισάγει το γιατί σε ό,τι θεωρείται δεδομένο από την «ανώνυμη

ομοφωνία» που δημιουργείται σε ένα παγκόσμιο επίπεδο. Αποκαλύπτει τη ρηχή διανοουμενοποίηση, την οποία διέρχεται η αρχιτεκτονική φιλοσοφία σήμερα, για να ερμηνεύσει μορφές ευθέως παραγόμενες από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και να τους προσδώσει στοχαστικό βάθος. Απέναντι στις ταχύτερες εικόνες της εικονικής πραγματικότητας, η Φιλοσοφία αντιπαράθετε το στοχασμό και τις έννοιες. Είναι ο Jameson που υπενθυμίζει ότι «... οι εικόνες πολύ συχνά κατανοούν μια παρωδία αναφερόμενες όχι στην πραγματικότητα, αλλά σε άλλες εικόνες». Είναι ο Paul Ricœur που αποκαλύπτει ότι η φαντασία ηγαίνει κυρίως από τη γλώσσα. Είναι ο Paul Virillio που καταγγέλλει το Internet ως το δίκτυο των δικτύων για τη μεταβίβαση του «νέου οράματος» του κόσμου, την πλανητική τηλεκατασκόπηση, την κυβερνοοπτική που δεν κάνει επαφή ούτε με την «παλιά αισθητική» του Ευρωπαϊκού Μοντερνισμού

ούτε με την ηθική των Δυτικών Δημοκρατιών. Ο Paul Virillio που αγωνιά μήπως η αντιπροσωπευτική Δημοκρατία κάτω από την πίεση της επιταχυνόμενης ιστορικής πραγματικότητας με το «εμπόριο του ορατού» θα φέρει την «ομόφωνη υποστήριξη», ότι δηλαδή δεν κατάφερε να δημιουργήσει κανένα απολυταρχικό καθεστώς διαμέσου της ιδεολογίας.

Η αρχιτεκτονική εκπαίδευση είναι σήμερα περισσότερο ευάλωτη παρά ποτέ. Οι σχολές υπόκεινται στη γοητευτική διείσδυση της εικονικής πραγματικότητας ευκολότερα, ακριβώς επειδή οι ίδιες διαχειρίζονται την απεικόνιση του πραγματικού και όχι το πραγματικό.

Η Φιλοσοφία απομυθοποιεί την κυριαρχία των ηλεκτρονικών υπολογιστών, την ηγεμονία των υβριδικών χώρων και υπενθυμίζει συνεχώς ότι ο χώρος της Αρχιτεκτονικής δεν είναι άυλος αλλά, όπως λέει ο Saskia Sassen, είναι υλικός που πρέπει να φτιαχτεί και να κατασκευαστεί. Γι' αυτό η φιλοσοφία είναι σήμερα στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση πολυτιμότερη παρά ποτέ:

- Είναι το ασφαλές έδαφος ανάπτυξης κριτικής σκέψης για την κίνηση των ρευμάτων και απόψεων της αρχιτεκτονικής δημιουργίας.
- Είναι το ασφαλές έδαφος για την κατανόηση των τομών της επιστήμης στην προσπάθεια ερμηνείας και επανερμηνείας του κοσμολογικού γίνεσθαι που ενδιαφέρει την αρχιτεκτονική.
- Είναι, τέλος, το ασφαλές έδαφος για την ανάδειξη των κεντρικών ερωτημάτων που απασχολούν την εποχή μας και των επιπτώσεών τους στο δομημένο χώρο, στις ανθρώπινες σχέσεις και στην κοινωνία.

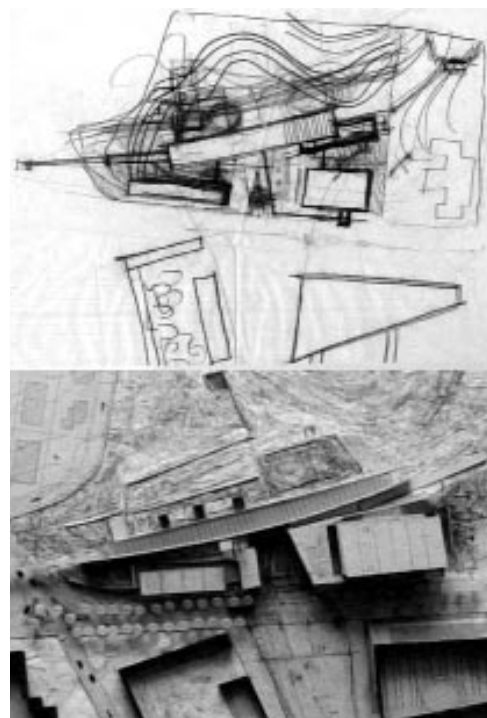
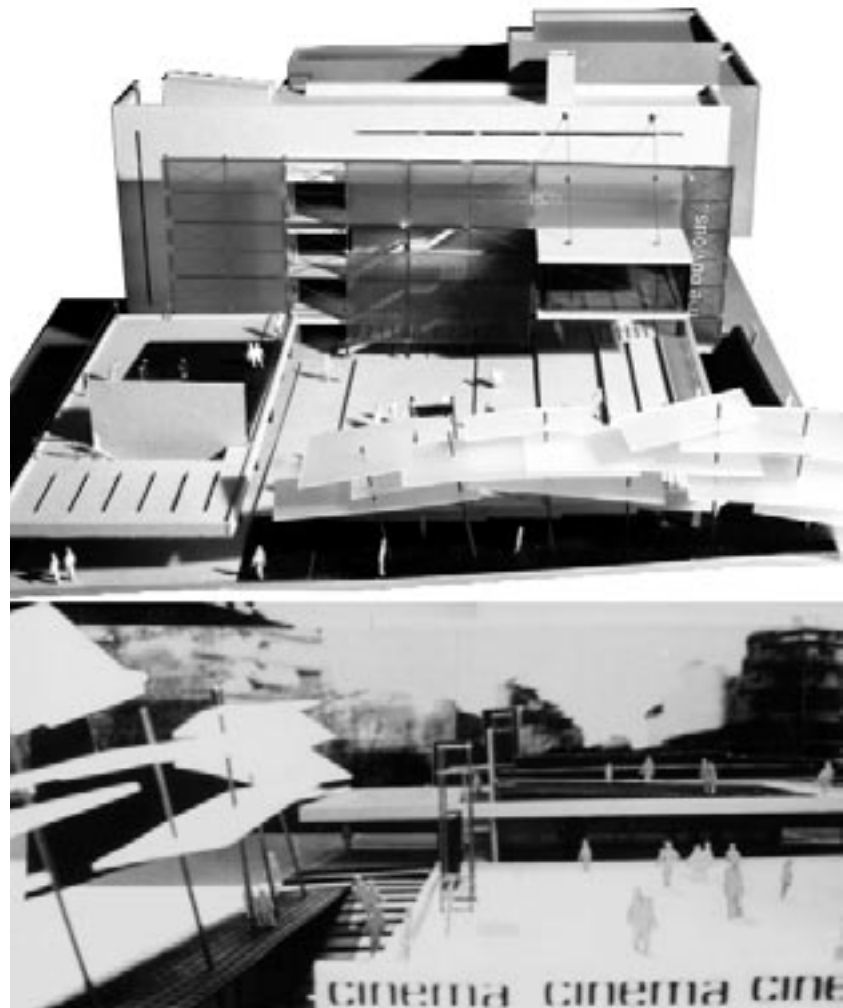
Βιβλιογραφία

1. Linda N. Groat: *Rescuing Architecture from the Cul de Sac*, J.A.E. 43/3 May 1992.
2. Mark Jarzombek: *A Prolegomena to Critical Historiography*, J.A.E. 52/4 May 1999, p.p. 197-206.
3. S. Best, D. Kellner: *Postmodern Theory*, Mac Millan, 1991, p.p. 21.
4. Neil Leach: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, Routledge, London, 1997.
5. A. Fowler: *A Dictionary of Modern Critical Terms*, p.p. 190.
6. Richard Kearny: *The Crisis of Post-Modern Image*, in ed. D. Griffiths *Contemporary French Philosophy*.
7. Dr. Alberto Perez-Gomez: *Architecture and its Image*, Interview in EAAE, News Sheet no. 64.
8. Kenneth Frampton: *Technoscience and Environmental Culture: A Provisional Critique*, J.A.E. 54/3 February 2001, p.p. 123-129.

Αρχιτεκτονικές έννοιες και διδακτικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της σύνθεσης

της **Νέλλης Μάρδα**, λέκτορας Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ

Η αρχιτεκτονική σύνθεση κατέχει μια σημαντική θέση στο πρόγραμμα των Αρχιτεκτονικών Σχολών. Στο τμήμα Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π. είναι οργανωμένη σε μικρές διδακτικές ομάδες ανά έτος. Είναι το μάθημα στο οποίο οι φοιτητές συγκροτούν την αρχιτεκτονική γνώση, δηλαδή μαθαίνουν να εκφράζονται χωρικά μέσα από τη χρήση του λόγου και των μέσων αναπαράστασης. Στο πλαίσιο του μαθήματος ένα σημαντικό τμήμα της αρχιτεκτονικής γνώσης μεταδίδεται διαισθητικά και δεν υπόκειται σε συστηματική ανάλυση. Το μάθημα της σύνθεσης δεν χαρακτηρίζεται από τη χρήση μιας συγκεκριμένης διδακτικής μεθοδολογίας, αλλά από την ύπαρξη διαφορετικών διδακτικών και συνθετικών προσεγγίσεων. Πέρα από αυτές στο παρόν κείμενο θα αναπτυχθεί ο τρόπος δημιουργίας των αρχιτεκτονικών εννοιών, όπως και ο τρόπος της εξέλιξής τους κατά τη διάρκεια των αρχιτεκτονικών σπουδών.

Η δημιουργία των αρχιτεκτονικών εννοιών

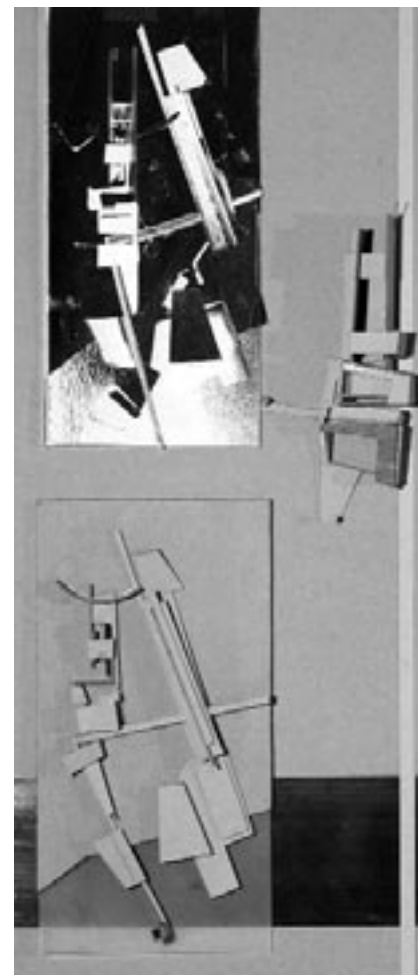
Είναι σημαντικό να κατανοήσει κανείς ότι το να έχεις ή να επεξεργάζεσαι μία αρχιτεκτονική ιδέα είναι μια εξελικτική διαδικασία. Η σκέψη συγκροτείται από έννοιες. Μία έννοια-ιδέα δεν αποτελεί μια αμετάβλητη μεμονωμένη δομή, αλλά ένα δρων τμήμα της νοητικής διαδικασίας, εμπλεκόμενο συνεχώς με τους μηχανισμούς κατανόησης, επικοινωνίας και επίλυσης των προβλημάτων. Προϋπόθεση για τη δημιουργία των αρχιτεκτονικών εννοιών είναι η κατανόηση της φύσης των μέσων αναπαράστασης. Λόγος και αναπαραστάσεις συγκροτούν την αρχιτεκτονική σκέψη και αλληλεπιδρούν μετασχηματίζοντας τις ιδέες μας για την αρχιτεκτονική.

Αν θεωρήσουμε ότι το να μαθαίνεις αρχιτεκτονική είναι σαν να μαθαίνεις μία γλώσσα, στο ξεκίνημα οι σκέψεις και οι αναπαραστάσεις εξελίσσονται ανεξάρτητα και παράλληλα. Σε κάποιο σημείο αυτές συναντώνται και οι σκέψεις γίνονται οπτικές, ενώ οι εικόνες μετασχηματίζονται σε ιδέες. Σχηματικά κανείς μπορεί να φανταστεί τις σκέψεις και τις αναπαραστάσεις σαν δύο αλληλοτεταμένους κύκλους. Στο σημείο που τέμνονται παράγεται η αρχιτεκτονική νόηση!

Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η διαδικασία που μας οδηγεί στη δημιουργία αρχιτεκτονικών εννοιών αναπτύσσεται με δύο τρόπους, οι οποίοι ανταποκρίνονται σε δύο διαφορετικά επίπεδα σκέψης. Ο πρώτος βασίζεται στη δημιουργία ομαδοποιήσεων με τη χρήση ενός κοινού ονόματος.

Διπλωματικές εργασίες
μέση: Ρούσου Ελένη «*Δημοτικό Κέντρο Μαθητείας στην Ξυλουργική Τέχνη στην Κάλυμνο*» (2002)
κάτω: Καλιονάτη Πάολα, Αναγνωστοπούλου Γεωργία «*Ο κόσμος του Βυθού, Ενυδρείο στο Φάληρο*» (2002)

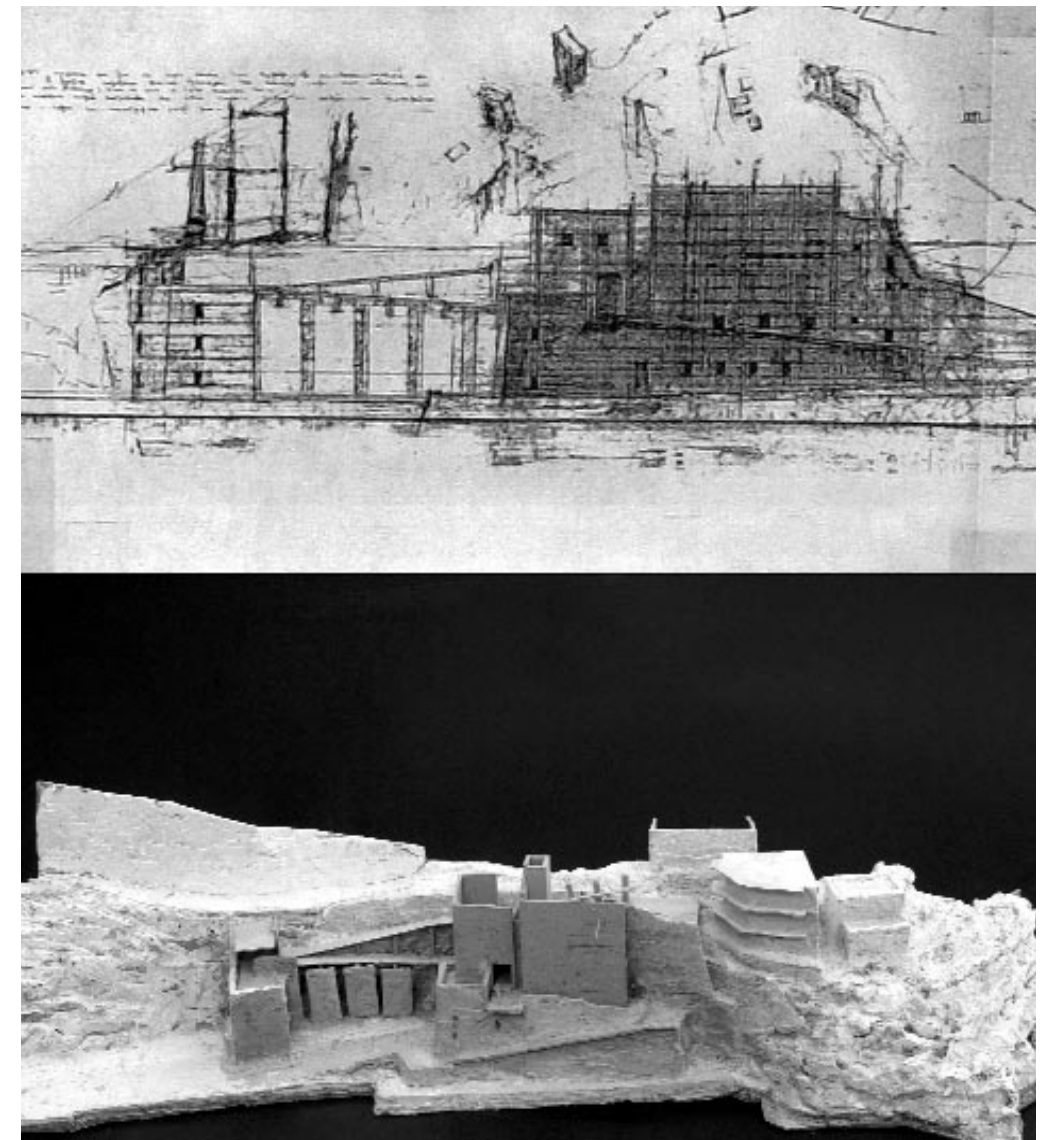
δίπλα πάνω: Καλής Γρηγόρης, Σοφοκλέους Μήνα «*Σχολή Ναυτικής Τέχνης*» (2002)
δίπλα κάτω: Λουκάκου Παναγιώτα, Σωτηροπούλου Τζίνα «*Κέντρο Κινηματογράφου στα Εξάρχεια*» (2002)

Στη γλώσσα αυτός ο τρόπος είναι γραμμικός, μη αναστρέψιμος και αναφέρεται στις σχέσεις συνδυασμού.² Στην αρχιτεκτονική αυτός λειτουργεί στο οπτικό επίπεδο των χωρικών σχέσεων. Ο δεύτερος σχετίζεται με τη δημιουργία δυναμικών εννοιών και βασίζεται στη δημιουργία εννοιολογικών κατηγοριών με τη χρήση ομοιοτήτων και διαφορών. Στην αρχιτεκτονική αυτός λειτουργεί στο επίπεδο της λογικής ανάλυσης.

Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός δουλεύει συγχρόνως και στα δυο επίπεδα: το οπτικό και της λογικής ανάλυσης, η διαλεκτική σχέση των οποίων δημιουργεί τις αρχιτεκτονικές έννοιες. Δηλαδή ένας φοιτητής σχεδιάζει όταν σκέ-

διού εσωτερικεύονται ως λογική σκέψη, δεν επαναλαμβάνουν απλά αυτές τις πράξεις, αλλά τις ανασυγκροτούν συστηματικά στο επίπεδο της νόησης. Σε αντιπαράθεση, ο ενήλικας μπορεί να εκλογικεύει αφαιρετικά, χωρίς αναφορά στη φυσική πραγματικότητα. Για τον Piaget η αφαιρετική σκέψη διαμορφώνεται κυρίως στο νοητικό επίπεδο.⁴ Σε αντιπαράθεση, ο Vygotsky⁵ ισχυρίζεται ότι η διαισθητική σκέψη και η λογική συνυπάρχουν ισότιμα σε όλο το φάσμα της νοητικής διαδικασίας, αφού και οι δυο είναι διαδραστικές με έναν εξελικτικό τρόπο. Γι' αυτόν, η σχέση της ομιλίας και της πράξης είναι δυναμική στην πορεία της νοητικής εξέλιξης. Με αυτό τον τρόπο προσφέρει ένα δια-

φτεται και σκέφτεται όταν σχεδιάζει και με αυτό τον τρόπο παράγει αρχιτεκτονική.

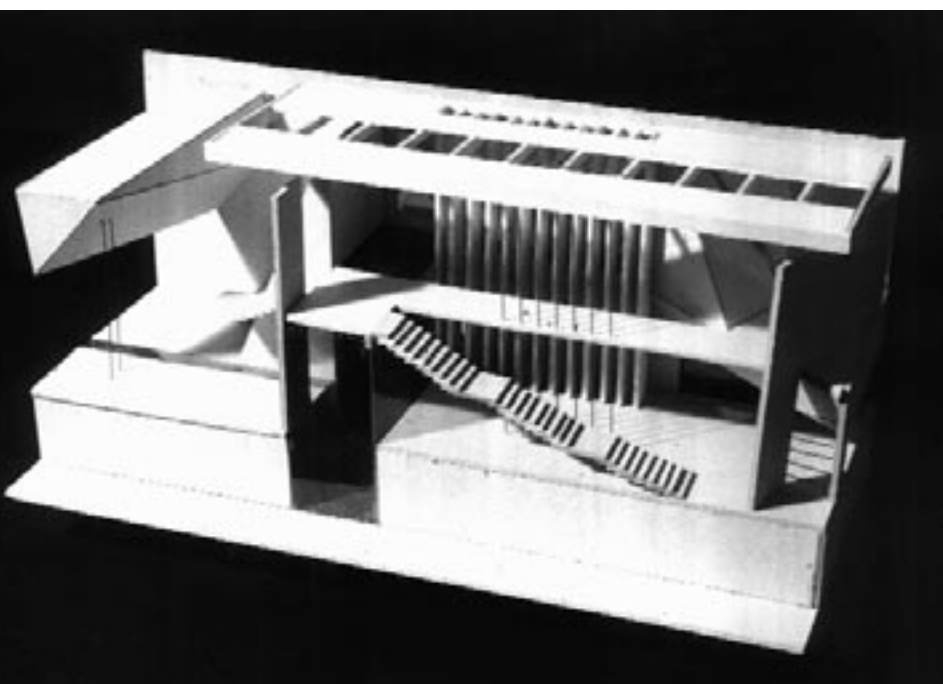
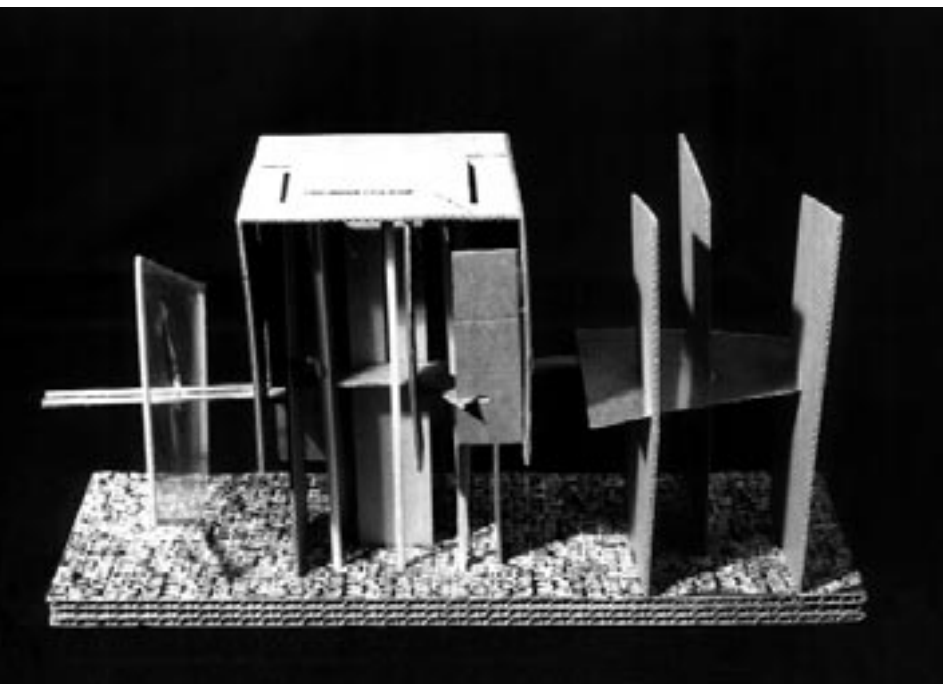
Η εξέλιξη των αρχιτεκτονικών εννοιών κατά τη διάρκεια των σπουδών

Ο Piaget³ στην εξελικτική του θεωρία για τη μάθηση ισχυρίζεται ότι η αντιληπτική εξέλιξη ενός παιδιού οργανώνεται σε συγκεκριμένα στάδια, τα οποία διαδέχονται το ένα το άλλο με συγκεκριμένο τρόπο, είναι γραμμική και οδηγείται από απλές σε σύνθετες και από συγκεκριμένες σε αφαιρετικές έννοιες. Για τον Piaget η διαδικασία της σχολαστικής αφαίρεσης με την οποία οι διαισθητικές πράξεις του παι-

δικτικού μοντέλο μάθησης, αναγνωρίζοντας τη δύναμη της ασυνείδητης κοινωνικής και βιωματικής γνώσης σε κάθε στάδιο της νοητικής εξέλιξης. Η φαντασία και η σκέψη εμφανίζονται σαν δυο πλευρές του ίδιου νομίσματος και η νοητική εξέλιξη είναι μια σύνθετη και διαλεκτική διαδικασία, η οποία δεν εξελίσσεται γραμμικά, αλλά ανελίσσεται σπειροειδώς, περνώντας από τα αντίστοιχα σημεία σε κάθε καινούργιο στάδιο εξέλιξης.

Ο σχεδιασμός είναι μια πολύπλοκη διαδικασία η οποία απαιτεί χρόνο μάθησης. Οι φοιτητές, όσο προχωρούν στην εκπαίδευσή τους, είναι ικανότεροι να συνδυάζουν τις αρχιτεκτονικές έννοιες με έναν πιο σύνθετο τρόπο. Στο

πρώτο έτος αν και ο φοιτητής διαπραγματεύεται ένα ευρύ φάσμα αρχιτεκτονικών εννοιών, χειρίζεται κυρίως τις έννοιες της γεωμετρίας και της μορφής ανεξάρτητα από το είδος της διδακτικής προσέγγισης.⁶ Με την πάροδο των σπουδαστικών ετών, έννοιες όπως π.χ. αυτές της κατασκευής, του περιβάλλοντος, της λειτουργίας, του προγράμ-

ματος (κοινωνικοί παράγοντες) συμμετέχουν πιο ενεργά στη διαμόρφωση του συνθετικού θέματος. Ο τρόπος με τον οποίο οι φοιτητές σε όλα τα έτη σπουδών τους εμβαθύνουν στις ίδιες αρχιτεκτονικές έννοιες σε μεγαλύτερο βαθμό πολυπλοκότητας, είναι αυτός της επανάληψης. Πολλές φορές σε διαφορετικά επίπεδα της αρχιτεκτονικής σπουδής αναγκάζεται ο διδάσκων να επαναλάβει τις ίδιες έννοιες ξανά και ξανά, μέχρι να γίνουν κτήμα του φοιτητή.

Έτσι, η θεματολογία στα έτη σπουδών συγκροτείται γύρω από τη λειτουργική τυπολογία κτιρίων (κατοικία, σχολείο, δημόσιο κτίριο) περνώντας προοδευτικά σε θέματα μεγαλύτερης κλίμακας και όχι κατ' ανάγκη μεγαλύτερης συνθετότητας, όσο αφορά στην αρχιτεκτονική τους δομή, με εξαίρεση το πρώτο έτος το οποίο διαπραγματεύεται κυρίως έννοιες γεωμετρίας και τρισδιάστατου χώρου. Όλα αυτά τα θέματα δεν είναι παρά μια αφορμή για τον φοιτητή να επαναλάβει τις ίδιες συνθετικές διαδικασίες στη διάρκεια των σπουδών του, να τις εμπεδώσει και να αποκτήσει τη δυνατότητα να διαχειρίζεται τις αρχιτεκτονικές έννοιες με έναν πιο σύνθετο και παραγωγικό τρόπο.

Διδακτικές Προσεγγίσεις

Το μάθημα της σύνθεσης στο ΕΜΠ συνοδεύεται από διαφορετικές προσεγγίσεις οι οποίες υλοποιούνται σε πλαίσιο διδακτικών ομάδων η και ατομικών φοιτητικών επιλογών. Η ύπαρξη αυτών το εμπλουτίζει, αφού δημιουργεί έναν γόνιμο διάλογο μεταξύ των διδασκόντων και των διδασκόμενων. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο φοιτητής μορφώνει τις αρχιτεκτονικές έννοιες από τη διαλεκτική σχέση της νόησης και της πράξης. Το ποιο από τα δυο επίπεδα είναι κυρίαρχο καθορίζει κάθε φορά και τη συνθετική προσέγγιση. Όταν κυρίαρχη είναι η νόηση δίνεται έμφαση στην ανάλυση, όπου τα μέρη συγκροτούν το όλον, όταν κυρίαρχο είναι το «πράττειν» η έμφαση δίνεται στις αναπαραστάσεις, όπου το όλον αναλύεται στα μέρη του. Στην πρώτη αναλυτική προσέγγιση ένα αφαιρετικό σχήμα (κίβωτος, τετράγωνο, κυρίως γεωμετρικοί σχηματισμοί) μετασχηματίζεται σε μία συγκεκριμένη χωρική πρόταση. Η μέθοδος σχεδιασμού είναι αυτή της αντικατάστασης ενός αφαιρετικού σχεδίου με ένα πιο συγκεκριμένο π.χ. ο φοιτητής παρουσιάζει τους γεωμετρικούς κανόνες με τους οποίους σχεδίασε το θέμα και παράλληλα εξηγεί την συγκρότηση του θέματός του, που περιέχει όχι μόνο γεωμετρικούς αλλά και χωρικούς, δομικούς και λειτουργικούς κανόνες. Ο φοιτητής χρησιμοποιεί τη μέθοδο της οπτικής αφαίρεσης ασυνειδήτα, ενώ έχει συγκροτήσει ένα νοητικό σχήμα το οποίο μετασχηματίζει μέσα σε αυτή την διαδικασία. Σε αυτή την προσέγγιση το νοητικό προηγείται του οπτικού αφού ο φοιτητής λειτουργεί χρησιμοποιώντας αρχικά ασυνειδήτα προσωπικές αναφορές. Στη δεύτερη προσέγγιση του «πράττειν», ένα μη αρχιτεκτονικό αντικείμενο ή ένας αρχιτεκτονικός τύπος μεταμορφώνεται μέσα από αλληπάλληλους συνειδητούς ή όχι οπτικούς μετασχηματισμούς σε ένα αφαιρετικό χωρικό σχήμα. Η μέθοδος σχεδιασμού είναι αυτή της προσαρμογής με τη χρήση πολλαπλών τεχνικών αναπαράστασης (π.χ. σκίτσο, collage, μακέτες) μέσω των οποίων ένας κυβιστικός πίνακας ή ένα βραχώδες τοπίο, μετασχηματίζονται σε χωρικό διάγραμμα π.χ. ο φοιτητής παρουσιάζει προφορικά μία αφαιρετική αρχιτεκτονική έννοια όπως αυτή του ορίου, ενώ αναφέρεται σε μία πολύ συγκεκριμένη εικόνα. Το οπτικό προηγείται του νοητικού αφού ο φοιτητής δημιουργεί έννοιες με τη χρήση συγκεκριμένων εικόνων και στρατηγικών.

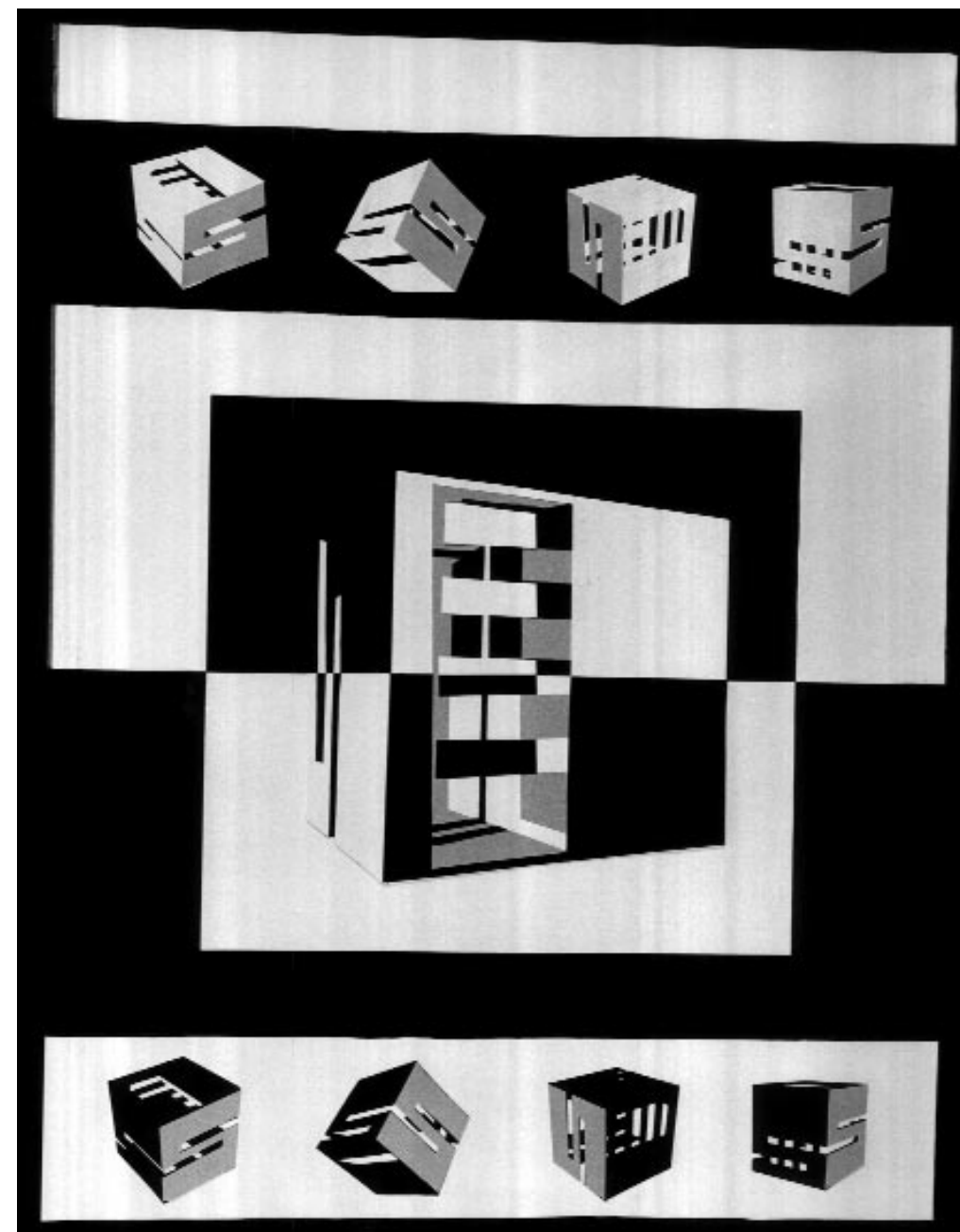
Οι πιο πάνω προσεγγίσεις κατέχουν τα δύο άκρα μιας πολυσύνθετης πραγματικότητας, αφού ο ίδιος ο φοιτητής και στο ίδιο συνθετικό θέμα μπορεί να λειτουργήσει και με τους δυο τρόπους. Ο πλουραλισμός της αρχιτεκτονικής διδασκαλίας δίνει τη δυνατότητα της εφαρμογής των προσεγγίσεων αυτών, καθώς και μιας πλειάδας ενδιάμεσων μορφών τους και μάλιστα με πολύ αξιόλογα αποτελέσματα από τους φοιτητές.

μέση; Πολυζογπούλου Λουίζα «Μετασχηματισμός Κύβου» (2001-2002)

δίπλο πάνω: Καρασιώτου Σωτηρία «Σύνθεση Χώρου» (2001-2002)
δίπλο κάτω: Κίζης Κωνσταντίνος «Σύνθεση Χώρου» (2001-2002)

Και για τις δύο προσεγγίσεις πολύ σημαντική είναι η αναγνώριση της σημασίας που έχει η «οπτική σκέψη»⁷ στη διαδικασία του σχεδιασμού. Το να διδάσκει κανείς αρχιτεκτονική δεν μπορεί να είναι μία διαφανής διαδικασία όταν ένα σημαντικό κομμάτι της γνώσης μεταδίδεται στο οπτικό πεδίο. Η συνειδηση αυτού του γεγονότος, όπως επίσης και η γνώση ότι οι αρχιτεκτονικές έννοιες δεν παύουν ποτέ να βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση με τη φυσική πραγματικό-

συνταγματικό επίπεδο της γλωσσολογίας, και το επίπεδο της λογικής ανάλυσης στο συστηματικό επίπεδο.
3. Piaget, J., *The Language and Thought of the Child*, Routledge & Kegan Paul LTD, London 1959, (third Edition).
4. Ο Piaget έχει κατηγορηθεί ότι το μοντέλο μάθησης που προσφέρει είναι ανελαστικό και δίνει υπερβολική έμφαση στο νοητικό επίπεδο. Για μια καλή κριτική του Piaget δες: Boden, M., *Piaget* publ. By Fontana Press, London 1979.

τητα σε όλα τα στάδια της εξέλιξής τους, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια δημιουργική μαθησιακή ανταλλαγή.

Σημειώσεις

1. Delage, C., Marda, N., "Concept Formation in a Studio Project" (edited by Pearce, M., Toy, M.), in *Educating an Architect*, A.D. London 1994.
2. Ferdinand De Saussure "Course in General Linguistics" Fontana/Collins 1974 p.p.122-127 και Roland Barthes "Elements of Semiology" Hill and Wang, New York 1986, III Syntagm and System 58-88 Το οπτικό επίπεδο των χωρικών σχέσεων αναφέρεται στο

5. Vygotsky Lev, *Thought and Language*, The MIT Press, 1986.
6. Marda, N, *Architectural Concept Formation*, Ph.D., U.C.L., 1996 Συμπέρασμα βασισμένο στα ερευνητικά αποτελέσματα του διδακτορικού όπου αναλύθηκε το εννοιολογικό περιεχόμενο του μαθήματος της σύνθεσης στη διάρκεια των αρχιτεκτονικών σπουδών σε δυο σχολές του Λονδίνου.
7. Arnheim, R., *Visual Thinking* Publ. By University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1969. Για τον Arnheim η «οπτική σκέψη» είναι καθοριστική για τη δημιουργία της νόησης, και η δημιουργική αφαιρετική σκέψη έχει άμεση συνάφεια με την ανάγνωση, τη βαθιά δομή της φυσικής πραγματικότητας.

Απολογισμός ενός εξαμήνου

του **Λευτέρη Τσουλουβή**, καθηγητή Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ

Εαρινό εξάμηνο, πριν δύο περίπου χρόνια.

Η προσέλευση στο πρώτο, εισαγωγικό μάθημα του πτυχιακού εργαστηρίου πολεοδομίας είναι μικρή, εν μέρει γιατί στην αρχή κάθε εξαμήνου οι φοιτητές επισκέπτονται μαθήματα και επιλέγουν.

στη σχεδίαση), επέκταση σε πεδία που παραμένουν υπανάπτυκτα στην Ελλάδα κ.ο.κ. Ποια είναι όμως τα περιθώρια για την άσκηση μιας τέτοιας πολιτικής που παρέχουν το θεσμικό πλαίσιο, η κυβερνητική πολιτική, οι γενικές κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, καθώς και η συγκρότηση της

δίπλα: Πρόταση για την οργάνωση των οικισμών και των χρήσεων γης στους Δήμους Μηχανιώνας και Θεσσαλονίκης (κλ. 1:20.000), στα πλαίσια του πτυχιακού εργαστηρίου πολεοδομικού σχεδιασμού (ακαδημαϊκό έτος 2001-02)
Διδάσκων: Λ. Τσουλουβής, Ομάδα φοιτητριών: Αδαμαντία Γουβανάκη, Σουλτάνα Κάτσιου και Εριφύλη Πετρερίδου
Η πρόταση καλύπτει ολόκληρη την επιφάνεια των δύο Δήμων, με συνολικό προβλεπόμενο πληθυσμό 45.000 κατοίκων σε μια δεκαεπταετία, με εξειδίκευση των παρεμβάσεων στις σημερινές εντός σχεδίου περιοχές, τις περιοχές αυθαιρέτων, τους νέους οικισμούς, τις υπόλοιπες εκτάσεις (αγροτική γη, προστατευόμενες περιοχές, ειδικές χρήσεις κ.ο.κ.) και την υποδομή που είναι απαραίτητη για την οργάνωση του δικτύου οικισμών

Η δυνατότητα επιλογής δεν αφορά βέβαια μόνο τους διδάσκοντες του ίδιου μαθήματος, αλλά εκτείνεται και στη σειρά παρακολούθησης των μαθημάτων. Το αποτέλεσμα είναι ότι, αν και στο πτυχιακό πρόγραμμα, όπως εξάλλου και στο εισαγωγικό, υπάρχει ομοιογένεια, δεν συμβαίνει το ίδιο στο υπόλοιπο πρόγραμμα σπουδών. Το περιεκτικό, ισορροπημένο και καλά διαρθρωμένο πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος, που μάλιστα καταφέρνει να κατοχυρώσει τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων με τον καλύτερο τρόπο, αποτυπώνει τις προθέσεις των διδασκόντων και αποτελεί μια πολύ καλή αρχή. Όμως η εκπαιδευτική πολιτική του Τμήματος πρέπει να δίνει απαντήσεις και, κυρίως, να κάνει καθημερινά συνειδητές επιλογές στην πράξη σε σχέση με πολλά ζητήματα ουσίας. Πρέπει μάλιστα, εκτός των άλλων, να αντιμετωπίσει ολόκληρο το φάσμα σπουδών, προπτυχιακών, μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών, ως ένα ενιαίο σύνολο προγραμμάτων που αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλοϋποστηρίζονται. Κι αυτό γιατί π.χ. μόνο στις μεταπτυχιακές σπουδές και τα διδακτορικά μπορεί να υπάρξει παραγωγή γνώσης, συζήτηση και έρευνα π.χ. για τη χρήση των υπολογιστών στον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό (και όχι απλώς

πανειπιστημιακής κοινότητας; Μεγάλο ερώτημα και σίγουρα δεν μπορεί κανείς να καταφύγει σε αφορισμούς. Πάντως η εκπαιδευτική διαδικασία στο προπτυχιακό πρόγραμμα θυμίζει αγορά, έστω κι αν όχι με την οικονομική έννοια του όρου. Εμείς, οι διδάσκοντες, με απόλυτη ελευθερία –στην πράξη– για το περιεχόμενο του μαθήματός μας, μερικές φορές ανατρέπουμε τους σχεδιασμούς υποστηρίζοντας πως ό,τι διδάξει κανείς καλό είναι, πως στο σημερινό μετανεωτερικό κόσμο της παγκοσμιοποίησης μικρή σημασία έχει τι θα πει κανείς, πως ο συντονισμός των μαθημάτων είναι αναποτελεσματικός ή πως καλύτερα είναι να αφήνουμε το «δάσκαλο» να τους τα μαθαίνει όλα στο εργαστήριο. Είναι εξάλλου και η ακαδημαϊκή ελευθερία, που δεν πρέπει να παραβιάζεται. Προσφέρουμε λοιπόν μαθήματα, το καθένα με το δικό του περιεχόμενο, ποιότητα, βαθμό δυσκολίας, καθώς και βαθμολογικό επίπεδο. Οι φοιτητές, από την άλλη μεριά, διεκδικούν την ελευθερία επιλογής, στην καλύτερη περίπτωση με την ψευδαίσθηση –όπως εξάλλου και ο καταναλωτής, στην άλλη αγορά– ότι ασκώντας το δικαίωμα της απόλυτης ελευθερίας στην επιλογή, επιλέγουν το δικαίωμα της απόλυτης ελευθερίας με το φόβο μήπως χωρίς την ελευθερία της επιλο-

γής αποκλείσουν οι ίδιοι τον εαυτό τους από προοπτικές που οι άλλοι θα εκμεταλλευθούν. Συχνά ωστόσο και με το άγχος της μεγιστοποίησης του αποτελέσματος. Τι πρέπει να πει ένας διδάσκων σε μια φοιτήτρια που ετοιμάζεται να αποφοιτήσει, εκτιμώντας ότι θα έχει μέσο όρο πάνω από 8,5 και, παρ' όλα αυτά, αγωνιά μήπως πρέπει να ξαναδώσει εξετάσεις σε κάποια μαθήματα για να πάρει δεκάρια; Ανομοιογενής, λοιπόν, χωρίς ενιαία λογική αυτή η ιδιότυπη αγορά και δύσκολη η ρύθμισή της, όπως άλλωστε συμβαίνει και στην οικονομία. Ανοικτό είναι πάντως το ερώτημα αν, στα δεδομένα πλαίσια, ένας ασφυκτικότερος παρεμβατισμός θα βελτίωνε το τελικό αποτέλεσμα. Ίσως έχουν δίκιο όσοι υποστηρίζουν ότι όχι μόνο δεν μπορούμε, αλλά και δεν πρέπει να ορίσουμε το περίφημο 'προφίλ' του απόφοιτου (τι πρέπει να ξέρει) – αυτό θα προκύψει ως αποτέλεσμα της λειτουργίας αυτής της «αγοράς», όπως ακριβώς και η άλλη αγορά δεν προαποφασίζει τίποτε.

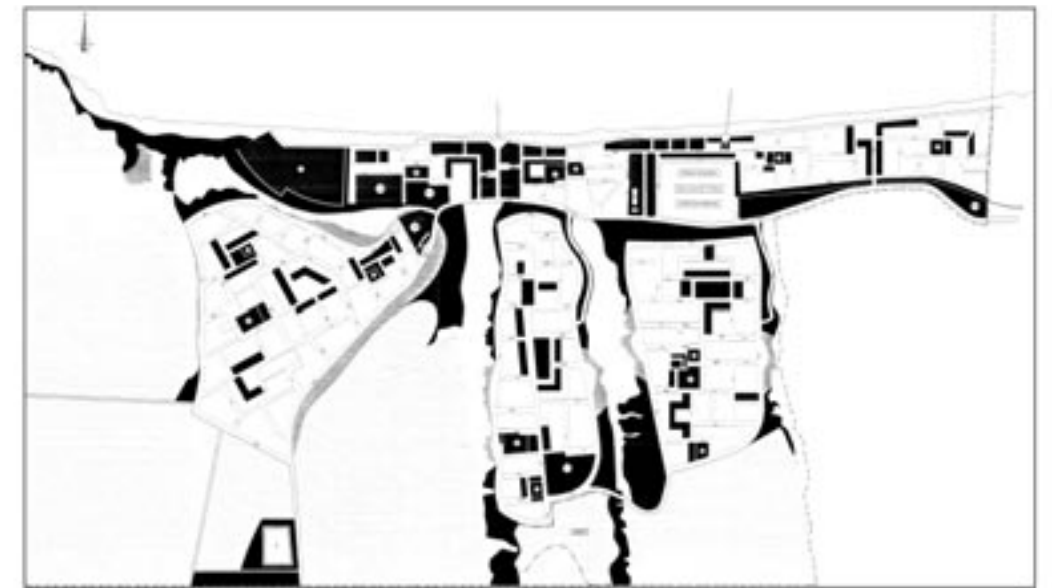
...

Στο εργαστήριο και πάλι.

Λογική λοιπόν η μικρή προσέλευση στην αρχή. Πώς πέφθονται όμως οι φοιτητές να επιλέξουν ένα μάθημα που

καλύπτονται, άλλοι επιστήμονες αναλαμβάνουν να τις ικανοποιήσουν.

Έτσι, αν και οι φοιτητές θέλουν την πολεοδομία στο πτυχίο τους, δεν είναι σίγουρο ότι μέχρι το τέλος των σπουδών τους έχουν μάθει όλοι π.χ. ότι το ρυμοτομικό σχέδιο είναι δουλειά του αρχιτέκτονα πολεοδόμου ή ότι ένα πολεοδομικό σχέδιο δεν προσδιορίζει συγκεκριμένους όγκους κτιρίων παρά μόνο όταν κινείται στην κλίμακα του αστικού σχεδιασμού και αφορά ό,τι ονομάζεται 'οργανωμένη δόμηση', ούτε ότι η αστικοποίηση προϋποθέτει και συνεπάγεται σοβαρές διαδικασίες κοινωνικο-οικονομικής αλλαγής. Για τους περισσότερους η αστικότητα δεν είναι τίποτε άλλο από πυκνότερη δόμηση. Κατά την τετραετία που λειτούργησε αυτό το πτυχιακό εργαστήριο η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών δήλωναν πως στη διάρκεια των σπουδών τους δεν ξανασχεδίασαν ρυμοτομικό (πράγμα που φαινόταν και στην αδυναμία των περισσότερων ακόμη και στο να συλλάβουν τα μεγέθη των οικοδομικών τετραγώνων που σχεδίαζαν), σπάνια είχαν ολοκληρώσει το στάδιο των προτάσεων στο εργαστήριο του πολεοδομικού σχεδιασμού και δεν είχαν ξανασχεδιάσει το οδικό

δίπλα: Πρόταση για την οργάνωση των χρήσεων γης στο Δημοτικό Διαμέρισμα Αγίας Τριάδας του Δήμου Θεσσαλονίκης (κλ. 1:5.000), στα πλαίσια του εργαστηρίου πολεοδομικού σχεδιασμού του προγράμματος βασικών σπουδών (ακαδημαϊκό έτος 2002-03)
Διδάσκων: Λ. Τσουλουβής, Ομάδα: Χρύσα Αλαφστεργίου και Γιώργης Γερόλυμπος

επιχειρεί να αξιοποιήσει και να συνθέσει όσα έμαθαν στα τρία σχετικά εργαστήρια, δηλαδή του αστικού σχεδιασμού, της πολεοδομίας και της χωροταξίας, καθώς και ορισμένα στοιχεία των θεωρητικών μαθημάτων; Που, επίσης, απλώς για να τους προϊδεάσει για το εύρος των ζητημάτων που αφορούν την άσκηση πολεοδομικής πολιτικής, πρέπει έστω και ακροθιγώς να αναφερθεί στη σχέση ανάμεσα στο σχεδιασμό του φυσικού χώρου και τις πολιτικές άλλων κατηγοριών, όπως αναπτυξιακές, κοινωνικές, απασχόλησης, καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, βιώσιμης ανάπτυξης κ.ο.κ., καθώς και σε μερικές βασικές τεχνικές πρόβλεψης της πληθυσμιακής εξέλιξης, αναγκών σε γη και κατοικία κ.ο.κ.; Δεν πρέπει να ξεχνά κανείς ότι τις τελευταίες δεκαετίες, κατά μια άποψη, ισχυρή μεταξύ των αρχιτεκτόνων στην Ελλάδα, δεν μας χρειάζονται πια γενικά πολεοδομικά σχέδια και ρυθμιστικά, παρά μόνο σημειακές αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις. Καθόλου περίεργο επομένως να βρίσκει κανείς ότι και η διδασκαλία της πολεοδομίας παίρνει εν μέρει ανάλογη κατεύθυνση. Αν και αυτό δεν είναι κατ' ανάγκη κακό για τις σπουδές των αρχιτεκτόνων, είναι κακό για την πολεοδομία και, στο βαθμό που κάποιες ανάγκες της κοινωνίας δεν

δίκτυο και τους δημόσιους χώρους ενός μικρού οικισμού 3.000-5.000 κατοίκων. Ίσως αυτή να ήταν αδυναμία των φοιτητών που πέρασαν από το μάθημα. Αλλά ακριβώς αυτό είναι ένα σοβαρό ζήτημα: υπάρχουν φοιτητές που μαθαίνουν κάποια πράγματα και άλλοι που δεν τα μαθαίνουν; Πόσοι είναι οι απόφοιτοι που θα μπορούσαν, ύστερα από τρία ή πέντε χρόνια στο επάγγελμα, να συμμετάσχουν με αξιώσεις σε ένα διαγωνισμό παρόμοιο με το Ολυμπιακό Χωριό; Το κυριότερο, είναι σίγουρο ότι τη στιγμή που παίρνουν το πτυχίο έχουν μάθει πώς να αναγνωρίσουν, να διεκδικήσουν, να τροποποιήσουν και να επεκτείνουν ένα πεδίο απασχόλησης (την πολεοδομία) που παραδοσιακά, στην Ελλάδα, ανήκει στους αρχιτέκτονες, έχοντας ταυτόχρονα άποψη για το πώς μπορεί να βελτιωθεί το ανθρωπογενές περιβάλλον στη χώρα;

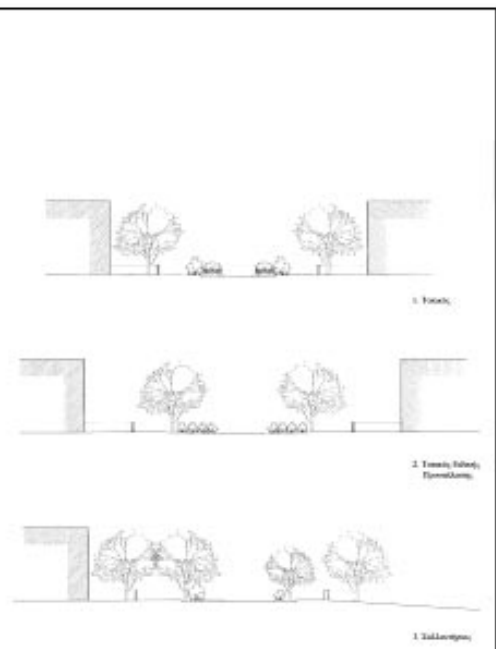
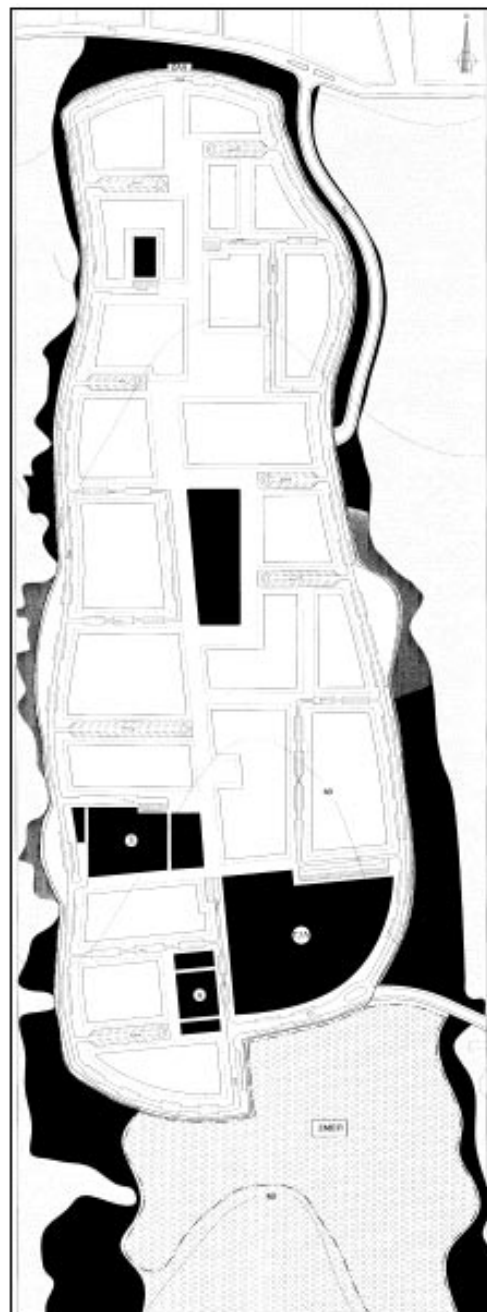
...

Κάποια στιγμή η κατάσταση ξεκαθαρίζει. Το μάθημα το έχουν επιλέξει περί τους 30 φοιτητές – μάλλον φοιτήτριες, αφού από τα τέσσερα αγόρια που εμφανίστηκαν αρχικά έμειναν μόνο δύο. Παραδόξως, όταν μιλά χρησιμοποιώντας το επικρατέστερο γένος (π.χ. «κάθε μια θα κάνει μια βιβλιογραφική εργασία...»), οι κοπέλες είναι αυτές που

παραξενεύονται. Οι δυο άρρενες υπομένουν με κατανόηση.

Πάντως, η συγκεκριμένη ομάδα αποδίδει. Οι περισσότε-

επαναληφθεί η άσκηση στην ίδια περιοχή αρκετές χρονιές. Και παρόλο ότι εδώ και τρία χρόνια λειτουργεί νησίδα ηλεκτρονικών υπολογιστών, δεν έχει αναπτυχθεί η απαραίτητη

Ρυμοτομικό Σχέδιο και τυπολογία οδών μιας πολεοδομικής ενότητας της επέκτασης του σχεδίου πόλης του Δημοτικού Διαμερίσματος Αγίας Τριάδας του Δήμου Θεσσαλονίκης (κλ. 1:2.000), στα πλαίσια του εργαστηρίου πολεοδομικού σχεδιασμού του προγράμματος βασικών σπουδών (ακαδημαϊκό έτος 2002-03)
Διδάσκων: Λ. Τσουλουβής, Ομάδα: Χρύσα Αλαφστεργίου και Γιώργος Γερόλυμος

ρες βιβλιογραφικές εργασίες ετοιμάζονται στην ώρα τους, φωτοαντιγράφονται και μοιράζονται σε όλα τα μέλη, ώστε να μπορεί να γίνει συζήτηση, ο χάρτης-υπόβαθρο ψηφιοποιείται ώστε να τον έχουν όλες οι ομάδες σε διάφορες κλίμακες σχεδόν από την αρχή, το βασικό πακέτο στοιχείων συγκεντρώνεται εντός των πρώτων εβδομάδων και η επεξεργασία των χαρτών της ανάλυσης ολοκληρώνεται αρκετά σύντομα ώστε να μείνουν τέσσερα-πέντε μαθήματα (μαζί με τα δυο εκτός κανονικού προγράμματος) για την επεξεργασία των προτάσεων. Από την άλλη πλευρά, καμιά σχέση ανάμεσα στα υπόβαθρα που διαθέτουμε και αυτά που θα έπρεπε να έχουμε – και οι φοιτήτριες του ξέρουν καλά, αφού με τα ευρωπαϊκά προγράμματα μετακίνησης αποκτούν εμπειρία και από άλλα εκπαιδευτικά συστήματα. Ούτε ο χρόνος φτάνει για να συλλεχθούν επαρκή στοιχεία. Για να συμπληρωθούν τα κενά πρέπει να

υποδομή (βάσεις δεδομένων και ψηφιοποιημένο χαρτογραφικό υλικό). Αλλά και οι συνθήκες εργασίας στην αίθουσα του εργαστηρίου δεν είναι ιδανικές. Να μια ακόμη σειρά προβλημάτων που μας φέρνει στο σοβαρότατο ζήτημα της περιφέρειας «υλικοτεχνικής υποδομής», τα σχετικά φοιτητικά αιτήματα, τις ανάγκες των διδασκόντων, τη σκληρή πραγματικότητα της αδυναμίας προκήρυξης όλων των απαραίτητων θέσεων διδακτικού και άλλου προσωπικού, καθώς και της σχεδόν πλήρους εξάρτησης πια της χρηματοδότησης των ελληνικών ΑΕΙ από τα ευρωπαϊκά προγράμματα. Όμως καλύτερα να μην το ανοίξουμε εδώ, σ' αυτό το σύντομο κείμενο. Άλλωστε πρόθεσή του ήταν να δώσει μια εικόνα της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Συζήτηση για τη «διάπλαση των αρχιτεκτόνων»

Η συζήτηση έγινε το απόγευμα της 11ης Νοέμβρη 2003 στα γραφεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ και μετείχαν οι συνάδελφοι, καθηγητές του Μετσόβιου Πολυτεχνείου Άννη Βρυχεία, Μανώλης Κορρές, Κωνσταντίνος Μυλωνάς και Αργύρης Ρόκας. Η επιλογή των συναντήσεων έγινε με στόχο να καλύψουν όλο το γνωστικό αντικείμενο της Σχολής, και για καθαρά πρακτικούς λόγους, περιοριστήκαμε στην Αθήνα. Από τη Συντακτική Επιτροπή παρευρίσκονταν, και σε κάποιες φάσεις μετείχαν στην συζήτηση, οι συνάδελφοι Μιχάλης Βιδάλης, Αμαλία Κωτσάκη, Μιχάλης Λεφατζής, Βίκυ Παναγιωτοπούλου και Γ. Μ. Σαρηγιάννης. Πολλά και καίρια ζητήματα αναπτύχθηκαν, αλλά ο περιορισμένος χώρος του περιοδικού μας επιβάλλει τη δημοσίευση μόνο αποσπασμάτων, που όμως ευελπιστούμε να αποτελέσουν την αρχή ενός γόνιμου διαλόγου.

νικά ευαισθητοποιημένοι. Οι κεντρικές Σχολές Θεσσαλονίκης και Αθήνας, διατηρούν ίσως στοιχεία που είναι πιο κοντά στην αντίληψη μιας κουλτούρας και μιας προσέγγισης της αρχιτεκτονικής που τοποθετεί πολιτισμό και κοινωνία στο προσκήνιο, οι σχολές της περιφέρειας, οι καινούργιες, είναι στραμμένες μάλλον προς άλλα κέντρα. Οι Σχολές φαίνεται να διαμορφώνουν κάποιο προφίλ, η δική μας (και ίσως και της Θεσσαλονίκης) ακόμη δεν έχει επιλέξει σαφώς αν δηλαδή παράγει κυρίως για την αγορά ή παρέχει γενικότερη αρχιτεκτονική παιδεία σε ανθρώπους που θα υπηρετήσουν την Αρχιτεκτονική.

Μ. Κορρές: Οι παλιότεροι ας πούμε «ξεπερασμένοι» τρόποι απεικόνισης δεν χρησιμεύουν να βγάλουν σε επαγγελ-

Κ. Μυλωνάς: Κατά τη γνώμη μου η διασπορά της διδασκαλίας της σύνθεσης σε όλους τους τομείς, την αποδυναμώνει. Θα υποστήριζα την κατάργηση των Τομέων όπως τους ξέρουμε και τη δημιουργία ενός κυρίαρχου Τομέα Συνθέσεων και ενός ή αντιθέτως πολλών Τομέων θεωρητικών μαθημάτων, ειδικών θεμάτων, καλλιτεχνικής παιδείας και έρευνας, που θα τροφοδοτούν τον πρώτο με τη λοιπή παιδεία που είναι απαραίτητη στον αρχιτέκτονα –ο Τομέας Πολεοδομίας θα πρέπει να διατηρηθεί, όσο δεν υπάρχει ιδιαίτερη Σχολή.

Α. Ρόκας: Στον κόσμο που ζούμε υπάρχουν πολλές κουλτούρες άρα και πολλές αρχιτεκτονικές, υπάρχει μια «ισορροπία τρόμου» ανάμεσα στις δυνάμεις της αγοράς και στην εκπαίδευση αρχιτεκτόνων που είναι όχι μόνον συνθέτες αλλά και άνθρωποι και δημιουργοί σκεπτόμενοι, κοινω-

ματικό επίπεδο πειστικές απεικονίσεις πραγμάτων αλλά παραμένουν ο καλύτερος τόπος για άσκηση της όρασης, τα παιδιά πρέπει να πειστούν ότι τους χρειάζεται το σχέδιο.

Γ. Μ. Σαρηγιάννης: Θυμάμαι τα «ταξιδιωτικά μπλοκ» γνωστών αρχιτεκτόνων. Το 1960 μας είχε πάει ο Κυπριανός Μπίρης στην Ύδρα για να ακιτσάρουμε οικοδομικές λεπτομέρειες των σπιτιών της, αναρωτιέμαι αν γίνεται πια αυτό στη Σχολή.

Α. Βρυχεία: Πόσο στα πλαίσια του Δημοτικού και του Γυμνασίου τα παιδιά μαθαίνουν σχέδιο; Ένα από τα αιτήματα των CIAM ήταν ότι για να αλλάξει και ως προς τα θέματα του χώρου η αντίληψη της κοινωνίας, θα πρέπει να αρχίσει από το Δημοτικό. Πρέπει να ξαναθέσουμε το θέμα «της παιδείας για την πόλη». Έχουμε κυριαρχηθεί

από τη λογική της αγοράς, η πόλη σήμερα έχει μετασχηματισθεί σε πόλη-επιχείρηση. Η αντίσταση στη στεγνή «επαγγελματικοποίηση» απαιτεί μια ευρύτερη παιδεία, όχι μόνο μετάδοση τεχνικών για να κτίζουν και να σκέφτονται σε σχέση με αυτό που ζητά η αγορά. Δεν είναι όμως αυτό η Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση.

Α. Κωτσάκη: Θα ήθελα να θέσω τρία ερωτήματα, ποιο είναι το προφίλ του αρχιτέκτονα που παράγεται σήμερα στις Σχολές και ποιος ο ρόλος που προετοιμάζεται να διαδραματίσει στην κοινωνία; ποια η αιχμή του προβληματισμού σήμερα, στις σπουδές; εν μέσω της παγκοσμιοποίησης πώς απαντούν οι σπουδές στην προσπάθεια διάσωσης των τοπικών πολιτισμών;

Α. Ρόκας: Στη Σχολή της Αθήνας, έχουμε ένα γενικό απόφοιτο που είναι σε θέση να αναγνώσει, να κατανοήσει, να ερμηνεύσει το χώρο και όλο το γίγνεσθαι, πολιτικό, κοινωνικό. Ένα παράδειγμα, σε έναν πολύ ταλαντούχο νέο αρχιτέκτονα που προσλήφθηκε σε μεγάλο αρχιτεκτονικό γραφείο, του ανατέθηκε ο ρόλος του «παραγωγού ιδεών», συζητούσε με τον υπεύθυνο του γραφείου, και έφτιαχναν την κεντρική ιδέα, το «κροκό» της λύσης και έκανε αυτή τη

δουλειά συνέχεια, μετά τα σκίτσα έφευγαν από το τραπέζι και πήγαιναν στους πιο έμπειρους αρχιτέκτονες, και μετά βέβαια στους Η/Υ για να σχεδιαστούν, δεν παράγει αυτόν τον αρχιτέκτονα η Σχολή όπου υπάρχουν πολλά ερεθίσματα, πολλά αντικείμενα, πολλοί δάσκαλοι, πλουραλισμός ιδεών, αντιφάσεις. Οι τοπικές κουλτούρες πρέπει να είναι συνιστώσες μιας δημιουργίας όπως η αρχιτεκτονική, όπου ο άνθρωπος, η κοινωνία, ο χώρος είναι το κύριο αντικείμενο.

Κ. Μυλωνάς: Δεν νομίζω ότι η Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ έχει συγκεκριμένο στόχο ως προς το προφίλ του αρχιτέκτονα που επιθυμεί να διαμορφώσει, είναι λίγο «βαριά» με τις παραδόσεις και τις κληρονομίες της, όμως σέβεται τον εαυτό της και θέλει να βγάλει αρχιτέκτονες «γενικής συνείδησης», συνειδητοποιημένους στα ευρύτερα θέματα σχεδιασμού του χώρου, σε συνδυασμό με ενεργή συμμετοχή στην κοινωνία. Θα συμφωνήσω ότι είναι μια καλή Σχολή γι' αυτόν που θα θελήσει να την εκμεταλλευτεί. Υπάρχουν φοιτητές που εξελίσσονται θεαματικά, θα πρέπει να επαινέσω τους διδάσκοντες που έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή σ' αυτό, αλλά και την πολύ άξια

προσπάθεια που κάνουν τα παιδιά που καταλήγουν σε καλό αποτέλεσμα.

Α. Βρυχεία: Η αγωνία μου είναι πώς θα εκπαιδύσουμε τους νέους αρχιτέκτονες ικανούς να παράξουν νέα γνώση στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό μέσα από μια στροφή στα προβλήματα της κοινωνίας, πώς θα επαναφέρουμε το «σκέπτεσθαι και κτίζειν», έτσι ώστε να σκέπτονται τι κτίζουν, πώς το κτίζουν για ποιους κτίζουν, με τι στόχους.

Β. Παναγιωτοπούλου: Αυτό δεν είναι θέμα εκπαίδευσης του αρχιτέκτονα και μόνο. Είναι θέμα ευρύτερης παιδείας και πολιτικής στάσης απέναντι στην κοινωνία.

Μ. Λεφαντζής: Ο αρχιτέκτονας σήμερα είναι σαν να δουλεύει σε διαφημιστική εταιρεία και παράγει διαφήμιση. Στο Βερολίνο βλέπαμε τον κύριο τάδε με τη μεγάλη εταιρεία, να λέει ότι εγώ δεν κάνω αρχιτεκτονική, παράγω εφαρμογές για μια συγκεκριμένη μεγάλη κατασκευαστική εταιρεία.

Γ. Μ. Σαρηγιάννης: Πολλές διπλωματικές ξεκινάνε από μια μεγάλη θεωρία διαφόρων πραγμάτων και εννοιών και καταλήγουν σε αποτέλεσμα που δεν έχει καμία σχέση με τη θεωρία τους.

Β. Παναγιωτοπούλου: Ίσως επειδή αισθάνονται αδυναμία, προσπαθούν να σκιαγραφήσουν ένα Σύμπαν, να οργανώσουν ένα σύστημα ιδεών κατανοητό από τους ίδιους, πάνω στο οποίο θα στηριχτούν και μετά θα προχωρήσουν σε πρόταση.

Α. Ρόκας: και στο παρελθόν υπήρχαν μεγαλεπήβολες προτάσεις αρχιτεκτόνων... και σήμερα έχουμε υπερβολικά κτίρια άπιστευτα σε κόστος, χωρίς προφανή αναγκαιότητα ύπαρξης καν, πιστεύω οι επιρροές στους φοιτητές έρχονται από χτισμένα κτίρια. Ο Άγγλο έφτιαξαν την τέντα του Ρότζερς που έχει ενδιαφέρον και γοητεύει ως κατασκευή και ήδη είναι ακρησιμοποίητη ενώ κόστισε υπέρογκα.

Α. Βρυχεία: σήμερα εμφανίζεται ως μοναδικός «νεωτερισμός» οι νέες τεχνολογίες και το «υπερφιάλο», αντίθετα αυτή τη στιγμή, με τους μετασχηματισμούς που συντελούνται, με τις κρίσεις, με τις αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις, στις οικογενειακές δομές, υπάρχει ανάγκη παραγωγής νέας γνώσης. Μέσα από τη στροφή της αρχιτεκτονικής σε αυτές τις κρίσεις και τις αλλαγές θα παραχθεί ο ουσιαστικός νεωτερισμός, αυτά τα θέματα δεν συζητιούνται, δεν πρόκειται απλά για μια «στροφή στην κοινωνία», όπως θα το λέγαμε στη δεκαετία του '60.

Κ. Μυλωνάς: Πολλοί φοιτητές μας έρχονται από τη Μέση Εκπαίδευση χωρίς γενική παιδεία, χωρίς προσλαμβάνουσες παραστάσεις, χωρίς αιτιολόγηση της επιλογής τους. Θα έπρεπε να ξέρουν σχέδιο, στερεομετρία, γεωμετρία, προοπτική, αλλά λίγοι ξέρουν και λίγο-πολύ βολεύονται με τη σχεδίαση σε Η/Υ. Τους λείπει ιστορική παιδεία και ικανότητα χειρισμού του λόγου, πολλοί δεν αποκτούν από τη Σχολή περισσότερη παιδεία, δεν διαμορφώνουν προφίλ πνευματικού ηγέτη, αλλά εκείνο του αρχιτέκτονα που ικανοποιεί το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει – και στο οποίο παραμένει. Η μη εμπέδωση εξειδικευμένων γνώσεων οδηγεί σε ολέθρια σφάλματα όπως στις αποκαταστάσεις, όπου αβήνεται η παράδοση εν ονόματι της διαφύλαξής της. Τεράστιο ρόλο παίζει η Κοινωνία – μια κοι-

νώνια της απειλητής εικόνας και του ψέματος, ζούμε με κλισέ, με δόγματα, με ημιμάθειες, με προκαταλήψεις. Οι νέοι δεν μοιάζουν να σκέφτονται πολιτικά ούτε να έχουν κριτικό πνεύμα, αποφεύγουν τα οράματα.

Μ. Κορρές: οι φοιτητές είναι περισσότεροι από ογδόντα –διακόσιοι– και ο αριθμός είναι απαγορευτικός (για σωστή διδασκαλία), στη διόρθωση των συνθέσεων στην αρχή παρακολουθούν και ξαφνικά τους βλέπεις απομονωμένους, απatheis. Η αρχιτεκτονική θα έπρεπε να έχει διδάγματα από τον Κωνσταντινίδη, τον Πικιώνη, και όχι να ερωτοτροπεί μόνο με τις φανταχτερές εικόνες του κτιρίου της Sony ή της Mercedes στο Βερολίνο, δεν σας κρύβω ότι στην Ιαπωνία ή το Βερολίνο αισθάνθηκα υπερηφάνεια για τα επιτεύγματα της τεχνολογίας, αλλά αυτό ίσως για λίγο. Επίσης πρέπει να μάθουμε ότι δεν είναι μόνο ιδέες αλλά και τεχνολογία και οικοδομική, δεν μπορείς την ίδια στιγμή να τα βλέπεις για σπουδαία αλλά να χλευάζεις τη στατική, τη δομική μηχανική, να φαντάζεσαι δηλαδή ότι κάποιοι δούλο θα τα σχεδιάσουν εσύ απλώς είσαι σε θέση να τα οραματιστείς επειδή διβάζεις κόμικς. Λέμε ότι ανήκουμε ταυτοχρόνως στην Ανατολή και στη Δύση αλλά χωρίς να εμβαθύνουμε, έχεις καταντήσει περισσότερο να είναι μια

πολιτική αντιπαράθεση, στην πραγματικότητα δεν έχουμε αφομοιώσει καλά ούτε την Ανατολή ούτε τη Δύση, ενώ έχουμε τη σχιζοφρένεια να μην θέλουμε να παραδεχτούμε πόσα χρωστάει η Δύση στο ελληνικό σύστημα σκέψης.

Γ. Μ. Σαρηγιάννης: Στα παραπάνω, συμπληρώνω ότι την εξειδίκευση σε αρχιτέκτονα «παραγωγής ιδεών», «σχεδιαστική ένα προς πενήντα», ή «ένα προς διακόσια», την θεωρώ κατακερματισμό της Αρχιτεκτονικής ως Τέχνης που γίνεται για τις απαιτήσεις της αγοράς. Ακόμη, αν θεθεί το θέμα της προσωπικότητας του επικεφαλής της διδακτικής ομάδας (δεν εννοώ βαθμίδες επίσημες αλλά βαθμίδες αξίας) θα τινάχτει η Σχολή στον αέρα, φυσικά δεν είναι και οι εκατόν δέκα ισάξιοι, αλλά κανείς δεν θα δεχτεί δέκα επικεφαλής ατελεί και οι υπόλοιποι «παρά τω τάδε...». Τέλος, κάποιες διπλωματικές φθάνουν σε επίπεδο πολύ πραγματοποιήσιμο και με ρεαλισμό και σωστές προτάσεις, αλλά δεν θεωρούνται από συναδέλφους αξιόλογες επειδή τους «λείπει η έμπνευση», όμως εννοώντας «έμπνευση», εννοούν ορισμένοι συνάδελφοι ότι άλλο πλην της πραγματικής διάστασης της Αρχιτεκτονικής.

Α. Βρυχεία: Έχει μεγάλη σημασία να μαθαίνεις και τα παιδιά να σκέφτονται το πρόγραμμα, εμείς δίνουμε πάρα πολλά θέματα με δεδομένο το πρόγραμμα. Αντίθετα το θέμα μπορεί να είναι ένα κομμάτι της πόλης, που πρέπει να κατανοήσουν τι συμβαίνει και να συγκροτήσουν το δικό τους πρόγραμμα. Το Πρόγραμμα είναι ένα κομμάτι της συνθετικής διαδικασίας και της ένταξης της οποιασδήποτε δημιουργίας είτε κτίριο είναι είτε σχεδιασμός χώρων και σχέσεων χώρου μέσα στην πόλη. Εδώ βρίσκεται και το ανατικατάστατο του σχεδίου, δεν υπάρχει άλλος τρόπος να κατανοήσεις το κτισμένο περιβάλλον για να παρέμβεις ουσιαστικά από το σχέδιο. Αυτό κανένας κομπούτερ δεν μπορεί να το αντικαταστήσει και για να συνθέσεις πρέπει να έχεις κατανοήσει γιατί σήμερα η αρχιτεκτονική είναι «κτίζεις μέσα στην πόλη» πέρασε η εποχή των νέων πόλεων, και σιδηρόπλοο γίνεται μέσα στη δοσμένη πόλη.

Α. Ρόκας: Το πρόγραμμα είναι η επιχειρησιακή διατύπωση προς τον αρχιτέκτονα μιας πολιτικής βούλησης. Υπάρχει μια αντίληψη «το πρόγραμμα δεν έχει πολύ μεγάλη σημασία ως προς το τι κομίζει ιδεολογικά, αρκεί αυτό που θα κάνει να το κάνει καλά», ακριβώς εκεί «την πατάνε» οι νέοι! Στο θέμα μεγάλου εξαρτήματος θα μπορούσαμε να δίνουμε το κομμάτι αυτό της πόλης και να ζητούσαμε από τους φοιτητές να βρουν τι χρειάζεται η πόλη σ' αυτό το σημείο, άλλος μπορεί να προτείνει κτίριο, άλλος ελεύθερο χώρο, δεν γίνεται όμως έτσι στα θέματα ετών. Στις διπλωματικές γίνεται ένα άλμα, όπου για πρώτη φορά οι φοιτητές μας καλούνται ελεύθερα (με ή χωρίς εισαγωγικά) να επιλέξουν από την αρχή και το προγραμματικό μέρος της δουλειάς.

Μ. Κορρές: Θα επανέλθω στη «σχεδίαση με το χέρι», μαθαίνεις ποιο είναι το αντίκρισμα της γραμμής σε κάτοψη, μιας απόστασης στην τάδε κλίμακα με αυτό που εισπράττεις κινούμενος μέσα, τι είναι ένας διάδρομος τρία μέτρα ή δύο μέτρα πλάτους, και εκεί προστίθενται και οι άλλες αισθήσεις, τα ρεύματα του αέρα, η αντίληψη, όλα αυτά που δίνουν την χωροχρονική αίσθηση της κίνησης μέσα στο κτίριο.

Β. Παναγιωτοπούλου: Νομίζω ότι οι αρχιτεκτονικές σπουδές συγκροτούν ένα τρόπο «σκέπτεσθαι» και μετά ο καθένας με μια «προσωπική» και μίαν «ηθική» αν θέλετε αρχιτεκτονική, χαράζει το δρόμο του.

Μ. Κορρές: Η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο τέχνη, είναι ικανοποίηση πραγματικών αναγκών... και σε παλιότερες εποχές υπήρχαν κτίρια βτρίνας και προβολής, ένας σιδηροδρομικός σταθμός του οποίου η πρόσοψη ήταν σαν παλάτι, και πίσω ήταν η παραγκούπολη. Εμείς θέλουμε να βοηθήσουμε να διατηρήσουμε τα δικαιώματα και τη φωνή και των άλλων κλιμάκων. Υπάρχουν η ιδιωτικότητα, η κλίμακα, η ποιότητα, η ησυχία, όλα αυτά είναι αξίες που πρέπει να διατηρήσουμε. Οι φοιτητές να μην τις υποτιμούν επειδή εντυπωσιάζονται από τα μεγάλα ως πούμε έργα.

(Από τη Συντακτική Επιτροπή): Ευχαριστούμε πολύ τους συναδέλφους, και εδώ θα πρέπει να κλείσουμε, εξαντλήσαμε ήδη το χώρο του περιοδικού, όμως θα ήταν καλό οι σκέψεις αυτές να αναπτυχθούν σύντομα σε κάποια άλλη δημόσια συζήτηση που θα μπορούσε να οργανώσει το περιοδικό και ο Σύλλογος, ιδίως τώρα που αναπτύσσονται και οι νέες αρχιτεκτονικές μας Σχολές.

Όταν οι αρχιτεκτονικές σπουδές, κάποτε τελειώσουν...

του **Ανδρέα Π. Μαριάτου**, αρχιτέκτονα

Αν θες να χτίσεις λύτερα
Με κήπο πανταχόθεν,
Μη στο γκρεμίσει, πρόσεξε,
Ο Λούντβιχ Βασενκόφεν.

Η διαπίστωση ότι οι αρχιτεκτονικές σπουδές στην Ελλάδα διέρχονται κάποιου είδους κρίση, πιθανώς αρκεί για να τροφοδοτήσει την παρούσα αρθρογραφία, αλλά εκπορεύεται από τη διάψευση διαφορετικών προσδοκιών. Το υπ. Παιδείας π.χ. θα επιθυμούσε να παραλαμβάνει ευέλικτους, «απασχολήσιμους» υπαλλήλους. Το ΤΕΕ ζητά αξιοσέβαστους, updated, τεχνοκράτες μηχανικούς. Οι σύγκλητοι των Πολυτεχνείων δεν θέλουν τίποτα, εκτός από κρατικά κονδύλια ενίσχυσης της αυτοτέλειάς τους. Φαίνεται ότι οι περί την αρχιτεκτονική εκπαίδευση θεσμικοί φορείς με περισσή ευκολία ορίζουν ως προτεραιότητες των σπουδών αυτές που εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους. Οι δε απόψεις των φοιτητών φύσει στερούνται ισχύος και συνέπειας (ενώ η σημερινή κατάσταση των Πανεπιστημίων είχε προφητικά προβλεφτεί από τις αρχές του '80, στις αρχές του '90 ο σύλλογος φοιτητών της αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ θριαμβολογούσε για τη γενιά που δεν θα υποκύψει).

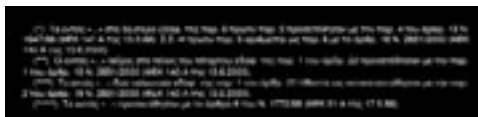
Αυτό που απουσιάζει είναι λόγος που να παράγεται από τις ίδιες τις σχολές, λόγος που να εξηγεί πώς και γιατί η αρχιτεκτονική έχει νόημα, κοινωνικό ρόλο και ευθύνη, να προτείνει λύσεις για την επιβαλλόμενη ασχήμια και την κοινωνική αδικία [Να κρίνει π.χ. τις διαδικασίες οικοδόμησης στην επαρχία με όρους δόμησης πόλης. Να διακρίνει την αυθαιρεσία ως απληστία από την αυθαιρεσία ως έμπρακτη διεκδίκηση στοιχειωδών δικαιωμάτων. Να καταγγέλλει την ταύτιση κάθε δημιουργίας με ενδεχόμενη εγκληματική ενέργεια και την επακολουθούμενη καταλήστευση μέσω της εισπρακτικής λογικής των αδειοδοτήσεων και των προστίμων. Απουσιάζει λόγος που να αντιδρά στην καθημερινή υποταγή της λογικής και της αξιοπρέπειας, στην παράνοια των κανονισμών και να καταδεικνύει τη συμβολή των «δικών μας» ΕΠΑΕ στην αναπαραγωγή του νεοελληνικού ψέματος. Να εναντιώνεται στο ρεζιλέμα της μνήμης και του τοπίου από πολιτάντικες και μικρομεσαίες καπιταλιστικές σκοπιμότητες, στη διεργασία υποβάθμισης –ανάπλασης– εκκαθάρισης των γειτονιών και την τακτοποίηση του κτισμένου χώρου στις προδιαγραφές της επιτήρησης, της παρακολούθησης, της αστυνόμευσης και της «ασφάλειας». Απουσιάζει λόγος που να αναλύει τον ψυχολογικό μηχανισμό που καλύπτει τη συνενοχή του κλάδου στην εκάστοτε –νυν ολυμπιακή– γελοιότητα. Τέλος, να ερμηνεύει τη θαυμαστή έλλειψη αυτοσυμειδησίας και το μεγαλοϊδεατισμό του περισσότερο αλλοτριωμένου εργατικού δυναμικού].

Στα χρόνια που διήρκεσε η καθημερινή επαφή μου με τη σχολή αρχιτεκτονικής και με εξαίρεση συνθήκες καταλήψεων ή τις προσπάθειες 2-3 διδασκόντων, τα παραπάνω θέματα δεν συζητήθηκαν ποτέ. (Οι φτωχογειτονίες στο Πέραμα θεεάθησαν ως γοητευτικός πρωτογονισμός στη χρήση των υλικών. Το Λαύριο της ανεργίας ως φιλικός χώρος). Δεν υπήρχε εξάλλου το υπόβαθρο για προβληματισμούς γύρω από τη σχέση αρχιτεκτονικής-ταξικότητας καθώς η διαδικασία εκλογής και ανέλιξης για το ΔΕΠ (παλαιότερα και σήμερα), σχεδόν προϋποθέτει απομάκρυνση από την πραγματικότητα της μαζικής αρχιτεκτονικής; Η αισθητική των συστατικών επιστολών της αναξιότητας, της εκτροφής και πάχυνσης του βιογραφικού, των επί τούτου μεταπτυχιακοδιδασκτορικών, είναι πολύ-πολύ διαφορετική από την αισθητική της παραγωγής του χώρου.

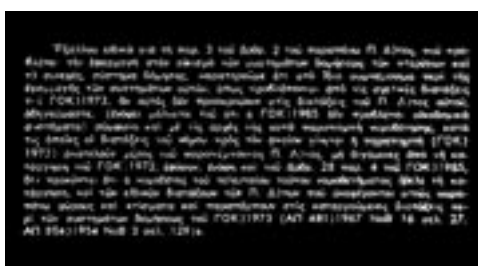
Οι δύο σχολές αρχιτεκτονικής λειτουργούσαν επί δεκαετίες ως κλειστά οικοσυστήματα, με σαφέστερη ένδειξη την απουσία σχέσεων μεταξύ τους, στάση που χώρισε τον ελλαδικό χώρο σε δύο «μαγαζάκια». Εισήλθαν, ή τουλάχιστον ένα σημαντικό κομμάτι τους εισήλθε, σταδιακά σε φαύλο κύκλο διαπίστωσης της απομόνωσης (στην περίπτωση του ΦΞ π.χ. όπου βίωσαν την αδυναμία να προσπίσουν έστω τα σύμβολα της αρχιτεκτονικής) και φόβου ότι το σπάσιμό της θα διέλυε την εσωτερική τους ισορροπία. Και εάν νιώθουν σήμερα να απειλούνται, είναι διότι ακριβώς δεν υφίσταται πραγματικό δίκτυο επικοινωνίας με τον υπόλοιπο κόσμο, γεφύρια που να φέρνουν κοινωνικά μηνύματα και να διακινούν γνώση και πρόταση. Αντί να αγωνιστούν, έστω και τώρα, για την ίδρυση ενός τέτοιου δικτύου, οι σχολές μεταθέτουν την ευθύνη, ταμπούρνανται ως εάν να απειλούνται από τους Η/Υ ή τον –υπό εξαφάνιση– εργολάβο της γειτονιάς. Το σύνθημα του τίτλου, γραμμένο επί έτη στο ασανσέρ του κυρίου Αβέρωφ, ένα τέτοιο στενό γεφύρι με τον κόσμο της πραγματικής αρχιτεκτονικής συμβολίζει, μια υπενθύμιση στη σχολή του ΕΜΠ ότι απέξω κτίζει ο ΓΟΚ του '85 και όχι κάποιος ευρωπαϊός ή γιανπωνέζος σούπερσταρ.

Αντίθετα, η διακινούμενη στις σχολές γνώση περί των αιθέρων εισαγόμενων αριστουργημάτων, είναι πολλαπλάσια της αντίστοιχης για τα ελληνικά παράγωγα του ΓΟΚ-κλπ. και επομένως η επιβολή των κανονισμών επί του λογικού σχεδιασμού εκλαμβάνεται μόνο ως προσωπική επίθεση στην ελευθερία του αρχιτέκτονα, δεν σχετίζεται και δεν επαληθεύεται κοινωνικά. Όταν λοιπόν αναδυθεί ως γλύκισμα η δυνατότητα συμμετοχής στο παιχνίδι της υψηλής αρχιτεκτονικής ή ιδεολογική πολεμική συνήθως υποχωρεί, οι ανθυπεργολαβίες και οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί φτάνουν ως τα γραφεία καθηγητών (οι οποίοι συμμετέχουν τη μια ως κριτές και την άλλη ως μελετητές!). Τελικά η μελέτη παράγεται –με την μαύρη ή δωρεάν εργασία φοιτητών που βέβαια δεν είναι άμοιροι ευθύνης για το μέλλον που ετοιμάζουν στον εαυτό τους– αλλά το έργο σπάνια υλοποιείται, αφήνοντας μια αμηχανία που μαρτυρά ότι επρόκειτο για ψευδαίσθηση άσκησης αρχιτεκτονικής. Από αυτή τη διαδικασία όμως μένει αλώβητη η αίσθηση ανωτερότητας και ο αέρας ενός επαγγέλματος πολυτελείας, η αδιαφορία, η ελιτίστικη στάση των όποιων εξασφαλισμένων –με το μισθό ή και αλλιώς– θεματοφυλάκων της τέχνης και της επιστήμης.

Φυσικά λοιπόν οι περισσότεροι φοιτητές βγαίνοντας από το κουκούλι με τη μορφή πια του ελεύθερου επαγγελματία, μετά το σοκ που επιφέρει η απομυθοποίηση, παραδίδονται αντανάκλαστικά στο ένστικτο της επιβίωσης ως υπάλληλοι,

* Συμμετέχοντες αρχιτέκτονες στο Snow Show:
Iaino Ando, HJA, Future Systems, Jaha Hadid, Heikkinen Kapanen, Coop Himmel(b)lau, Steven Hall, Arabi Isotaki, Greg Lynn, Morphosis, MVRDV, Orsari North, Jøbbings Woods, Anamorphosis, Shigeru Ban, Asymptote, Yang Ho Chang, Holmen Reuter, Sami-man, Uller/Scofidio, Int Ek, Juhani Pallasmaa, Shoheta, Studio Granada, UN Studio, Jan Arquitectos, Anders Wilhelmson, Williams & Tsien.

Εις αντικατάσταση της σελ. 135 τ.Α (εντεκάκις)

στη γοητεία της ταχείας παραγωγής έργου ως μηχανικοί-αδειάδες ή στα προ 10ετίας αφιχθέντα μεταπτυχιακά -bonus γνώση και παραμύθι που αναβάλλει τον απογαλακτισμό.

Πέρα από τους «αναγνωρισμένους εχθρούς» των σχολών (την επέλαση της «παγκοσμιοποίησης», τους Η/Υ, τους εργολάβους, την «απίστα») είναι και ο γενετικός κώδικας του ΔΕΠ που προσφέρει τις εξής δύο προοπτικές για τις αρχιτεκτονικές σπουδές: να γίνουν ροαφικές (με περαιτέρω οχύρωση σε παλαιά ασχήματα) ή να γίνουν πρόστυχες (με άνευ-όρων παράδοση στους κυρίαρχους φορείς-δερβέναγες του κτιζειν). Σε κάθε περίπτωση, άσχετες με τη συνεισφορά της αρχιτεκτονικής στην επίλυση κοινωνικών ζητημάτων.

Οι προηγούμενη διαπίστωση προφανώς ακυρώνεται εάν αποτάξουμε το απαραίτητο για τον αυτοσεβασμό του κλάδου αξίωμα, ότι η αρχιτεκτονική νομιμοποιείται όταν συμμετέχει στη λύση κοινωνικών προβλημάτων. Αλλά έτσι δεν υφίσταται καμία κρίση στην εκπαίδευση των αρχιτεκτόνων, η αδρανής κοινωνία παραλαμβάνει αυτό ακριβώς που –χωρίς πια να θυμάται γιατί– παρήγγειλε.

Σχόλιο για τις σπουδές στην Αρχιτεκτονική του ΑΠΘ

των **Ευδοκίας Σελιανίτη, Ελίνας Χεριανίδου**, φοιτητριών Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ

Το ζήτημα που κυριαρχεί στο πλαίσιο που εγκρίθηκε από τη συντακτική επιτροπή του περιοδικού αφορά κυρίως τη σχέση των φοιτητών της αρχιτεκτονικής με τα σύγχρονα μέσα αναπαράστασης του χώρου και το πώς αυτή επηρεάζει την ποιότητα της αρχιτεκτονικής παιδείας. Εμείς πιστεύουμε ωστόσο ότι αυτό είναι ένα επιμέρους ζήτημα ανάμεσα στα γενικευμένα και ίσως πιο σημαντικά προβλήματα των αρχιτεκτονικών σπουδών.

Συγκεκριμένα στη Σχολή μας η μορφή και το περιεχόμενο σπουδών ορίζεται από το Πρόγραμμα Σπουδών, που έχει χαρακτηριστεί και ως πρωτοποριακό. Είναι δομημένο σε τρεις κύκλους: το πρόγραμμα εισαγωγής, το πρόγραμμα βασικών σπουδών και το πτυχιακό πρόγραμμα. Μετά το πρώτο έτος δεν λειτουργούν έτη, η σειρά διδασκαλίας των μαθημάτων δεν είναι προκαθορισμένη. Ο κάθε φοιτητής διαμορφώνει το πρόγραμμά του κάθε εξάμηνο, σύμφωνα με τις δυνατότητες που αφήνει το ισχύον ωρολόγιο πρόγραμμα. «...(οι κύκλοι σπουδών) συνιστούν τη δομή βάσει της οποίας συγκροτούνται τα Ατομικά Προγράμματα Σπουδών, με την ευθύνη των διδασκομένων και τη συνδρομή του Γραφείου Σπουδών.» (Οδηγός Σπουδών Αρχιτεκτονικής Α.Π.Θ. 2002-2003). Τα περισσότερα μαθήματα λειτουργούν ως «υποχρεωτικά κατ' επιλογήν», δηλαδή υπάρχει «δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε εναλλακτικά μαθήματα στις υποχρεωτικές θεματικές ενότητες». Το κάθε μάθημα αξιολογείται με κάποιες διδακτικές μονάδες, το άθροισμα των οποίων πρέπει να δώσει το συνολικό 300, που είναι ο απαιτούμενος αριθμός διδακτικών μονάδων για να πάρει κανείς πτυχίο.

Στο Πρόγραμμα Σπουδών υπάρχει θεσμικά κατοχυρωμένη η Αρχή της «Εκπαιδευτικής Ελευθερίας», δηλαδή η ελευθερία σπουδών και διδασκαλίας, η ελευθερία διδασκόντος και διδασκόμενου. Με βάση την αρχή αυτή δεν είναι ορισμένο με σαφήνεια το περιεχόμενο των μαθημάτων. Έτσι τα υποχρεωτικά κατ' επιλογήν μαθήματα δεν είναι ισοδύναμα, αφού δεν είναι προσδιορισμένες οι γνώσεις που πρέπει να έχει αποκομίσει ο φοιτητής παρακολουθώντας ένα από αυτά. Επιπλέον η κατάρτιση των ετών μετά το πρώτο έτος, η έλλειψη σειράς διδασκαλίας των μαθημάτων (κάτι που αποτελεί ατομική ευθύνη του κάθε φοιτητή) είναι ανασταλτικός παράγοντας στη λειτουργία της σχολής. Έτσι π.χ. σε ένα εργαστηριακό μάθημα, όπως ο σχεδιασμός ενός Μουσείου, μπορεί να υπάρχουν φοιτητές από το δεύτερο μέχρι και το έκτο έτος, με αποτέλεσμα η διδασκαλία να μην μπορεί να οργανωθεί συστηματικά και για όλους, αφού το επίπεδο των γνώσεων εντός του εργαστηρίου ποικίλλει. Έτσι τα εργαστήρια εκφυλίζονται σε κατ' ιδίαν διορθώσεις.

Η μεθοδολογία της σύνθεσης είναι για πολλούς κάτι το άγνωστο και μυστηριώδες. Δίνονται κάποιες συμβουλές

(π.χ. οργανόγραμμα), αλλά στην πράξη και στην καθημερινότητα του εργαστηρίου η σύνθεση είναι ταυτισμένη με τη «θεία» έμπνευση. Ακόμα και μετά τη διαμόρφωση της αρχικής ιδέας οι φοιτητές δεν κατευθύνονται κατανοητά και συστηματικά, δεν διδάσκονται μεθοδολογία σύνθεσης, με αποτέλεσμα πολλοί από μας να μην μπορούν να εξελίξουν και να δώσουν τελική μορφή στην ιδέα τους. Η δυσκολία αυτή πολλές φορές αποδίδεται στην έλλειψη ταλέντου του φοιτητή, κάτι που δημιουργεί μεγάλο ανταγωνισμό μέσα στη σχολή, αφού η Αρχιτεκτονική διδάσκεται ως μέσο αυτοπροβολής, εγωκεντρική, τελείως ξεκομμένη από τον κοινωνικό της ρόλο.

Σ' αυτά τα πλαίσια του ανταγωνισμού υπάρχει και το κινγκι της πρωτοτυπίας, με τη στείρα έννοια της εκφιασμένης διαμόρφωσης αλλόκοτων και εντυπωσιακών κτιρίων. Η πρωτοτυπία βέβαια έχει να κάνει μόνο με τη μορφή, αφού η λειτουργία του κτιρίου θεωρείται γενικά σαν κάτι το λυμένο και παιδαριώδες. Η μορφή επιλέγεται πολλές φορές και με βάση τη μόδα. Η διάρκεια επίσης των σπουδών συχνά παρουσιάζεται σαν η μόνη ευκαιρία για δημιουργία, αφού βγαίνοντας στο επάγγελμα θεωρείται δεδομένο ότι θα συμβιβαστείς, εγκαταλείποντας κάθε προσπάθεια για ένα καλύτερο αρχιτεκτονικό και αστικό περιβάλλον. Η δημιουργία άλλωστε αυτή γίνεται ξεκομμένη από την πραγματικότητα σαν ένα προσωπικό παιχνίδι και «περιπέτεια» του κάθε φοιτητή. Έτσι οι φοιτητές είναι τελείως ξεκομμένοι από την κοινωνική πραγματικότητα, φιλοδοξούν να αναδειχθούν προσωπικά, πιστεύοντας παράλληλα πως οι αρχιτέκτονες είναι κάτι ξεχωριστό και όχι απλά άλλος ένας πολύ χρήσιμος κλάδος εργαζομένων. Η έλλειψη αλληλουχίας και επιστημονικής μεθοδολογίας, συνδυασμένη με την ασάφεια του περιεχομένου των μαθημάτων, δημιουργεί μια χαοτική κατάσταση στις σπουδές. Η μη διδασκαλία των βασικών γνώσεων, η άποψη ότι κάποια πράγματα είναι αυτονόητα και όποιος δεν τα ξέρει είναι ατάλαντος, κάνουν τις αρχιτεκτονικές σχολές ελίτιστικες και αφιλόξενες. Η γλώσσα επίσης που συνήθως χρησιμοποιούν οι καθηγητές είναι ακατανόητη και αποξενωτική, πολλές φορές άγνωστο νοήματος (π.χ. ακόμα και πρωτοετείς φοιτητές συχνά ακούνε εκφράσεις όπως: «να δημιουργήσεις γενέτειρες για μια νέα οριοθέτηση του χώρου», «γενναία χειρονομία στο χώρο», «αρνητικοί - θετικοί χώροι», «η ογκοπλασία σου δεν έχει περιπέτεια», «κιτάρχει πρόβλημα στο κτίριο με τη ροή, προσκρούει στη βάση»).

Η διδασκαλία του σχεδίου απουσιάζει έως ολοκληρωτικά από τη Σχολή, μένοντας οι φοιτητές στις γνώσεις που είχαν αποκτήσει από τα φροντιστήρια για τις εισαγωγικές εξετάσεις. Παρ' όλ' αυτά επιτρέπεται οι φοιτητές να παρα-

δίδουν σχέδια σε Η/Υ ήδη από το πρώτο έτος! Παρομοίως τα εικαστικά μαθήματα περιορίζονται σε φιλολογικές συζητήσεις περί τέχνης, χωρίς πράξη-διδασκαλία τεχνικής και χωρίς άσκηση εντός του μαθήματος. Αυτό δεν βοηθά καθόλου τους φοιτητές να αναπτύξουν τα ταλέντα τους και να εξελίξουν τις ικανότητές τους.

Όσον αφορά τη διδασκαλία της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής και της Τέχνης, που πιστεύουμε ότι αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια στην παιδεία ενός αρχιτέκτονα, μαθαίνουμε απ' έξω μνημεία, χρονολογίες, τόπους, αλλά μας ξεφεύγει η ουσία, δηλαδή και ποιοι παράγοντες

επηρεάζουν τη μορφή της αρχιτεκτονικής σε κάθε συγκεκριμένη περίοδο, ποιες καινούριες λειτουργίες εξυπηρετεί κάθε φορά, τι κατασκευαστικές καινοτομίες παρουσιάζονται, ποια η αισθητική λειτουργία, πώς η αρχιτεκτονική εξυπηρετεί τις ανάγκες κάθε εποχής, ποιες κοινωνικές τάξεις εξυπηρετεί και ποιοι την χρηματοδοτούν.

Η εμπειρία των φοιτητών στην κατασκευή και στα υλικά είναι ελλιπής. Τα μαθήματα που θα μας έδιναν τις γνώσεις του μηχανικού (στατική, μεταλλικές, μπετόν) είναι υποβαθμισμένα, ενώ το βάρος πέφτει σε μαθήματα θεωρίας της αρχιτεκτονικής, που αποτελούν συνήθως προσωπικές απόψεις και όχι πεδίο σκέψης, συνεχούς μελέτης, ενημέρωσης.

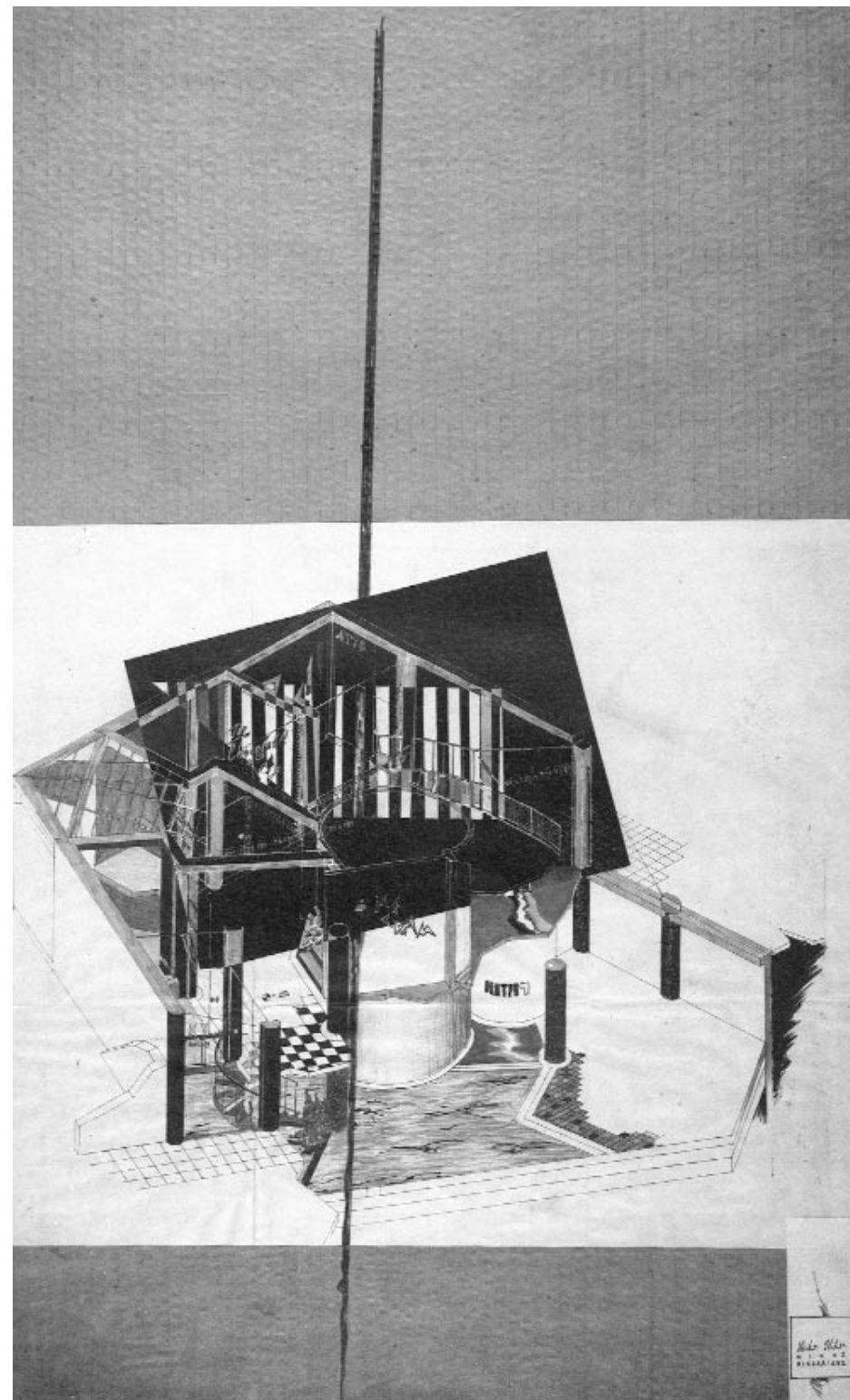
Σημαντικό βέβαια πρόβλημα αποτελεί και η έλλειψη υποδομής. Οι χώροι είναι ανεπαρκείς, δεν υπάρχει εξοπλισμός σε σχεδιαστήρια και χώρους δουλειάς. Τα συγγράμματα επίσης είναι πολλές φορές απαρχαιωμένα, πρόχειρα και πολύ λιγότερα από τα απαραίτητα. Ο αριθμός επίσης των καθηγητών σε κάποια μαθήματα είναι ανεπαρκής. Αυτό έχει να κάνει και με τα υποχρεωτικά κατ' επιλογήν, που οδηγούν σε κακή κατανομή των φοιτητών στα εργαστηριακά κυρίως μαθήματα.

Ένα μεγάλο πρόβλημα στις αρχιτεκτονικές σπουδές είναι τα πολλά χρήματα που οι φοιτητές υποχρεώνονται να ξοδεύουν για τις παρουσιάσεις και τις εργασίες. Πολύ συχνά μάλιστα οι εργασίες και τα θέματα κρίνονται και βαθμολογούνται με κριτήριο την τιμή τους. Λύσεις έχουν προταθεί από το Σύλλογο Φοιτητών, όπως η δημιουργία αποθήκης δωρεάν υλικών, η παροχή των απαραίτητων υλικών σε κάθε εργαστήριο (όπως πολύ σωστά γίνεται με το μάθημα της πλαστικής) κ.ά.

Σ' αυτή βέβαια τη γενική εικόνα της σχολής υπάρχουν και καθηγητές, που με προσωπική διάθεση προσπαθούν και προσφέρουν. Η προσπάθεια όμως αυτή πολλές φορές χάνεται μέσα στη γενικότερη χαοτική κατάσταση, δίνοντας επιμέρους λύσεις σε ένα γενικευμένο πρόβλημα. Ένα θετικό στις σπουδές, στην Αρχιτεκτονική του ΑΠΘ τουλάχιστον, είναι η πολύπλευρη αντιμετώπιση των σπουδών, αφού στο πρόγραμμα σπουδών υπάρχει ποικιλία μαθημάτων, καλύτερα σχεδόν όλο το φάσμα του αντικειμένου της αρχιτεκτονικής. Το σύστημα όμως της διαμόρφωσης των Ατομικών Προγραμμάτων Σπουδών με ευθύνη του ίδιου του φοιτητή (κάτι που συμβαδίζει με τα σχέδια της Ε.Ε. για τις ανώτατες σπουδές) δυσκολεύει πολλούς από μας να οργανώσουμε τις σπουδές μας σωστά, αφού με τις ελλείψεις μας γνώσεις καλούμαστε να διαμορφώσουμε την ιδανική «συνταγή» για μια ολοκληρωμένη αρχιτεκτονική εκπαίδευση.

Τέλος η προγραμματιζόμενη από τις Συνόδους της Μπολόνια και της Πράγας διάσπαση των σπουδών σε δύο κύκλους, bachelor και master, με μεταφορά της ουσιαστικής γνώσης στο δεύτερο κύκλο, είναι ένα πολύ κρίσιμο σημείο για τις ανώτατες σπουδές, που θα βάλει εντονότερους ταξικούς φραγμούς και θα τις υποβαθμίσει ακόμα περισσότερο. Μπροστά σε μια τέτοια οπισθοδρομική προοπτική πρέπει φοιτητές, καθηγητές και εργαζόμενοι μαζί να αγωνιστούμε για μια παιδεία ενιαία, ανώτατη, δημόσια και δωρεάν για όλους.

Η εικόνα είναι από τον κατάλογο «Για την Κατοικία» του Συμποσίου και της Α' Έκθεσης Φοιτητικών Εργασιών για την Κατοικία, που διοργάνωσε το Τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ το 1990

Από την ποιητική εικόνα στον εικονικό μύθο

των **Βάνας Τεντοκάλη, Λυδίας Καλλιπολίτη, Αλέξανδρου Τσάμη***

* Η Βάνα Τεντοκάλη είναι Δρ Αρχιτεκτονικής, επίκουρη καθηγήτρια Τμ. Αρχιτεκτόνων Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΑΠΘ)

Η Λυδία Καλλιπολίτη και ο Αλέξανδρος Τσάμη είναι αρχιτέκτονες ΑΠΘ, μεταπτυχιακοί φοιτητές SMArchS, διδακτικοί συνεργάτες και μέλη του Multidisciplinary Design Group in Theory, Design and Technology, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, MIT

Όταν ο Gaston Bachelard υποστήριζε, ότι «η ποιητική εικόνα αποτελεί ένα αιφνίδιο ανάγλυφο του ψυχοσκόπου» (Bachelard 1958, 5), κατά πόσα πιθανότητα δεν φανταζόταν, ότι η άποψη αυτή θα αποτελούσε το έναυσμα για τη διερεύνηση της «εικονικής» (virtual) αρχιτεκτονικής. Αναφερόμαστε σε άρθρο του Mark Goulthorpe, στο οποίο στρέφεται με ενθουσιασμό σ' αυτήν την «ποιητική εικόνα», προκειμένου να αντλήσει «καινούργιες εικόνες δημιουργικής πιθανότητας, μέσα από τις οποίες μπορούν να χαραχθούν ουσιαστικοί στόχοι για μια γνήσια πολιτισμική

γένεση της μορφής» (Goulthorpe 2003, 82-29). Διερευνώντας το συνθετικό μέρος του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μέσα από τον υπολογιστή, η ματιά του Goulthorpe είναι στραμμένη προς την «ποιητική εικόνα», την οποία θεωρεί ως μια αστείρευτη πηγή πιθανοτήτων, από τις οποίες μπορεί να πηγάζει η μορφή.

Όταν ο Eiel Saarinen υποστήριζε, ότι δια των μαθηματικών η αρχιτεκτονική θα ανακτούσε τη χαμένη της πλαστικότητα, (Saarinen 1948) επίσης δεν φανταζόταν, ότι το έργο του θα αποτελούσε το έναυσμα για μια εικαστική και μάλιστα πλαστική διερεύνηση της «εικονικής» αρχιτεκτονικής. Αναφερόμαστε σε άρθρο του Mark Burry, στο οποίο κάνει έκκληση για μια προοπτική της αρχιτεκτονικής, η οποία ως «μητέρα» των πλαστικών και οπτικών τεχνών, μπορεί να οφείλει να επανακτήσει την εικαστική της καταγωγή με τη συνηγορία των μαθηματικών (Burry 2003, 8-19). Προσβλέποντας σε μια αρχιτεκτονική που θα μπορούσε με βάση τα μαθηματικά να ξεπεράσει τη γεωμετρική της υπόσταση, αναζητά δρόμους επανάκτησης της πλαστικότητάς της.

Και ο Goulthorpe και ο Burry είναι δύο αρχιτέκτονες πρωτοπόροι στη διερεύνηση της αρχιτεκτονικής σύνθεσης μέσα από τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Φυσικά δεν είναι οι μόνοι στο παγκόσμιο στερέωμα και θα ήταν άδικο, εάν δεν αναφέραμε τους Greg Lynn και Marcos Novak, αλλά και τους παλαιότερους, οι οποίοι καινοτόμησαν και σ' αυτό τον τομέα, όπως οι Peter Eisenman, Bernard Tschumi, κ.ά. Εάν στο παρόν άρθρο περιοριζόμαστε μόνο σ' αυτούς, είναι διότι, πέραν από λόγους οικονομίας χώρου, το έργο τους δίνει ανάγλυφα το έναυσμα της επιστημολογικής συζήτησης για την εισαγωγή του «εικαστικού μύθου» στη διερεύνηση της βασικής συνθετικής ιδέας μέσα από τον υπολογιστή. Κατά πόσο δηλαδή το στάδιο της συνθετικής επεξεργασίας, που οδηγεί στην αποκρυστάλλωση της βασικής ιδέας, μπορεί να λαμβάνει χώρα ηλεκτρονικά.

Η συζήτηση αυτή στην Ελλάδα μάλλον έχει αργήσει. Μαζί της αναπόφευκτα έχει αργήσει και η αντίστοιχη εφαρμογή. Ίσως το έλλειμμα αυτό, εκτός από τους λόγους της γνωστής υστέρησης του τόπου μας σε σχέση με τον υπόλοιπο «δυτικό» κόσμο, να οφείλεται και στην απουσία βούλησης που προσιδιάζει σε έναν κλάδο αρχιτεκτόνων, ο οποίος τα τελευταία χρόνια τελεί εν αμηχανία, τουλάχιστον ως προς τον τομέα αυτόν. Μια αμηχανία που μπορεί να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα του χάσματος των γενεών και που οξύνθηκε από την είσοδο των υπολογιστών και την εισαγωγή της σχετικής τεχνολογίας, την οποία κυρίως εγκολπώθηκαν και κατέκτησαν οι καινούργιοι-ες αρχιτέκτονες και αρχιτεκτόνισσες, με όποιον τρόπο και αν την κατέκτησαν,

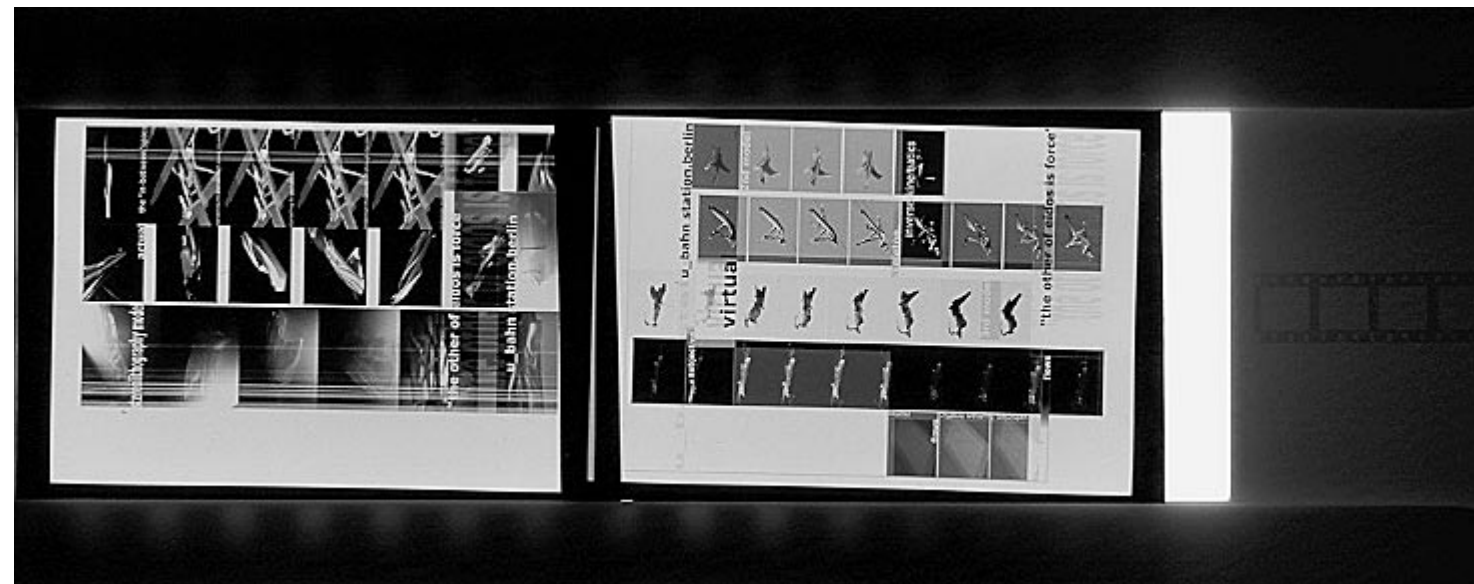
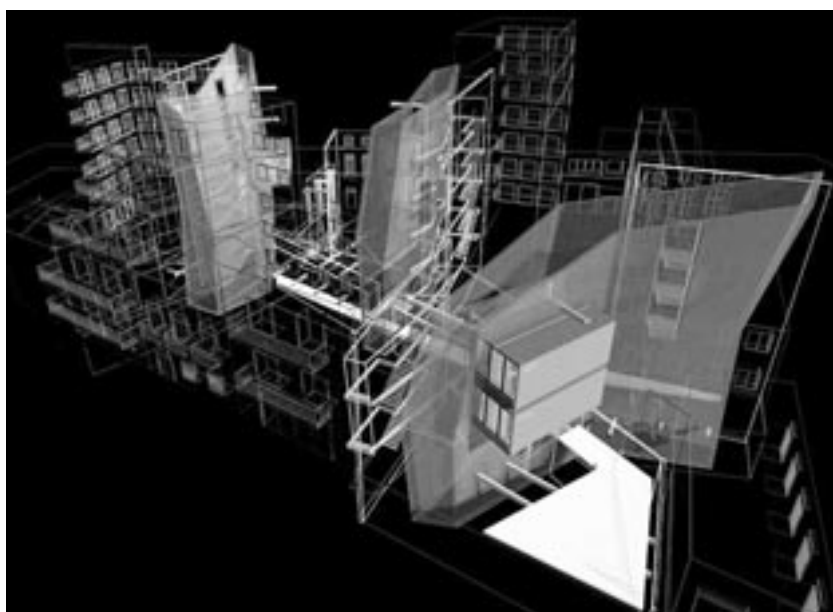
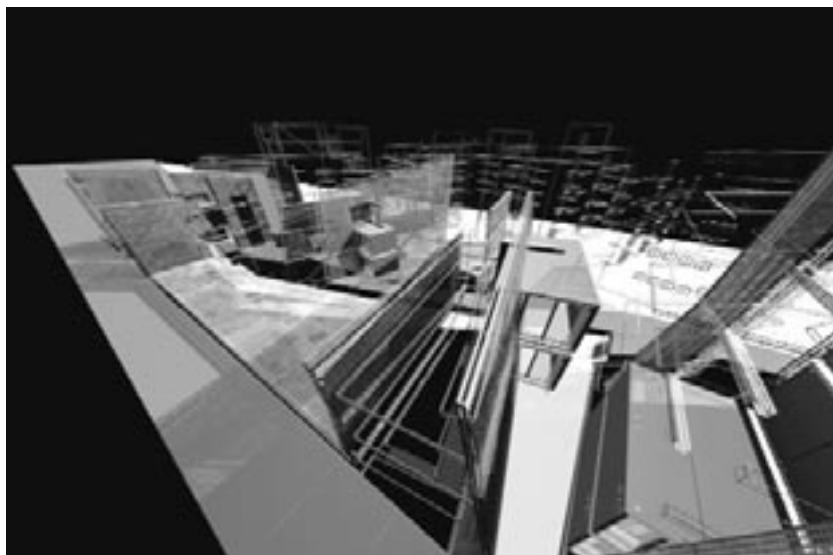
κάτω: Αρτόπουλος Γιώργος, Ιακώβου Πόπη, Κωνσταντόγλου Μαρία, «Σταθμός μετρό: Μακρού από την Ισορροπία κατάσταση» 2002 Διπλωματική εργασία, Επβλέπουσα: Βάνα Τεντοκάλη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/κης)

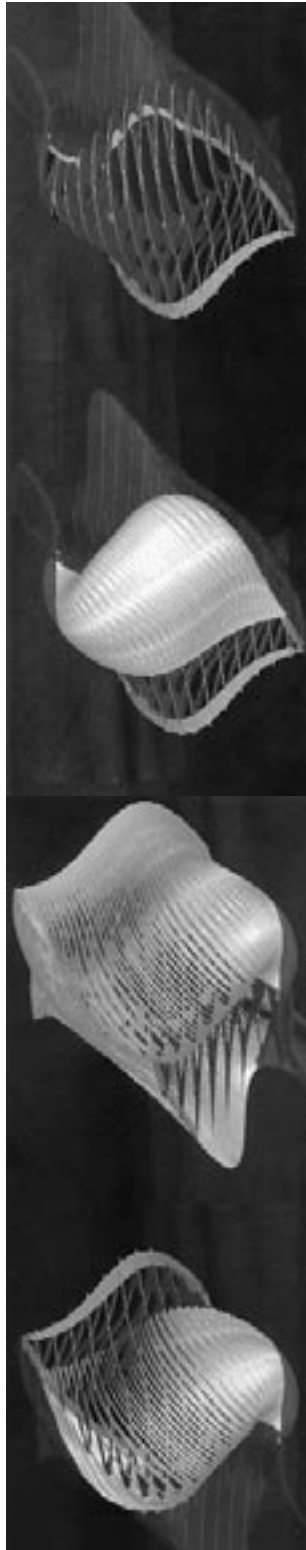
δίπλα: Λυδία Καλλιπολίτη, Αλέξανδρος Τσάμη, «Το σπίτι του ταξιδιώτη» 2001 Διπλωματική εργασία, Επβλέπουσα: Βάνα Τεντοκάλη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/κης)

κυρίως βέβαια εξωπανεπιστημιακά. Βέβαια η κατάκτηση των νέων τεχνολογιών από τις καινούργιες γενιές των αρχιτεκτόνων περιορίστηκε στη σχεδόν αποκλειστική τους χρήση στο τεχνικό μόνο μέρος της σχεδίασης της μελέτης και όχι στο συνθετικό. Αυτή μοιάζει παράλληλα να είναι και η παρεκόμενη κατεύθυνση από τα αντίστοιχα προγράμματα σχετικών μαθημάτων σε όσες από τις πέντε πανεπιστημιακές σχολές προσφέρονται, με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως ίσως του ΕΜΠ. Μια τεχνολογία όμως που άφησε πίσω όσους από μας τους πενηντάρηδες μηρυκάζαμε ή συνεχίζουμε ακόμη να μηρυκάζουμε, στερεοτυπικά κατάλοιπα, που πολώνουν από τη μια τις σύγχρονες τεχνολογίες ως πολύ τεχνοκρατικές και από την άλλη τις παλιές καλές συνταγές του αρχιτέκτονα προοδευτικού καλλιτέχνη με το ανεμίζον κασκόλ, που κυκλοφορεί με το κοντρό μολύβι (3B η 4B η 8B) η το κάρβουνο, ατενίζοντας εκστασιασμένος το ηλιοβασιλέμα στο Σούνιο και προσδοκώντας είτε για την έμπνευση που θα έλθει είτε για την επανάσταση που δεν θα έλθει. Τα πράγματα ευτυχώς δεν είναι έτσι. Ή τουλάχιστον δεν είναι ακριβώς έτσι. Ή ίσως θα μπορούσαν να μην είναι καθόλου έτσι:

Αρκεί να πειστούν, να πειστούμε, οι μεγαλύτερες γενιές

ότι η εισαγωγή των υπολογιστών στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό δεν εξαντλείται στο τεχνικό μέρος της εκτέλεσης της μελέτης, αλλά περιλαμβάνει εξ ολοκλήρου όλα τα στάδια της αρχιτεκτονικής διαδικασίας, αρχής γενομένης από τη βασική συνθετική ιδέα ή κυρίως από αυτήν. Κυρίως από αυτήν. Διότι ο καινούργιος «εικονικός» κόσμος που ανοίγεται στη σύνθεση, δεν έχει όρια. Δεν αυτοπεριορίζεται στη γεωμετρία. Ανοίγεται σε ασύλληπτης ελευθερίας σφαίρες, στις οποίες οι συμβατικές έννοιες της γραμμής, της επιφάνειας, του όγκου μπορούν και χάνουν (όταν δεν θέλουν να διατηρούν) την αυτοτέλειά τους, αποκοτούν αφάνταστες ιδιότητες πλαστικότητας, ξεχύνονται σε ακαθόριστες, αλλά και καθορισμένες ροϊκότητες, ακολουθούν με ιλιγγιώδεις ταχύτητες μετάλλαξη εισχωρώντας στα μεταίχμια ανάμεσα σε πρωτόγονα υλικά, σπάζοντας τα στεγανά περιχαράκωσης ανάμεσα σε υλικά κατασκευής και ένδυσης, ανάμεσα σε υφάσματα για κτίρια και για ρούχα. Και όλα αυτά όχι μόνο στον κόσμο των ιδεών, ούτε μόνο στον κόσμο των εικονικών, ούτε μόνο στον κόσμο των σχεδιασμένων. Αλλά στον κόσμο της κατασκευής. Ο υπολογιστής είναι που με τον ανάλογο προγραμματισμό θα κατασκευάσει τη μακέτα ενός πολύπλοκου παραβολοειδούς, για παράδειγμα, το οποίο μέσα από

πάνω: Mark Burry (Royal Melbourne Institute of Technology), Lary Sass (Massachusetts Institute of Technology), Dominique Ng, Julian Canterbury, Alison Fairley, Kyle Steinfeld, Xiaoyi Ma, Joy Hou (φοιτητές), «Το αναγνωστήριο» 2002. Φοιτητική εργασία σε δύο συνεργαζόμενα μαθήματα με καθηγητές τους παραπάνω
κάτω δεξιά: Mark Goulthorpe (dECO), «The Paramorph Project (Gateway to the South Bank)» Λονδίνο 1999. Η πρόταση αυτή βασίζεται στη διερεύνηση δύο παραμέτρων (δυναμικής και εφήμερης) του τόπου (κινήσεις, ήχοι, κ.λπ.)

τον παραδοσιακό σχεδιασμό είναι αδιανόητο ακόμη και ως σύλληψη.

Αρκεί να πειστούν, να πειστούν, και οι νεώτερες και οι παλαιότερες γενιές, ότι ο «μύθος», είτε εικαστικός είτε ποιητικός, δεν μπορεί να ξεριζωθεί από τη βασική ιδέα της σύνθεσης είτε με τη χρήση είτε χωρίς τη χρήση του υπολογιστή. Δεν είναι ούτε λιγότερο ούτε περισσότερο σύμφυτος με την παραδοσιακή αντίληψη του σχεδιασμού. Είναι σύμφυτος με την αγωνία για μια «ποιητική εικόνα που είναι ένα αιφνίδιο ανάγλυφο του ψυχισμού» και που ενδεχομένως θα αναπτύσσει στο έπακρο «την πλαστικότητα της εικαστικής της υπόστασης».

Ένα παράδειγμα «εξόρυξης» του μύθου

Ένας μύθος όμως δεν μπορεί παρά να είναι αποκλειστικά και μόνο προσωπικός. Δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι δοτός. Δεν μπορεί, με άλλα λόγια, να είναι διδάξιμος. Διότι ρόλος της εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν είναι να διδάξει το μύθο, τον εκάστοτε μύθο, αλλά να οδηγήσει τις καινούργιες γενιές σε δρόμους και στραπούς, μέσα από τις οποίες θα ανακαλύψουν το μύθο. Αιτούμενο με λίγα λόγια στην εκπαιδευτική διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού δεν είναι η συλλογική εμφύτευση του μύθου από τους/τις διδάσκοντες/-ουσες προς τους/τις διδασκόμενους/-ες. Αιτούμενο είναι μέσα από μια κατά το δυνατόν «μαιευτική» παιδαγωγική πρακτική των διδασκόντων/-ουσών να εξορυχθεί ο προσωπικός μύθος από τον κάθε διδασκόμενο και την κάθε διδασκόμενη.

Γι' αυτό και η εκπαιδευτική διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μοιάζει πολλές φορές με ψυχοθεραπευτική διαδικασία, και μάλιστα ομαδική. Διότι όσο περισσότερο απομακρύνεται από την «αντικειμενική» της διάσταση, τόσο πιο κοντά στο συνθετικό της στόχο πλησιάζει. Όσο περισσότερο αποβαίνει «υποκειμενική», τόσο πιο ανάγλυφο το αποτέλεσμα της ακνοφαίνεται. Για να εγκαθιδρυθεί όμως μια συνθήκη κοινής αποδοχής μιας τέτοιας επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο πλευρές διδασκόμενων και διδασκόντων/-ουσών, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η εκτέλεση «επιθυμίας». Μια «επιθυμία» όμως εξωτερικευμένη δια του λόγου. Ενός λόγου, εκφρασμένου με ποικίλους τρόπους. Με λέξεις που καταγράφουν ιδέες, νοήματα, σκέψεις, σκίτσα, κατασκευές. Όχι με λογική σειρά. Ίσως επί τούτου άναρχα, ασυντόνιστα, συνειρμικά άτακτα. Που διαγράφουν υφαινόντας στο χώρο δύο διαφορετικές υφής και κατεύθυνσης πορείες, μία από και προς το «μύθο» και μία άλλη από και προς την «πραγματικότητα». Βέβαια το παρόν κείμενο περιορίζεται στην πρώτη.

Από και προς το «μύθο»: Το υφάδι από και προς το μύθο δεν είναι απαραίτητα αρχιτεκτονικό. Είναι μάλλον βιωματικό. Αρκεί όμως να ζωντανέψει. Αρκεί ως τέτοιο να μπορέσει να αντλήσει ότι πιο γνήσιο από τα βαθύτερα στρώματα ενός εσωτερικού κόσμου, ο οποίος κλεισμένος ερμητικά εν είδει κρεμμυδιού, αντιστέκεται στην οποιαδήποτε απόπειρα θα ξετύλιγε την εσωστρέφειά του. Κάπου εκεί μέσα βρίσκεται κατακωνιασμένος μάλλον ο μύθος. Ένας μύθος βαθιά προσωπικός. Ένας μύθος, ο οποίος όσο πιο προσωπικός αποβαίνει, τόσο πιο διαπροσωπικός, τόσο πιο επικοινωνήσιμος καθίσταται. Εξ άλλου η μυθολογία δεν αποτελεί προνόμιο αποκλειστικό της αρχιτεκτονικής, η οποία ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες καταφεύγει σε εννοιολογικά δάνεια από άλλα πεδία, όπως

λογοτεχνία, ψυχανάλυση, μουσική, θέατρο, κινηματογράφο, ζωγραφική. Εξ άλλου η μυθολογία, σύμφωνα με την Virginia Woolf, είναι σαν τον ιστό της αράχνης. Κολλημένη και από τις τέσσερις γωνίες στη ζωή. Εξ άλλου, θα λέγαμε εμείς, η μυθολογία άλλοτε πιο υπαινικτικά και άλλοτε πιο κραυγαλέα, άλλοτε γονιμοποιεί την «ύφανση της πλοκής» της πραγματικότητας και άλλοτε γονιμοποιείται απ' αυτήν... Ακόμη και της εικονικής...

Βιβλιογραφία

1. Bachelard G. (1958) *Ποιητική του Χώρου*. Αθήνα: Χατζηνικολή.
2. Burry M. (2003) "Between Surface and Substance", in *AD*, vol. 73, issue 2, pp. 8-19.
3. Goulthorpe M. (2003) "Notes on Digital Nesting. A Poetics of Evolutionary Form", in *Thresholds* 26, pp. 82-89.
4. Grosz El. (1997) "Cyberspace, Virtuality and the Real: Some Architectural Reflections", in *Anybody*. Cambridge MA: The MIT Press, pp. 108-117.
5. Saarinen El. (1948) *The Search for Form in Art and Architecture*. NYNY: Dover.
6. Tentokali V. (2003) "Understanding the city through the self-understanding of gender", in Tarasti E. (ed) *Understanding – Misunderstanding. Contributions to the study of the hermeneutics of signs*. Helsinki: ACTA Semiotica Fennica XVI, pp. 418-429.

Επιχειρήσεις. Έρευνα. Αρχιτεκτονική!

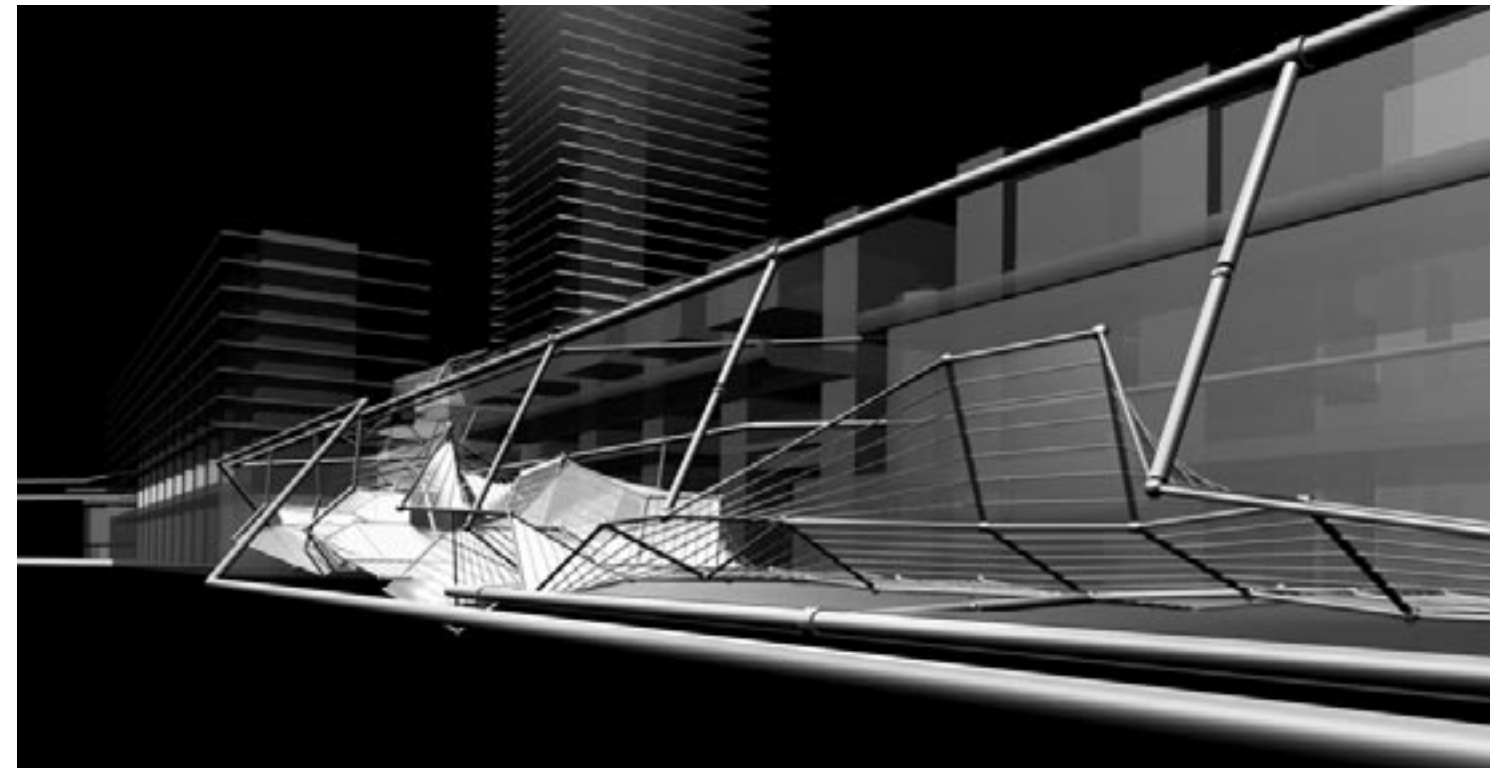
του **Νικόλαου Πατσαβού**, αρχιτέκτονα

«Ίσως μια μέρα να γνωρίσουμε πως δεν υπήρξε καμία τέχνη παρά μόνο η ιατρική»
Jean-Marie Gustave Le Clézio, *HAL*

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να αναλύσει τους τρόπους με τους οποίους έννοιες όπως «επιχειρησιακότητα» (operativity) και έρευνα, έχουν πρόσφατα (επαν)εισαχθεί στη θεωρία και πρακτική της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης. Οι νέες αυτές εκπαιδευτικές πρακτικές αναφέρονται, μεταξύ άλλων, στις έννοιες του προγράμματος και του διαγράμματος όπως έχουν αναπτυχθεί από τον αρχιτέκτονα Rem Koolhaas και το φιλόσοφο Gilles Deleuze, αλλά και σε δάνεια(;) από τη σύγχρονη θεωρία διοίκησης επιχειρήσεων και τη μεταμοντέρνα επιστήμη. Τα δεδομένα που παρουσιάζονται μελετώντας την περίπτωση του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών αρχιτεκτονικού σχεδιασμού της Architectural Association, το AA Design Research Laboratory (AADRL), συγκρίνονται απευθείας με το λόγο εκείνων των επιστημόνων και managers στα οποία τα ίδια αναφέρονται. Με αυτό τον τρόπο ελέγχονται «από τα μέσα» τα επιχειρήματα που συγκροτούν το σύμπλοκο επιχειρήσεις-έρευνα-αρχιτεκτονική αλλά και αναπτύσσεται η ακόλουθη θέση: η αντιμετώπιση του σχεδιασμού αποκλειστικά ως μια επιχειρηματική δραστηριότητα βασισμένη

στην επιστημονική έρευνα –όχι δηλαδή και ως ένα μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης– πετυχαίνει, κατ' αρχήν, να ανανεώσει τον αρχιτεκτονικό λόγο τοποθετώντας τον σε ένα ευρύ διεπιστημονικό περιβάλλον. Ωστόσο, η καθολική άρνηση του αισθητικού υπερεκτιμά τη νομιμοποιητική δυνατότητα της οποιασδήποτε αναφοράς στις επιχειρήσεις και την επιστήμη ενώ υποτιμά την ίδια της την αξία η οποία βρίσκεται ακριβώς στο πώς από την πλευρά τους οι επιχειρήσεις και η επιστήμη έχουν αναδιοργανωθεί υπό τους όρους ενός λανθάνοντος αισθητικού παραδείγματος. Η πρόταση αυτή δεν αντιπαράθετεί μια πιθανή πρωτοκαθεδρία του αισθητικού. Απλά δοκιμάζει να προσδιορίσει με σχετική «ασφάλεια» τις συνθήκες διαμόρφωσης της νέας αυτής κατάστασης της αρχιτεκτονικής γνώσης ειδομένης ως χώρο αυτονομίας και ελευθερίας για την αρχιτεκτονική και την παιδεία.

Το AADRL είναι ένα δεκαεξάμηνο πρόγραμμα Master in Architecture (M. Arch.) το οποίο, ανταποκρινόμενο στις αναδυόμενες μη-ιεραρχημένες, ετερογενείς κοινωνικές δομές, χωρικές μορφές και ψηφιακές τεχνικές, αντιμετωπίζει τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό ως μια αναλυτική διαδικασία επεξεργασίας και συσχετισμού δεδομένων και μεταβλητών. Η διαδικασία αυτή έχει ως αντικείμενο τον εντοπι-

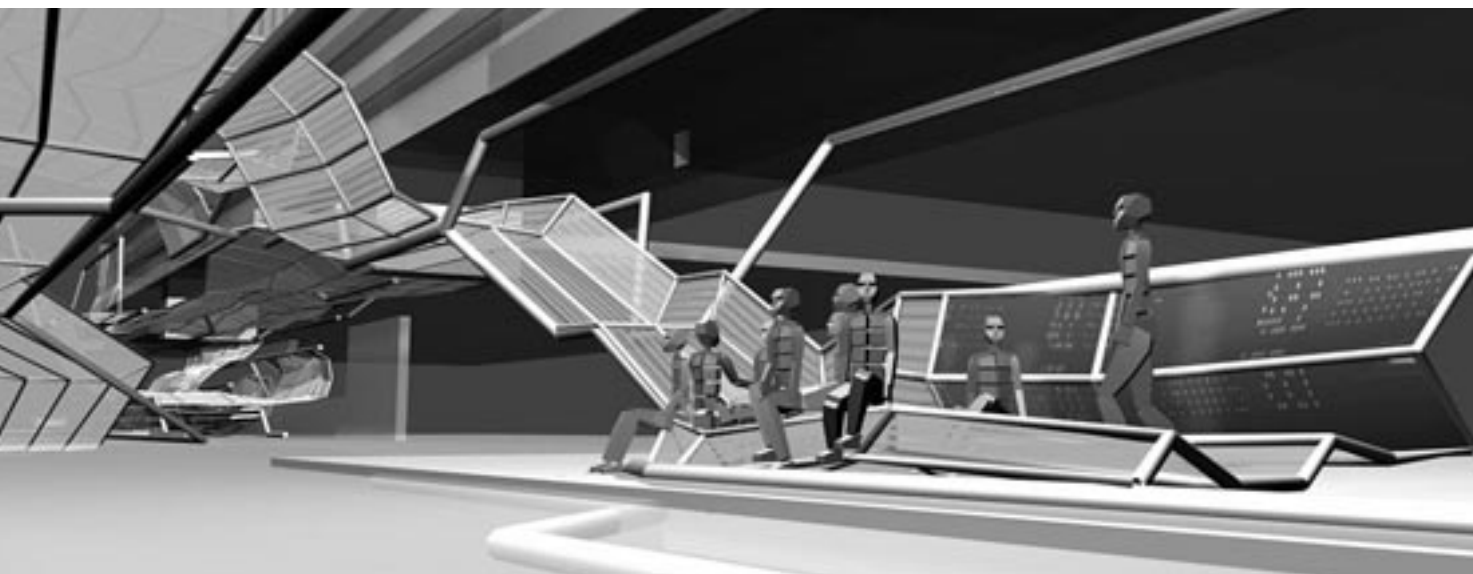

σμό σχέσεων μεταξύ των πληροφορικών συστημάτων που περιγράφουν τον κόσμο μας και των μορφών της ανθρωπίνης συμπεριφοράς. Θεωρείται πως οι νέες τεχνικές αναπαράστασης αυτής της στατιστικής πληροφορίας μπορούν να ενεργοποιήσουν μορφογεννητικούς μηχανισμούς (αντίστοιχους με αυτούς που μελετά η βιολογία) ιδιαίτερα ενδιαφέροντες για την αρχιτεκτονική. Οι υπεύθυνοι του προγράμματος, Patrik Schumacher και Brett Steele, κοιτούν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας σύγχρονων καινοτόμων επιχειρήσεων και ερευνητικών ομάδων και αντίστοιχα προτείνουν ένα μοντέλο βασισμένο στην ομαδική εργασία, την ευελιξία, την κοινή πρόσβαση σε πληροφορίες και τεχνικές αλλά και τη συχνή κριτική (τόσο από εσωτερικούς όσο και εξωτερικούς παρατηρητές) καθώς και τα ιδιαίτερα σφικτά χρονοδιαγράμματα...

Σύμφωνα με τον Schumacher, «η δυναμική της ανάπτυξης πηγάζει από την οικονομία όπου η πίεση για καινοτομία είναι διαρκής. [Συνεπώς,] πρωτοπορεία είναι ο εναρμονισμός της [εγγενώς συντηρητικής] αισθητικής ιδεολογίας

Esprit Nouveau για χρήση όλων των υπάρχουσών γνώσεων αλλά και η διατύπωση του Theo van Doesburg περί μιας εποχής εχθρικής απέναντι σε κάθε υποκειμενική υπόθεση εργασίας στην τέχνη, την επιστήμη και την τεχνολογία, συνοψίζονται, ίσως, στην αγωνιώδη ερώτηση του Gropius: Υπάρχει μία επιστήμη του σχεδιασμού;

Αν υποθεθεί ότι διανύουμε μια νέα μοντέρνα εποχή, αυτό που τη διακρίνει από τον πρώτο «ηρωικό» μοντερνισμό των αρχών του 20ού αιώνα είναι, βασικά, η συνείδηση της ιστορικότητας μιας τέτοιας απόφασης-στάσης. Το νεομοντέρνο λειτουργεί ως μεταγλώσσα, έχει ανάγκη να αναφέρεται στο μοντέρνο (στον «επιστημονικό σχεδιασμό/scientific design» με την έμφασή του στο προϊόν), στο ύστερο μοντέρνο (τη «σχεδιαστική επιστήμη/design science» και την επικέντρωση στη διαδικασία). Η ενσωμάτωση της κριτικής που έχει ασκηθεί στα δύο προηγούμενα μοντέλα, καθώς και η διαπίστωση ότι ο σχεδιασμός αντιμετωπίζει «κακοήθη/wicked» προβλήματα τα οποία δεν είναι δυνατό να προσεγγιστούν με τα εργαλεία της επιστή-

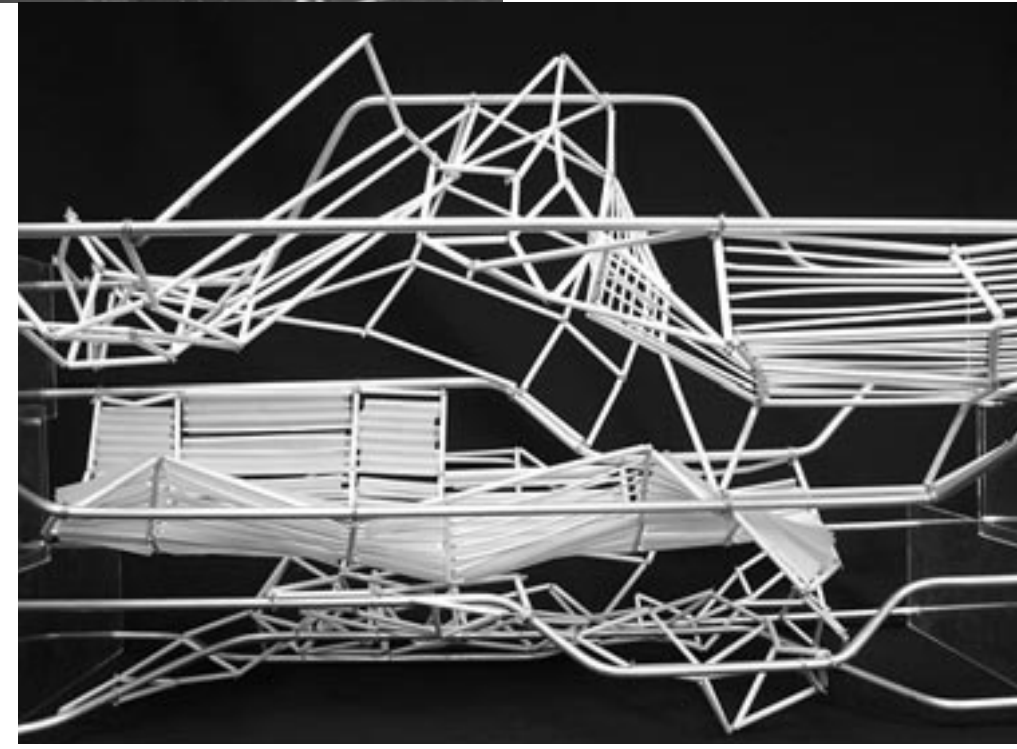
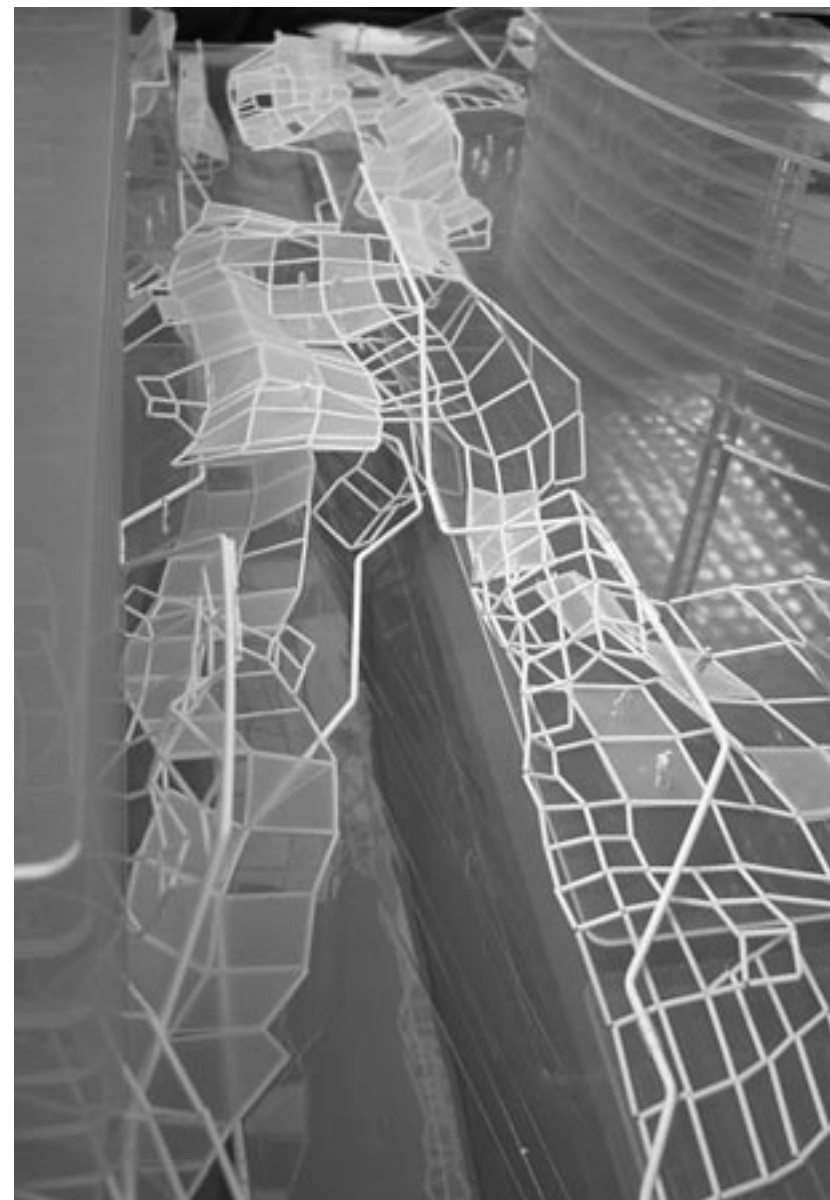

με τη λογική της παραγωγής». Η αρχιτεκτονική καλείται να διδαχθεί από τον τρόπο που «η δομή και το μοντέλο της οικονομικής δραστηριότητας εντάσσονται στις διαδικασίες της έρευνας και της επιστήμης»² ακόμα και αν αυτό συνεπάγεται την «αναστολή του αισθητικού»-την άρνηση του στυλ. Το παράδοξο είναι πάντως πως, ιστορικά, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, αυτή ακριβώς η προσπάθεια άρνησης του αισθητικού οδήγησε στην παραγωγή μιας σειράς από σαφή στυλ...

Ο πειραματισμός και ο επιστημονισμός αποτελούν τυπικά χαρακτηριστικά της μοντερνιστικής πρωτοπορείας στην τέχνη και την αρχιτεκτονική. Το «εργαστήριο», η «δοκιμή», όροι από την επιστήμη και την τεχνολογία, έχουν χρησιμοποιηθεί από αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες με τρόπους που συχνά ξεπερνούν την απλή μεταφορά. Η εφαρμογή πειραματικών μεθόδων στην τέχνη προϋποθέτει ένα διαδιόστατο σχέδιο ανάπτυξης της τόσο σε βάθος (με την ενίσχυση της υλικής και θεωρητικής της βάσης και την απελευθέρωση της ατομικής δυναμικής του καλλιτέχνη από τα στυλ και τις Σχολές) όσο και κατά μήκος (προς άλλα πεδία όπως η επιστήμη, η οικονομία, η πολιτική, η ψυχανάλυση κ.ά.). Τα «πειράματα» των σουρεαλιστών, η έκκληση του Le Corbusier μέσα από τις σελίδες του L'

μησ και της τεχνολογίας (engineering) που ασχολούνται με «ήμερα/tame» προβλήματα, έχει οδηγήσει στο αίτημα για μια «επιστήμη του σχεδιασμού/science of design», μια σπουδή και πρακτική που, αν και κάνει χρήση επιστημονικών μεθόδων, δεν διατάζει ταυτόχρονα να θεωρεί το σχεδιασμό ως μια δραστηριότητα «μη επιστημονική».

Η επιστήμη του σχεδιασμού περιέχει στη συντακτική της συνθήκη την υπόθεση πως ίσως τελικά ο σχεδιασμός δεν έχει και τόσα πολλά να διδαχθεί από την επιστήμη. Ίσως είναι η επιστήμη εκείνη που έχει κάτι να πάρει από το σχεδιασμό... σαν η επιστήμη να λειτουργούσε εντός ενός οιωνεί «σχεδιαστικού παραδείγματος». Παράδειγμα αυτού αποτελεί η έρευνα του μαθηματικού René Thom πάνω στις ασυνέχειες που εμφανίζει ένα υποτίθεται σταθερό σύστημα και τον τρόπο που αυτές δίνουν θέση σε νέες απροσδόκητες μορφές. Αντίστοιχα, ο οικονομολόγος και ειδικός στην τεχνητή νοημοσύνη Herbert Simon ορίζει το σχεδιασμό ως μια δραστηριότητα συγγενή της τεχνολογίας, της ιατρικής, των επιχειρήσεων και της ζωγραφικής που ασχολείται όχι με το απαραίτητο αλλά με το ενδεχόμενο, όχι με το πώς τα πράγματα είναι αλλά με το πώς θα μπορούσαν να είναι. Ο Simon βοηθά στο συσχετισμό του σχεδιασμού και με την έρευνα αλλά και με τις επιχειρήσεις.

Αναλύοντας την οργάνωση της νέας κοινωνίας της αγοράς, αντί του κλασικού μοντέλου της ορθολογικής επιλογής, προτείνει ένα μοντέλο περιπλοκότητας (complexity) το οποίο λαμβάνει υπόψη παραμέτρους τόσο ποσοτικές, όπως τα όρια του πόση πληροφορία μπορεί ένα σύστημα να επεξεργαστεί, όσο και ποιοτικές, όπως οι ηθικές και οντολογικές παραδοχές που επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης απόφασης που ακολουθεί ο σχεδιασμός, είτε αυτός είναι αρχιτεκτονικός είτε επιστημονικός είτε επιχειρηματικός.

Η αισθητική των φυσικών επιστημών και των επιχειρήσεων διαφαίνεται όμοια με αυτή της τέχνης και της αρχιτεκτονικής. Παραδόξως, την ίδια στιγμή η αρχιτεκτονική εμφανίζεται να αρνείται την κατηγορία του αισθητικού, την οποία αναφορά έστω σε αυτό! Ίσως η λύση στο γόρδιο δεσμό που έχουμε μπροστά μας να βρίσκεται στην απλή όσο και προκλητική υπόθεση πως μάλλον τελικά οι αρχιτέκτονες δεν παίρνουν όλα αυτά περί επιστήμης και επιχειρήσεων και τόσο σοβαρά... Ίσως απλά τα χρησιμοποιούν ως ένα εργαλείο νομιμοποίησης αλλά και εμπλουτισμού του λόγου τους. Η συνοχή πάντως της σχέσης της αρχιτεκτονικής με τις επιχειρήσεις και την επιστημονική έρευνα τίθεται υπό διαπραγμάτευση από τον ειρωνικό όσο και τραγικό τρόπο σύμφωνα με τον οποίο κάθε προσπάθεια εξωτερικής στήριξης του αρχιτεκτονικού λόγου συμβιβάζεται από την εκ των έσω παραδοχή του αδύνατου του συγκεκριμένου επιχειρήματος. Θα ήταν πολύ να επιχειρήσουμε να συμπυκνώσουμε τα παραπάνω στην αντιστροφή του αρχικού παραθέματος; Ίσως μια μέρα να γνωρίσουμε πως δεν υπάρχει ιατρική, μόνο τέχνη!

Σημειώσεις

1. Πατσαβός, Ν. (2003). "Business. Research. Architecture." Preston, D. (επιμ.) *The Idea of Education*, Οξφόρδη 2002. Rodopi, Άμστερνταμ.
2. Schumacher, P. (1998-9). "Business. Research. Architecture; Projects from the Design Research Lab", *DAIDALOS Architecture-Art-Culture*, vol.69/70: The Need of Research, σελ 35.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΕΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ, ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
(Βιέννη, Οκτώβριος 2003)

Η Διεθνής Ομοσπονδία για την Οικιστική και το Σχεδιασμό, IFHP (International Federation For Housing And Planning), διοργάνωσε τον Οκτώβριο του 2003 στη Βιέννη, τον 11^ο διεθνή φοιτητικό διαγωνισμό πολεοδομικού σχεδιασμού, με τίτλο «THE LOCAL AND THE INTERNATIONAL IN YOUR CITY OF THE FUTURE». Η διεθνής Ομοσπονδία IFHP συστάθηκε το 1913

από τον Ebenezer Howard και έχει μέλη σε περισσότερες από 60 χώρες. Ο φοιτητικός διαγωνισμός που γίνεται από το 1983 κάθε δύο χρόνια αποτελεί θεσμό. Στη διάρκεια των 20 ετών που διεξάγεται, έχουν συμμετάσχει φοιτητές από 40 χώρες και πάνω από 200 πανεπιστήμια. Η διεθνής κριτική επιτροπή που αποτελείται από καθηγητές που αποτελείται από καθηγητές πανεπιστημίου και ειδικούς σε ζητήματα σχεδιασμού, βραβεύει κάθε φορά και δημοσιοποιεί τις συμμετοχές που διακρίθηκαν. Ο σκοπός του διαγωνισμού είναι η δημιουργία ενός forum διατύπωσης και ανταλλαγής απόψεων πάνω στα πιο σύγχρονα και σημαντικά ζητήματα που απασχολούν το σχεδιασμό

των πόλεων. Παράλληλα φιλοδοξεί μέσω των φοιτητικών συμμετοχών, να προβάλλει κάθε δύο χρόνια τις πρωτοποριακές απόψεις και τάσεις για το σχεδιασμό και το μέλλον των πόλεων, όπως διαμορφώνονται στις πανεπιστημιακές σχολές ανά τον κόσμο.

Αντικείμενο του διαγωνισμού, που αποτελεί ένα βήμα διεθνούς διαλόγου των πανεπιστημίων πάνω στα πιο επίκαιρα ζητήματα του σχεδιασμού των πόλεων, ήταν οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης στις τοπικές κοινωνίες και πιο συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά την εν δυνάμει διαμόρφωση των νέων αστικών μορφών και δραστηριοτήτων στους τόπους καθημερινής ζωής. Από τους συμμετέχοντες ζητήθηκε να διατυπώσουν πρόταση ολοκληρωμένη παρέμβασης σε συγκεκριμένη πόλη ή τμήμα πόλης που γνωρίζουν. Το σενάριο των προτάσεων θα έπρεπε να διαχειρίζεται και να ρυθμίζει την αλληλεπίδραση:

- του «τοπικού» με το «παγκόσμιο»,
- του δημόσιου με το ιδιωτικό,
- της παράδοσης με την καινοτομία,
- του ανθρωπογενούς με το φυσικό περιβάλλον,

όσο αφορά τις λειτουργίες, τις αστικές μορφές, τις διαδικασίες και τους τύπους κοινωνικής οργάνωσης και καθημερινής ζωής. Οι προτάσεις θα έπρεπε να είναι συνεκτικές και περιεκτικές, εφικτές, ρεαλιστικές αλλά ταυτόχρονα να χαρακτηρίζονται από όραμα και δημιουργικότητα. Επίσης ζητήθηκε να εμπλέκονται οι κάτοικοι και οι χρήστες της συγκεκριμένης πόλης ή περιοχής στη διαμόρφωση των προτάσεων. Στο διαγωνισμό (2003) έλαβαν μέρος 74 φοιτητικές συμμετοχές, από 24 χώρες και 44 πανεπιστήμια, μεταξύ των οποίων Delft University of Technology (Faculty of Architecture), Technische

Integration of open spaces design of a new network for pedestrians & cyclists recreation accommodation culture - associations education - health care - welfare

■ global - local

The traditional way of life in Xanthi is displayed through the forms of the buildings and the daily activities and visions of the past. Similarly, the sense of globalization is reinforced through the increasing flows of students and immigrants from broader areas of the Balkans and the images of the modern cityscape and city life that nowadays change dramatically. These two sides of the urban scene are constantly interacting.

■ a contemporary multicultural society

Xanthi is one of a range of cities that have incorporated and viably integrated the foreign elements on its own urban features without significantly altering its own distinct urban character. Nevertheless, there are few activities that encourage or strengthen the impression of a fully integrated multicultural society.

Universität Berlin (Institut für Stadt und Regional Planung), University of California - Berkeley, Nihon University - Tokyo, University of Palermo (Faculty of Architecture) καθώς και μια σειρά άλλων πανεπιστημίων από ολόκληρο τον κόσμο. Την κριτική επιτροπή αποτελούσαν οι:

- Nachio TORISU, Πρόεδρος του Ινστιτούτου Αστικών Σπουδών του Τόκιο,
- Malachy McELDOWNEY, Καθηγητής Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού στο Queen's University, του Μπέλφαστ,
- Rüdiger LAINER, Διευθυντής της Αρχιτεκτονικής Σχολής της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Βιέννης,
- Boris PODRECCA, Καθηγητής στην Αρχιτεκτονική Σχολή της Στουτγάρδης,
- Ranko RADOVIC, Καθηγητής, Πρόεδρος της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Νόβισατ

Το πρώτο βραβείο δόθηκε σε ομάδα από την Αρχιτεκτονική Σχολή του Delft, το θέμα αφορούσε την ανάδειξη του δημόσιου χώρου μέσα από αστικό σχεδιασμό και αρχιτεκτονικές διαμορφώσεις στην περιοχή του κυκλοφοριακού κόμβου Los Heroes στην πόλη της Μποκοτά.

Η συμμετοχή της ομάδας των σπουδαστών από το Τμήμα Αρχιτεκτόνων της Πολυτεχνικής σχολής του ΔΠΘ είχε ως θέμα: «Αστικές παρεμβάσεις στο κέντρο της Ξάνθης» (Interventions in the Centre of Xanthi - Greece) και έλαβε ειδικό

έπαινο ο οποίος δόθηκε μόνο στις δέκα καλύτερες συμμετοχές. Αυτές πρόκειται να αποτελέσουν στη συνέχεια μαζί με τα τρία πρώτα βραβεία, το αντικείμενο δημοσιεύσεων καθώς και διεθνούς έκθεσης, η οποία θα φιλοξενηθεί σε μια σειρά πανεπιστημίων ανά τον κόσμο, ξεκινώντας από την Αυστρία. Η έκθεση πρόκειται να παρουσιαστεί και στην Ελλάδα.

Η πρόταση του ΔΠΘ ασχολήθηκε με τα ζητήματα της πολυπολιτισμικότητας, της αλληλεπίδρασης του τοπικού με το παγκόσμιο στην αστική εικόνα, καθώς και της βιώσιμης κινητικότητας στον αστικό χώρο προχωρώντας στη διατύπωση αρχών σχεδιασμού για την κεντρική περιοχή της Ξάνθης. Η κριτική επιτροπή επεσήμανε το καλό στήσιμο και τη συνέπεια ανάλυσης - στόχων και πρότασης, καθώς και την εν γένει καθαρότητα και τη σαφήνεια της προσέγγισης. Τα ονόματα της ομάδας των φοιτητών είναι: Στυλιανός Βασιλειάδης, Πολυξένη-Μαρία Γεωργίου, Θεοκάρης Λάσπας, Ευαγγελία Μαρούλη, Όλγα Μπαλαούρα, Αλεξάνδρα Πεταυρίδου, Δέσποινα Πλούμπη, Μαρία Ρήγα, Σοφία Τσέλιου. Τη συμμετοχή της ομάδας των φοιτητών συντόνισαν οι διδάσκοντες του Τμήματος, Δημήτρης Πολυχρονόπουλος και Βύρων Ιωάννου

Δημήτρης Πολυχρονόπουλος αρχιτέκτων, επίκ. καθηγητής του Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΔΠΘ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Η Εταιρεία Ιστορίας της Πόλης και της Πολεοδομίας προκηρύσσει Πανελλήνιο Διαγωνισμό Βράβευσης δημοσιευμένου επιστημονικού άρθρου σχετικού με την Ιστορία της Ελληνικής Πόλης και Πολεοδομίας, με τους παρακάτω όρους:

1. Η έκταση του κειμένου θα κυμαίνεται μεταξύ 8.000 και 12.000 λέξεων.
2. Το κείμενο θα είναι γραμμένο στην ελληνική, αγγλική ή γαλλική γλώσσα. Σε άλλη περίπτωση θα πρέπει να μεταφραστεί σε μία από τις παραπάνω τρεις γλώσσες.
3. Οι συγγραφείς θα πρέπει να έχουν γεννηθεί από το 1968 και μετά.

Η επιλογή θα γίνει μετά από κρίση τριμελούς Επιστημονικής Επιτροπής και το Βραβείο θα συνοδεύεται με χρηματικό ποσό χιλίων διακοσίων (1.200) €. Τα κείμενα θα υποβληθούν σε τέσσερα (4) αντίτυπα εντός σαρανταπέντε (45) ημερών από την ημερομηνία της τελευταίας δημοσίευσης στον Τύπο, στην ακόλουθη διεύθυνση: (υπ' όψιν κ. Μ. Λεφαντζή, Επιτροπή Ηρωδείου και Στοάς Ευμένους, Δ. Αρεοπαγίτου 12, Αθήνα 10558)

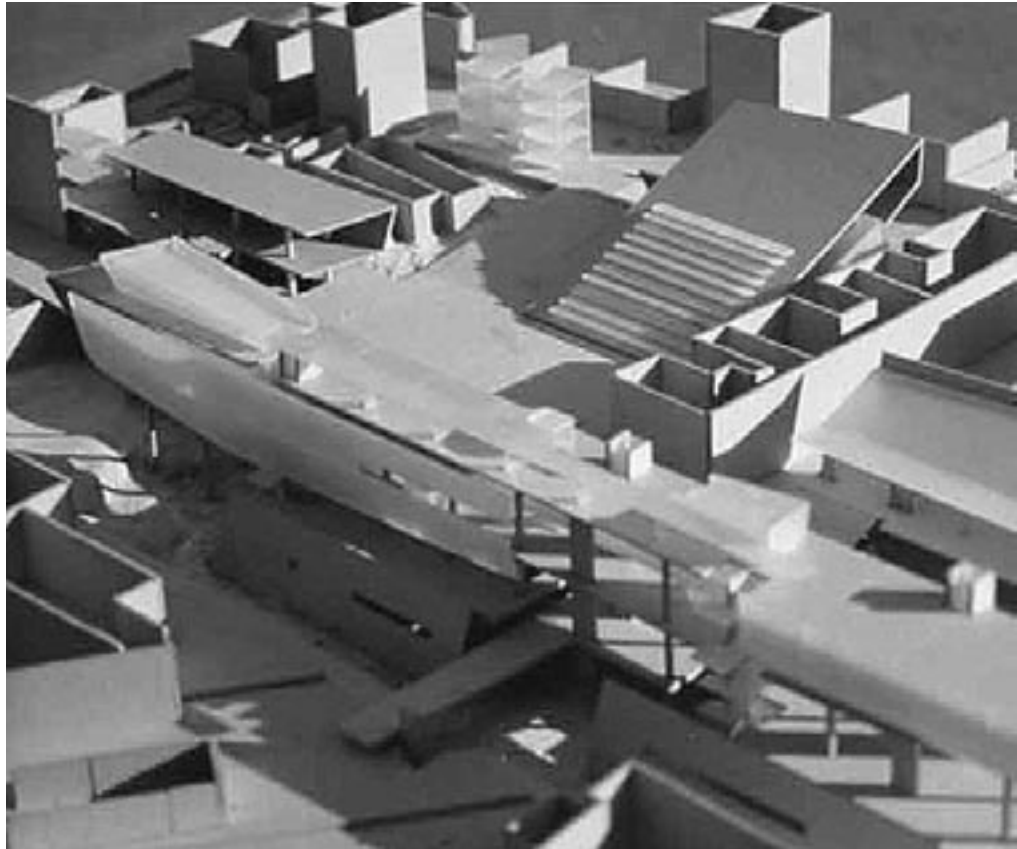
Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να επικοινωνείτε με τα τηλέφωνα: 210-3316228 κιν. 6944 687598 (κ. Μ. Λεφαντζή) καθημερινά, ώρες: 10.00 - 14.00.

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, οι ευρωβουλευτές Μυρσίνη Ζορμπά (ΠΑΣΟΚ) και Κωστής Χατζιδάκης (ΝΔ) και το Γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου διοργάνωσαν έκθεση και παρουσίαση της αρχιτεκτονικής πρότασης των Νεκτάριου Κεφαλογιάννη και Χρίστου Παπαστεργίου (αρχιτέκτονες ΕΜΠ) με θέμα: «Πολιτιστικό Κέντρο συνεργασίας και επικοινωνίας των λαών της Ευρώπης».

Η έκθεση διήρκεσε από τις 24-31 Οκτωβρίου 2003, καθημερινά (10πμ-5μμ) στο γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Βασ. Αμαλίας 8, στο Σύνταγμα. Η παρουσίαση πραγματοποιήθηκε στον ίδιο χώρο, στις 24 Οκτωβρίου (11:30 πμ) και μίλησαν οι ευρωβουλευτές Μυρσίνη Ζορμπά και Κωστής Χατζιδάκης, ο αντιπρόεδρος ΕΜΠ κ. Μανώλης Δρης και οι συμμετέχοντες αρχιτέκτονες. Η συζήτηση περιστράφηκε γύρω από τα θέματα διεπιστημονικής και πολιτισμικής έρευνας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η εργασία που παρουσιάστηκε αφορούσε στο σχεδιασμό ενός πολυπολιτισμικού κέντρου που θα ερευνά και θα προβάλλει πλευρές του ευρωπαϊκού πολιτισμού, προσαπλώντας να αναδείξει τα σημεία επαφής των επιμέρους πολιτισμών. Η εργασία δεν περιορίζεται στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, αλλά προσπαθεί να διατυπώσει το λει-

τουργικό πρόγραμμα του κέντρου, όπως και τον τύπο του οργανισμού που θα το υποστηρίξει. Περισσότερες πληροφορίες για την αρχιτεκτονική πρόταση μπορείτε να βρείτε στον δικτυακό τόπο: www.geocities.com/oneoff_architecture

Οι διοργανωτές της εκδήλωσης

Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, Φανή Κωνσταντίνου, ΑΘΗΝΑ – ΤΟΤΕ & ΤΩΡΑ, Φωτογραφικό Λεύκωμα, 180 σελίδες, 126 φωτογραφίες, Εκδόσεις ΟΛΚΟΣ, ελληνικά-αγγλικά

Μια περιήγηση στην Αθήνα του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα και του σήμερα. Ένα φωτογραφικό οδοιπορικό στα μνημεία της αρχαιότητας και του Βυζαντίου, αλλά και στα νεοκλασικά κτίρια, όπως αποτυπώθηκαν πριν από έναν αιώνα και φωτογραφήθηκαν

Ξανά σήμερα από την ίδια ακριβώς γωνία λήψης. Ο αναγνώστης, ξεφυλλίζοντας το λεύκωμα με τις αντικριστές φωτογραφίες που χωρίζει ένας ολόκληρος αιώνας, μπορεί να συγκρίνει, να κατανοήσει ή να ονειροπολήσει.

Το παλιό φωτογραφικό υλικό σταχυολογήθηκε μέσα από αρχεία και ιδιωτικές συλλογές. Από τους παλαιούς φωτογράφους αναφέρονται ενδεικτικά οι Π. Μωραϊτίης, Carl Boehringer, Fratelli Alinari, Edmond Boissonas. Στις σύγχρονες λήψεις τα βήματα των παλαιών συναδέλφων ακολούθησε πιστά ο ούγγρος φωτογράφος Λάζλο Λουγκόζι.

Η έκδοση περιλαμβάνει δύο εισαγωγικά κείμενα, ένα της Φ. Κωνσταντίνου και ένα της Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη, η οποία επιμελήθηκε και το σχολιασμό των φωτογραφικών θεμάτων. Η έρευνα, η επιλογή και η τεκμηρίωση του παλαιού φωτογραφικού υλικού έγινε από τη Φ. Κωνσταντίνου.

Κυριάκος Κοσμάς, ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ, Εκδόσεις ΕΔΗΛ

Στις 212 σελίδες της πολυτελούς αυτής έκδοσης παρουσιάζεται το έργο και οι απόψεις μερικών από τους πιο σημαντικούς αρχιτέκτονες της χώρας μας, μέσα από μια σειρά

συνεντεύξεων που δόθηκαν από το 1989 έως το 1992, στις οποίες διαφαίνονται τόσο η καθοριστική συμβολή τους στη διαμόρφωση του σύγχρονου ελληνικού αρχιτεκτονι-

κού τοπίου όσο και οι προβληματισμοί που υπήρχαν για το μέλλον της να υπάρχουν και εξακολουθούν να υπάρχουν για το μέλλον της αρχιτεκτονικής.

Οι απόψεις αυτές διαπιστώνουμε πως όχι μόνον ισχύουν για τις ιδιομορφίες του δικού μας παρόντος, αλλά αποκτούν και μια ιδιαίτερη σημασία σήμερα, όπου ο προβληματισμός πάνω σε αξίες και έννοιες που έρχονται σε συνάρτηση με το χρόνο γίνεται εντονότερος και πιο ουσιαστικός.

Στην πρώτη ενότητα του βιβλίου παρουσιάζονται συνεντεύξεις των Κώστα Δεκαβάλλα, Ασπασίας Ζενέτου (συζύγου του αρχιτέκτονα Τάκη

Ζενέτου), Νίκου Θεοδοσίου, Νίκου Καλογερά, Γιώργου Κανδύλη, Αλέξανδρου Κολλάρου, Σάββα Κονταράτου, Κυριάκου Κρόκου, Σθένη Μολφέση, Θύμιου Παπαγιάννη, Μάνου Περράκη, Ιάσωνα Ρίζου, Μιχάλη Σουβατζίδη, Ανδρέα Συμεών και Αλέξανδρου Τομπάζη. Οι συνεντεύξεις αυτές αποτελούν μια σταχυολόγηση των βασικότερων προβληματισμών που υπήρχαν κι εξακολουθούν να υπάρχουν, για την «αλήθεια» της αρχιτεκτονικής, αλλά και για τη βαθύτερη ουσία της δημιουργίας.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου παρουσιάζονται έργα των αρχιτεκτόνων Δημήτρη και Σουζάννας Αντωνακάκη, Γιάννη Ανυφαντή, Ζήση Κοτιώνη, Γιώργου και Ελένης Μανέτα, Χρήστου Παπούλια, Δημήτρη και Άννας Ποττροπούλου, Μιχάλη Σουβατζίδη, Αλέξανδρου Τομπάζη και Δημήτρη Τσακαλάκη. Τα αξιόλογα αυτά κτίρια που σχεδιάστηκαν σχετικά πρόσφατα, επαναφέρουν το ερώτημα για το ποια θα μπορούσαν να είναι τα κριτήρια με βάση τα οποία καθορίζεται η αξία ενός κτιρίου, για να επεκταθεί στη συνέχεια πέρα απ' τα όρια του χρόνου.

Διατίθεται από τα βιβλιοπωλεία ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ στην τιμή των 36 €. Αποστέλλεται επίσης στο χώρο σας χωρίς επιπλέον επιβάρυνση για τα έξοδα αποστολής, κατόπιν παραγγελίας στα τηλέφωνα των Εκδόσεων ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ: 210-2022388, 2022383 και 2288981 από τις 9 π.μ. μέχρι τις 5 μ.μ.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ ΠΑ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ 41

1. Το άρθρο «Μία πρότυπη μέθοδος εισαγωγής στον υπολογιστικά υποβοηθούμενο σχεδιασμό» (σελ. 58) ήταν του Σωτήρη Δ. Κωτσόπουλου

2. Στη δημοσίευση του Γ' βραβείου (μελετητές: Χρ. Λουκοπούλου, Η. Μπερτάκη, Κ. Πανηγύρης) για το Δημαρχιακό Μέγαρο Αγίας Παρασκευής (σελ. 73) παραλήφθηκαν οι συνεργάτες της ομάδας μελέτης, οι οποίοι είναι:

Συνεργάτες Αρχιτέκτονες:
Χριστίνα Βεγιοπούλου,
Κυριάκος Κέογλου

Μελέτη Φέροντος Οργανισμού:
Α. Αθανασιάδης, Κ. Καλατζή & Σία Ε.Ε,
πολιτικοί μηχ.

Μελέτη Η/Μ εγκαταστάσεων:
Δημήτρης Μαντάς, μηχανολόγος μηχ.